

Talent a nadání

Jejich rozvoj ve volném čase

Jitka Fořtíková

2009

NÍDM
NÁRODNÍ INSTITUT DĚTÍ A MLÁDEŽE

Talent a nadání

Jejich rozvoj ve volném čase

Jitka Fořtíková

2009

NÍDM
NÁRODNÍ INSTITUT DĚTÍ A MLÁDEŽE

Jitka Foříková

Talent a nadání

Vydal: Národní institut dětí a mládeže MŠMT, Sámova 3, Praha 10
Aktualizované vydání.

© NIDM MŠMT, Praha 2009

ISBN 978-80-86784-75-5

Obsah

1. Úvod	5
2. Nadání, tvořivost, inteligence	7
3. Nadané dítě v edukačním prostředí	19
4. Identifikace nadaných žáků	21
5. Možnosti rozvoje a způsoby práce s nadanými dětmi a mládeží	33
6. Inspirativní hry a hlavolamy pro volný čas nadaných dětí (doma, ve škole i v kroužku)	51
7. Shrnutí	65
8. Analýza mimoškolních aktivit z celosvětové perspektivy (přejatý text vhodný k samostudiu)	69
9. Přílohy	73
10. Literatura	88

Slavnostní předávání cen ze soutěže ředitelem NIDM Mgr. J. Veverkou.

Národní institut dětí a mládeže - váš odborný partner.

1. Úvod

Vážení čtenáři!

Právě v ruce držíte druhé vydání publikace Talent a nadání – jejich rozvoj ve volném čase. Důvodů pro vytvoření druhého vydání je několik. Předně se podstatně mnoho událo od prvního vydání – změnila se školská legislativa, začalo se o talentech více hovořit, vznikly nové organizace, školí se noví a noví odborníci v oblasti vzdělávání, kteří přinášejí novou krev do problematiky péče o talenty.

Chápu jako velkou poctu, že mne Národní institut dětí a mládeže vyzval k reedici této publikace. Vnímám tuto příležitost nejen jako výzvu umožnit většímu počtu osob činných v segmentu volnočasové podpory dětí a mládeže seznámit se s problematikou podpory rozumových talentů, ale především jako autorskou možnost aktualizovat prezentované informace, nabídnout nadstavbu, která bude přínosem jak v oblasti odborných poznatků, tak v oblasti aplikační – tzn. přinést i aktuální informace o dění na poli mimoškolních aktivit pro nadané žáky v našem státě.

V naší republice se desítky let často hovořilo o nadaných a talentovaných žácích. Již v minulém režimu byly zřízeny školy s různým zaměřením k podpoře specifických talentů, pozornost se věnovala i volnočasovým aktivitám (lidové školy umění, sportovní kluby, oborové soutěže na primární i sekundární úrovni apod.). Nicméně na rozdíl od zkušeností běžných ve vyspělých vzdělávacích systémech, byla do jisté míry opomíjena oblast intelektového nadání. Žáci s mimořádným rozumovým nadáním často disponují schopnostmi nad rámec jednoho vyučovacího předmětu, někteří vynikají ve všech školních předmětech. Pro tyto žáky v našem školském systému uplatnění nebylo a doposud v uspokojivé formě není, jak to dokumentují i zkušenosti ministerstva školství.

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy během několika posledních let uspořádalo řadu vzdělávacích seminářů pro odborníky v pedagogice a psychologii k osvětě v této problematice. Snahy českého ministerstva svědčí o naléhavé nutnosti začít se zabývat péčí o intelektově akcelerované žáky.

Moderní výzkumy a školská praxe potvrzují, že tyto žáky patří do kategorie žáků se specifickými vzdělávacími potřebami. V našem sociokulturním prostředí se na ně ale hledí jako na žáky, kterým jde učivo snáze, rychleji, a není třeba se jim nijak důkladněji věnovat. Víme, jak se starat o nadané sportovce, malíře a hudebníky, víme jak je rozpoznat a jak s nimi pracovat. Bohužel ale naši vzdělavatelé často ani nevědí, jak by popsali akademický či intelektový talent.

Práce s nadanými dětmi se však neomezuje jen na školní prostředí, ale poskytuje široké pole působnosti v oblasti mimoškolních aktivit a rozvojových programů, které mohou poskytovat externí možnosti vyžití pro nadané děti po vyučování v rámci dané školy.

Cílem tohoto materiálu je seznámit čtenáře s charakteristikami nadaných dětí a podat přehled nejnovějších vědeckých poznatků studia nadání. Především je však publikace zaměřena na možnosti práce s výjimečně nadanými dětmi, snaží se přiblížit osvědčené strategie, které fungují u našich zahraničních sousedů nebo v oblasti zaoceánské, a zároveň upozorňuje na aktivity či služby, které jsou již v našem státě talentovaným studentům nově poskytovány a je třeba s nimi čtenáře pouze seznámit neboť jejich dosah či rozsah je regionálního či místního charakteru a aktivity nejsou známy celorepublikově. Do značné míry také závisí úspěšnost aktivit na jejich veřejné propagaci. O některých aktivitách proto mohou čtenáři na tomto místě slyšet poprvé, protože finanční nároky vynaložené na reklamní kampaň nebo propagaci byly věnovány primárně na realizační účely.

Komu je tedy kniha určena?

Je určena především pedagogickým pracovníkům. A to učitelům různých stupňů škol, pracovníkům školních družin, výchovným poradcům, vedoucím školních kroužků. Primárně je kniha věnována pedagogům volného času – pracovníkům středisek volného času, vedoucím domů dětí a mládeže, lektorům kroužků, kurzů a táborů – zkrátka těm, kteří se profesně (ať již dobrovolnicky nebo v rámci svého zaměstnání) věnují rozvoje- vým činnostem pro děti a mládež v jejich volném čase. Publikace může dobře posloužit i k informování pracovníků krajských úřadů a členů zastupitelstev zodpovědných za práci s dětmi a mládeží.

Věřím, že v ní naleznete zajímavé informace, které rozšíří vaše povědomí o nadaných dětech, pomůže vám je lépe odhalit a především nabudí inspiraci pro vytváření nových forem vzdělávání pro děti s mimořádným rozumovým nadáním.

Uvítám vaše další konkrétní náměty na rozšíření publikace, ale především vám budu velmi vděčná, když budete mít chuť mne informovat, jaké další aktivity na poli volného času se pro nadané děti v našem státě realizují, jaké další instituce v tomto oboru něco podnikají a kde jste našli pomoc, radu či oporu při vzdělávání nadaných dětí.

Jitka Fořtíková

2.

Nadání, tvořivost, inteligence

V této části se budeme věnovat problematice komplexního pojetí nadání. Nadání je pojem, který v sobě skrývá nejednotnost v pojetí. Někteří autoři si myslí, že nadání má každý – je jen otázka, jak vysoké a v jaké oblasti. Jiní autoři trvají na tom, že nadání je výlučné jen pro některé jedince, je veličinou, která je výjimečná a týká se jen určitého procenta populace. Navíc neexistuje mezi odborníky ani jednoznačný konsenzus, co je nadání, talent a jak můžeme definovat nadaného žáka. Někteří odborníci se stále ještě kloní k názoru, že nadání je definované vysokým intelektem, většina odborníků však v současné době spíše vymezuje nadání více faktory a přidává k této vlastnosti ještě další jako je především tvořivost a produktivita myšlení a v neposlední řadě motivace nebo snaha projevit v určité oblasti výjimečné výkony či výsledky. Proto zde na tomto místě uvádíme více faktorů a pohledů, které je možné vnímat při snaze vydefinovat nadání a talent.

Nabízí se zde také další úvaha. Jde o vymezení rozdílu v pojmech „nadání“ a „talent“ a „nadání rozumové“ a „umělecké“ či „sportovní“. Obecně lze říci, že pojmy nadání a talent u většiny teoretiků, kteří této oblasti věnují svůj odborný zájem, splývá v jednu kategorii. Někde se mluví o nadaných a talentovaných, někdy jsou pojmy nadané a talentované děti vnímány jako synonyma. Nadání lze ale také vnímat jako určité dispozice, vrozené nenaucené schopnosti a talent jako rozvinutou formu nadání v mistrovství v daném oboru, které s sebou přináší i pílí, svědomitost a tendenci dokončit zadaný úkol či vylepšit své schopnosti.

Proč je ale zapotřebí odlišit „rozumový talent“ a „talent v umění a sportu“? Důvod je poměrně jednoduchý, ale podstatný. Talent v oblasti umění nebo ve sportu či pohybových disciplínách na sebe neváže podmínku zvýšeného intelektu ani mimořádné schopnosti v oblasti rozumového vývoje osobnosti. Výzkumy dlouhodobě poukazují na fakt, že nadání v oblasti akademických disciplín, výukových předmětů jako je matematika, jazyky, přírodní vědy jsou úzce spjaty s mentální kapacitou jedince, s jeho schopností učit se pojmy, pamatovat si detaily a spojovat již naučené v nových souvislostech; využití naučeného a získaného v novém kontextu.

Při sportovním talentu či v oblasti umění toto není nutně podmínkou k úspěchu. Navíc, určitě si vzpomenete na mnoho fenomenálních sportovců, kteří neměli vystudovanou ani střední školu. Charakteristiky v chování a projevy ve vyučování, o kterých zde budeme v dalších kapitolách hovořit, jsou tedy především typické pro děti s rozumovým, nebo chcete-li intelektovým, talentem. Některá vymezení nadání však zahrnují i ty oblasti nadání jako jsou pohybové a umělecké dovednosti. To je podstatné i pro definice, které jsou součástí obecně platných legislativních dokumentů a norem, neboť zde je zapotřebí postihnout všechny oblasti nadání a talentu tak, aby byla adekvátně nastavena forma

státní podpory u dětí, které vyžadují na základě svých specifických dovedností a schopností úpravy výuky a zohlednění ve vzdělávacím procesu.

V oblasti vzdělávání nadaných dětí hraje samozřejmě podpora sportovních a uměleckých talentů velmi podstatnou roli. Je třeba však tuto publikaci vnímat ne jako snahu o prosazení talentů v oblasti rozumových schopností, ale spíše jako pokus o nabídku doplnění mezery v našem vzdělávacím systému, která se cíleně na tento typ nadání nezaměřuje. Když bychom se snažili popsat, co je zapotřebí k realizaci nadání, mohli bychom vyjít z následujících podmínek, které mají nadání jedinci společné (Sternberg, 1988):

1. Výjimečnost (Nadaný člověk musí být v něčem výjimečně dobrý.)
2. Vzácnost (Musí vlastnit vysokou úroveň nějakého atributu, který je mezi jeho vrstevníky neobvyklý.)
3. Produktivita (Významná vlastnost musí – potenciálně – vést k produktivitě.)
4. Prokazatelnost (Vlastnost musí být průkazná skrze jeden či více validních testů.)
5. Hodnota (Výjimečný výkon musí být v takové oblasti, která je zároveň společensky oceňována.)

Nadání můžeme také chápat v nejširším slova smyslu jako schopnost těžit ze svých předností a kompenzovat své nedostatky. Nadání u dětí může být chápáno jako jejich potenciál k tomu, aby se staly uznávanými umělci nebo významnými tvůrci myšlenek v oblastech činností, které zvyšují morální, fyzický, emocionální, sociální, intelektuální a estetický život lidstva (Tannenbaum, 1968 in Portešová, 2004).

Intelektové (rozumové) nadání je ve své podstatě asynchronní vývoj, ve kterém se kombinují zrychlené kognitivní schopnosti a zvýšená intenzita k vytvoření vnitřních zkušeností a povědomí, které jsou kvalitativně odlišné od normy. Tato asynchronie se zvyšuje spolu s vyšší intelektovou kapacitou. Tato jedinečnost činí nadané obzvláště zranitelné a vyžadují tak změny v rodičovské výchově, vzdělávání i poradenské činnosti, aby se mohli optimálně rozvíjet (Columbus Group, 1991).

Pokud bychom měli uvažovat o charakteristikách, které jsou všeobecně typické pro nadané žáky, pak bychom s řadou odborníků mohli konstatovat, že nadané děti jsou nositeli následujících charakteristik: 1) předčasný vývin v oblasti, která souvisí s organizovanou soustavou poznatků, 2) vlastní způsob učení zahrnující kvalitativně odlišný způsob učení včetně kreativní stránky nadání a 3) nadšení pro výkon související s vnitřní motivací nadaného k učení (Winnerová, 1990 in Jurášková, 2006).

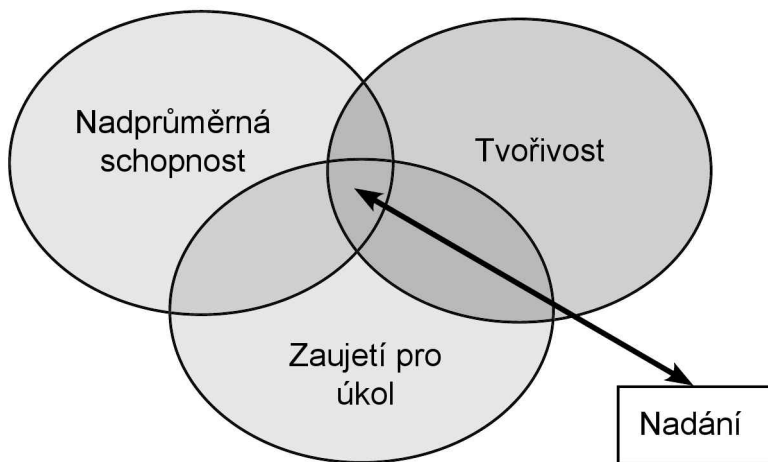
V nejširším slova smyslu můžeme nadané žáky chápat jako děti, které jsou identifikovány kvalifikovanými osobami jako děti s přednostmi význačnými pro schopnost vysokého výkonu. Tyto děti vyžadují diferencované vzdělávací programy a služby nad rámec běžně poskytovaných klasickým vzdělávacím programem k tomu, aby mohly přispět ke svému prospěchu i užítku společnosti. Děti schopné vysokého výkonu zahrnují ty, které demonstrují prospěch a/nebo potenciál v jakékoliv jedné či více z těchto oblastí:

- všeobecné intelektové schopnosti,
- specifická/jednotlivá akademická způsobilost,
- kreativní a produktivní myšlení,

- schopnosti vůdcovství,
- výtvarné umění,
- psychomotorické schopnosti“ (Marland, 1972 in Davis, Rimmová, 1998).

Vyhláška č. 73/2005sb. říká, že: „mimořádně nadaným žákem se rozumí jedinec, jehož rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých rozumových oblastech, pohybových, uměleckých a sociálních dovednostech.

Pojďme se nyní blíže zastavit u komplexnějších modelů nadání dle současných trendů v problematice vzdělávání nadaných žáků. Důvod, proč je zajímavé věnovat těmto modelům bližší pozornost je ten, že přinášejí možnost udělat si vlastní představu o pohledu na nadání z různých perspektiv, umožňují čtenáři konkrétní seznámení se současnými pohledy odborníků, ale především dokladují, že nepanuje jednota ve vymezení tohoto pojmu z hlediska komponent, které se v nadání promítají, liší se také z hlediska aplikace v edukačním procesu.

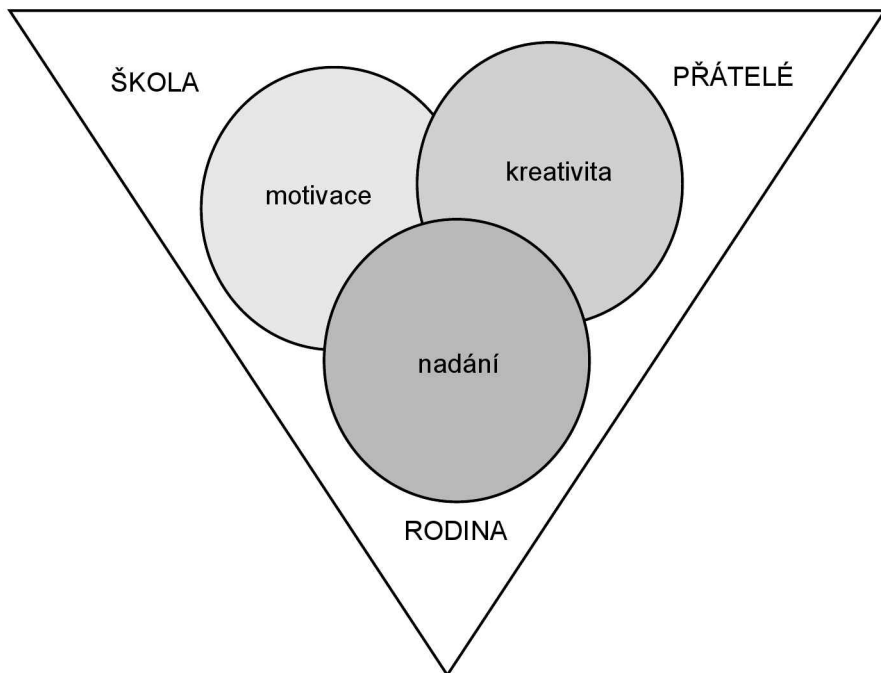

Tříkruhový model nadání (Joseph Renzulli, USA)

V dnešní době školsky aplikovaný model nadání je koncepce Josepha Renzulliho. Jak je patrné z diagramu, Renzulli nechápe nadání pouze v kognitivní rovině či rovině samostatných schopností. Za stejně určující pro rozvoj nadání považuje motivační element, který nazývá zaujetí pro úkol. Renzulli vnímá nadání jako součinnost tří základních složek v harmonii. Jde o nadprůměrnou schopnost, tvořivost a zaujetí pro úkol.

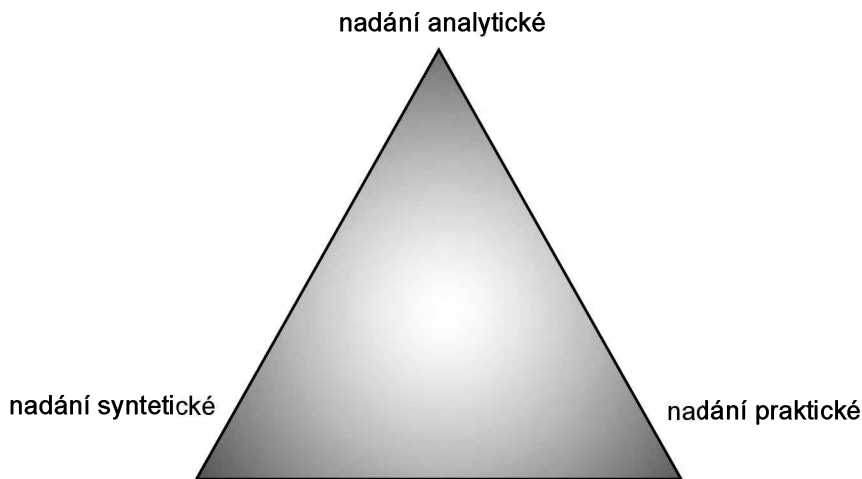
Nadprůměrná schopnost sestává z obecné schopnosti a specifických schopností, které vnímá jako aplikaci obecné schopnosti. Zaujetí pro úkol je zaměřená forma motivace,

kteřá je charakteristická odolností, vytrvalostí a pracovitostí. Obsahuje v sobě cílenou praxi čili trénink, sebevědomí a víru ve schopnost dokončit daný úkol. Tvořivost je charakteristická originalitou myšlení, tvůrčí vynalézavostí, schopností v případě nutnosti odložit konvence stranou a citem pro rozlišování důležitých a postranních požadavků tvoření (Fořtíková, 2008).

Trojhranný model nadání (Franz J. Mönks, Nizozemí)

Jedním z vývojových psychologů, který byl prací Josepha Renzulliho významně ovlivněn ve svém teoretickém bádání, byl Franz J. Mönks – německý vývojový psycholog působící v Nizozemí, který doplnil původní model o tři další pevné faktory prostředí, a to školu, rodinu a okruh přátel neboli širší veřejnosti. Tyto složky tvoří hrany rovnoramenného trojúhelníku, který je zásadním podložím adaptovaného tříkruhového modelu nadání. O skutečnosti, že Renzulliho práce ovlivnila Mönksovo působení, nesvědčí jen adaptace modelu nadání. Se značným přispěním J. Renzulliho vzniklo v osmdesátých letech (1988) při nizozemské Radboud univerzitě v Nijmegenu Centrum pro studium nadání a tříkruhový model nadání v trojrozměrné pyramidě si vzalo jako symbol činnosti centra. Tak vzniklo jedno z prvních univerzitních center studia problematiky nadání a péče o nadané děti v Evropě.

Triarchický model nadání (Robert J. Sternberg, USA)

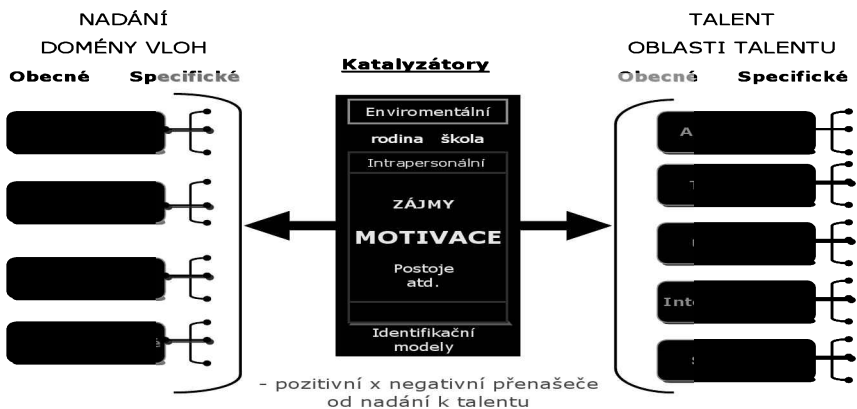
Robert Sternberg – jedna z největších osobností současné kognitivní psychologie – je autorem teorie, kterou nazývá triarchickou teorií inteligence. Jedním z výchozích Sternbergových předpokladů je napadení objektivitu měření konvenčními inteligenčními testy. Sternberg zpochybňuje myšlenku, že tyto testy jsou schopny komplexně měřit míru uplatnění jedince v adaptaci na nové a neznámé situace. Oponuje, že konvenční testy inteligence měří pouze jednu z více složek inteligence. V jeho pojetí jsou inteligenční testy s to měřit pouze jeden z definovaných tří typů, které odpovídají jeho pojetí inteligence. Sternberg (1988) definuje inteligenci jako schopnost učit se ze zkušenosti, dobře uvažovat, pamatovat si podstatné informace a dobře zvládat požadavky každodenního života. Na základě své teorie inteligence (2002) definuje tyto tři druhy nadání:

1. Analytické nadání – schopnost rozebrat problém a rozumět jeho částem. Lidé, kteří jsou v této oblasti silní, jsou úspěšní v konvenčních inteligenčních testech, protože ty kladou primární důraz právě na analytické schopnosti. Např. analogie, porozumění textu, řešení logických matic atd. Jinými slovy, analytická inteligence je právě ta, kterou měří IQ testy.
2. Syntetické nadání – schopnost pochopení problému, intuice a kreativity. Syntetické nadání je patrné u lidí, kteří jsou chápaví, intuitivní a kreativní a dobře zvládají adaptaci v nových situacích. Tito lidé nemusejí nutně uspívat v IQ testech, často vidí v zadání hlubší souvislosti, než byly tvůrcem testu zamýšleny. I když nemusí jít o osoby s nejvyšším IQ, jde o osobnosti s největším přínosem ve vědě, literatuře a umění.
3. Praktické nadání – aplikace analytické či syntetické inteligence do praxe. Praktická inteligence zahrnuje aplikaci jakýchkoliv analytických či syntetických schopností do každodenních pragmatických situací. Člověk s tímto typem nadání zhodnotí prostředí

a velmi rychle nalézá způsoby řešení situace. Je specialista na využívání schopností v praktickém životě.

Pro Sternberga je analytické nadání jen dílčím segmentem. Za mnohem podstatnější považuje nadání syntetické, ale především praktické. Praktická inteligence je dle Sternberga základem úspěchu v profesním i osobním životě. Ve své teorii vychází i z vlastní životní zkušenosti. Jako dítě byl velmi neúspěšný v inteligenčních testech a průběžných výkonových testech, které v USA děti předurčují pro určitý typ a úroveň vzdělávacích programů. Dnes může na své vlastní osobě deklarovat, že i člověk s velmi chabými výstupy v konvenčních IQ testech může dosáhnout mimořádného úspěchu. Prof. Sternberg je držitelem mnoha světových ocenění v psychologii, byl předsedou Americké psychologické asociace, dlouholetý výzkumný pracovník v oblasti kognitivní psychologie jedné z 5 nejprestižnějších univerzit v USA – Yale a realizátor mnohamilionových grantů za podpory americké vlády. To je Robert Sternberg dnes – ten, kterému učitelé ve 13 letech na základě výstupů z testů věštili jen velmi podprůměrnou kariéru.

Francoys Gagné vychází z teorie, že většina teoretiků nerozlišuje pojmy nadání a talent. Pokud ano, pak nadání je chápáno v rovině intelektové a talent jako složka neintelektová (talent umělecký, technický či sportovní). Tvrdí, že mezi nadáním a talentem by mělo být exaktně rozlišováno. Gagné popisuje, že existují přirozeně snadné vzory chování, které nejsou výsledkem systematického tréninku v dané oblasti činnosti. Tato spontaneita je především patrná u malých dětí, kde je možnost systematické průpravy nerealizovatelná, nebo u dospělých, kteří zkoušejí určitou činnost poprvé. Nadání – přirozená schopnost či vloha – je právě takto popsanou schopností. Jinou oblast tvoří mimořádné schopnosti mistrovství v dané oblasti lidské činnosti, které jsou výsledkem systematické průpravy. V procesu získávání mimořádných schopností zde hraje velkou roli prostředí. V tomto případě hovoříme o talentu – rozvinuté schopnosti, získané dovednosti (Gagné, 1993).

Diferencovaný model nadání a talentu (Francoys Gagné, Kanada)

V současné pedagogice nadaných se dnes diskutuje o posunu od řešení problémů k vyhledávání problémů. Naše škola staví před žáky denně stovky příkladů, učí je a později zkouší, jak daný algoritmus řešení zvládli. Současná doba však již nepotřebuje tolik mechanických řešitelů předložených úloh. Manuální práce je do velké míry nahrazena technologiemi, v matematické rovině za nás mnoho problémů řeší počítače (Tannenbaum, 2000). Naše doba – třetí tisíciletí – hledá takové osobnosti, které budou úspěšně nacházet nové problémy. Hledá lidi nových nápadů, koncepcí a strategií. Hledá vůdce alternativních směrů uvažování ve vědě i praktickém životě. A tento úkol připadá na jedince tvořivé.

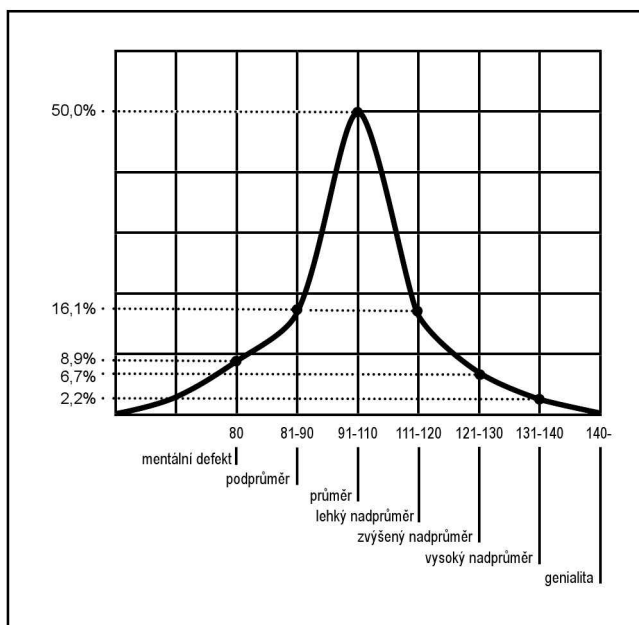
Tvořivost je považována za nejvyšší, specificky lidský způsob řešení problému. Tvůrčí činnost je taková, jejímž produktem je něco nového. Tvořivost objektivní je takový druh kreativity, který je charakteristický objektivní novostí, pravdivostí, zobecnitelností a neobvyklostí ve srovnání s tím, co bylo známo v době, kdy např. nová teorie vznikla. Tvořivost subjektivní se vztahuje k samé činnosti jedince, jeho myšlení a kombinaci údajů. Je vhodné u dětí subjektivní tvořivost podporovat, neboť je od ní jen krůček k tvořivosti objektivní. Dle oboru činnosti můžeme tvořivost dělit na tvořivost uměleckou, technickou, vědeckou apod. (Dařílek, Kusák, 1995).

Na nové společenské potřeby by měla reagovat samozřejmě i škola. Měla by ve vyučování poskytovat prostor k vyhledávání problémů v rámci známého, podporovat kreativitu. Tvořivost se však z prostého důvodu nemůže stát hlavní prioritou vzdělávání. Škola plní na prvním místě roli informační (Csikzentmihalyi, Wolfe, 2000). Poskytuje zásobárnu informací, vědomostí, dovedností a postojů, které jsou pro život ve společnosti nezbytné. Pro tvořivý proces myšlení je však klíčová nejen dobrá paměť, ale také dostatečné množství vstupů, které vytvářejí pole pro kombinační možnosti divergentního algoritmu řešení situací. V poskytování velkého množství informací (vstupů) je naše škola dostatečným zdrojem. Pro rozvoj tvořivosti u dětí je však také nutno žáky učit umět daných vstupů dobře využít, poskytovat prostor pro vytváření nezvyklých kombinací, což vede k rozvoji divergentního myšlení, tedy základního předpokladu kreativity.

Heuristický přístup je v naší pedagogické praxi teprve zaváděn. Posun od řešení problémů k jejich vyhledávání je tedy velmi žádoucí. Navíc výzkumy prokazují, že kreativní děti bývají obecně neoblíbenými mezi učiteli, kteří upřednostňují spíše žáky schopnější v kognitivní oblasti, jak na to ukazují např. zjištění Getzelse a Jacksona (1962). Je více než smysluplné začít se věnovat tvořivým dětem, je důležité implementovat výuku kreativity jako důležitou součást vyučování ve všech předmětech na všech úrovních (Gallagher, Gallagherová, 1994).

Asi nejvíce diskutovaným fenoménem souvisejícím s rozumovým nadáním je inteligence. Názory na vymezení pojmu inteligence se velmi liší již od doby, kdy se začala měřit. Odhlédneme-li od definic, které inteligenci chápou jako úspěšnost v IQ testech (MacKintosh, 2000), většina odborníků ji definuje jako úspěšnost v řešení problémů, bystrost v úsudku a přizpůsobivost novým situacím. Např. W. Stern definoval inteligenci jako schopnost přizpůsobit se novým požadavkům tím, že se užije myšlenkových prostředků odpovídajících účelu (Svoboda, 1987).

Inteligence nebývá většinou definována jako schopnost rychle počítat aritmetické úlohy nebo logicky vyvozovat matematické vzorce. Většinou se inteligence spojuje se schopností obstát v nových životních situacích, být přizpůsobivý společenskému vývoji. Intelektové nadání také jako jediné disponuje možnostmi poměrně přesného měření. Psychologické testy zjišťující intelektový výkon (intelligenční testy) jsou nejprobádanější složkou psychometrických metod vůbec (Fontana, 1995). Intelligenční testy mají za sebou dlouhou historii a výzkum v této oblasti velmi pokročil. Od prvních testů A. Bineta uplynulo zhruba 100 let a inteligence je dnes chápána v daleko širším rámci. Hovoří se stále více o struktuře či různých typech inteligence než o jednoduté globální schopnosti, která by inteligenci vymezovala.

Takto vypadá Gaussova křivka rozložení hodnot IQ v populaci: největší množství jedinců, a to více než 50 %, odpovídá hodnotám IQ mezi 90 a 110. Jak úměrně klesá počet osob s hodnotami výrazně nižšími, stejným způsobem klesá na křivce procento jedinců, u nichž můžeme naměřit hodnoty ukazující na vysoký nadprůměr. Geniálních jedinců jsou mezi námi již jen desetiny procenta. Jde v podstatě o stejně zvláštní a řídký jev, jako jsou občané s mentální retardací. Přesto všechno však geniální jedinci existují v každé lidské populaci a výsledky záslužné práce mnoha z nich zůstávají nesmrtelné. Hranice stanovená pro mimořádný intelekt mezinárodní společností Mensa je hodnota IQ 130 dosažená ve standardizovaném intelligenčním testu. Takového výsledku dosahují přibližně dvě až tři procenta populace celosvětově.

Na počátku 20. století, kdy se začali odborníci problematikou měření inteligence zabývat, se snažili najít jeden faktor, který ovlivňuje výši inteligence. Tehdy byla provedena měření určitého vzorku dětí, na jejichž základě byl stanoven tzv. inteligenční kvocient – IQ¹, který vyjadřuje výši inteligence a je dán rovnicí:

$$IQ = \frac{\text{mentální věk}}{\text{chronologický věk}} \times 100$$

Tak osoba, která dosahuje IQ 100, je vlastně člověk, jehož mentální úroveň přesně odpovídá jeho věku. IQ 140 by pak ve zjednodušeném příkladě ukazoval, že např. desetiletý chlapec má mentální úroveň čtrnáctiletého. Tato rovnice se ukázala nevyhovující pro dospělé, neboť jejich mentální věk již tímto způsobem nestoupá. Začalo se tedy využívat rovnice poměru mezi jedincem a reprezentativním vzorkem populace dané věkové kategorie.

Po desetiletí zkoumání inteligence a způsobů jejího měření se věřilo, že ji lze měřit na základě jednoho společného faktoru (tzv. „g“ faktor), ale postupem času začaly pronikavě působit i teorie zdůrazňující mnohofaktorovou povahu inteligence. Asi dodnes nejnámějším autorem teorie „mnohočetných inteligencí“ je americký psycholog Howard Gardner, který v 80. letech přišel s teorií sedmi typů inteligence², které v letech 90. ještě obohatil o další. Klíčovou myšlenkou Gardnera je, že inteligence není jednodílná veličina, ale je více druhů, které existují nezávisle na sobě. Někdo tedy např. disponuje inteligencí hudební a jiný lingvistickou. Gardner původně definoval tyto typy inteligence: inteligenci verbální, matematicko-logickou, prostorovou, hudební, pohybovou a personální. Tyto typy intelektového nadání lze ve stručnosti definovat asi takto (Grecmanová, Urbanovská, Novotný, 2000):

1. Jazyková (lingvistická) inteligence

Citlivost na význam a pořadí slov, stejně jako na funkce jazyka. Vhodné rozvíjející aktivity: psaní (dopisů, deníku, povídek, básní, tvorba vlastního časopisu), čtení, snadné zapamatování si jmen, míst, dat, podrobností, sdělování a vysvětlování nových poznatků a názorů, vymýšlení fantastických historek, vyprávění vtípů a příběhů, řešení i sestavování křížovek.

2. Logicko-matematická inteligence

Logické přístupy k řešení problémů, orientace ve světě předmětů, čísel. Podpůrné aktivity: časté a rychlé počítání aritmetických příkladů z hlavy, jakékoliv početní činnosti,

¹ Autorem pojmu inteligenční kvocient je psycholog Wilhelm Stern.

² Publikace s názvem Frames of Mind (vyšlo také česky v nakladatelství Portál, 1999 s názvem Dimenze myšlení).

výpočet šancí a pravděpodobností, řešení logických hádanek a problémů, šachy, dáma a jiné strategické hry, otázky typu „Kde končí vesmír?“ apod.

3. Prostorová inteligence

Schopnost vnímání prostoru, vizuální stránky světa, schopnost imaginace. Oblíbené činnosti tohoto typu nadání: umělecké aktivity (výtvarná činnost), kreslení – přesné podoby lidí nebo věcí, čtení i tvorba map, navigování, užívání nákresů a plánů, vytváření názorných schémat jakékoli informace. Prostorově inteligentní jedinci si snadno pamatují informace vizuálního charakteru (filmy, fotografie, obrazy).

4. Hudební (hudebně rytmická) inteligence

Citlivost na zvuky okolí, vnímání melodie, rytmu, tónů. Vhodné rozvojové činnosti: schopnost hrát a improvizovat na hudební nástroj, dobře intonovat, pamatování si melodie, rozeznávání chybné intonace. Hudebně nadaní udrží rytmus, učí se často při hudbě a vyžadují tzv. zvukovou kulisu.

5. Tělesně pohybová (kinestetická) inteligence

Jde o schopnost používat tělo k vyjadřování sebe sama, zručnost v manipulaci s předměty. Časté aktivity jedinců tohoto typu inteligence: obliba různých pohybových aktivit (plavání, turistika, cyklistika). Kinesteticky nadaní jsou úspěšní ve sportech, tanci, jsou neustále v pohybu, vrtí se, jsou zruční při manuálních činnostech, dobře napodobují gesta, pohyby.

6. Interpersonální inteligence

Schopnost všimnout si a rozlišovat nálady, temperament, motivaci a intence druhých. Mezi oblíbené činnosti patří: navazování a udržování mnoha společenských kontaktů a přátelství, četné mimoškolní aktivity, zapojování se do skupinových her, společná práce v týmu, diskuse, naslouchání druhým a diskuse s nimi, péče o jiné děti a lidi, kteří potřebují pomoc.

7. Intrapersonální (metakognitivní) inteligence

Schopnost rozumět vlastním pocitům a využívat je k řízení vlastního chování. Charakteristiky intrapersonálně nadaných: projevují smysl pro nezávislost, nebo mají silnou vůli, mají vyhraněné názory, jsou rádi sami (věnují se osobním zájmům, učení, projektům), jdou svou cestou ve způsobu oblékání a chování, zaujmají vlastní postoje.

Dobré je tyto jedince vést k tomu, aby: si vedli osobní deník, stanovili si osobní cíle a kontrolovali jejich dosažení, plánovali využití času, předvídali, uvědomovali si, co znají, umějí a dokáží, a věděli, co ještě chtějí znát, dokázat, umět..., povíдали o svých citech, náladách a rozuměli jim.

Intelligenční testy byly již ve svém prvopočátku vytvořeny k tomu, aby měřily úspěšnost žáků ve škole. Následující přehled podává informace o souvislosti mezi délkou ukončené školní docházky a hladinou IQ (v průměrných hodnotách).

Nedokončená základní škola	IQ = 82
Ukončená ZŠ docházka	IQ = 91
Nedokončená střední škola	IQ = 96
SŠ ukončená maturitou	IQ = 100
Nedokončené VŠ vzdělání	IQ = 107
Ukončené VŠ vzdělání	IQ = 115

Nadané děti, především ty s tvořivějším myšlením, vyrábějí často rády velkou spoustu netradičních předmětů.

Některé nadané děti mají vlohy i pro výtvarnou činnost.

Laboratorní pokusy jsou dobrým způsobem zjišťování, jak věci fungují.

3.

Nadané dítě v edukačním prostředí

Po představení základních teoretických východisek chápání nadání je nutno, aby teoretické přístupy byly uplatněny v praktické rovině. Jinými slovy, nyní je třeba přejít k aplikaci teoretických modelů na práci s nadanými dětmi a mládeží. V této fázi budou nastíněny aspekty, jak se ve školním či mimoškolním prostředí projevují děti, které disponují potenciálem k vysokému výkonu. Pozornost bude v další části věnována také současně platné legislativě v ČR, která vymezuje obecné podmínky realizace vzdělávacích opatření pro úspěšné vzdělávání talentů.

Nadané děti mají svá charakteristická specifika. Abychom mohli nadané děti dobře identifikovat, je vhodné znát frekventované projevy chování a jednání, ze kterých lze na přítomnost nadání usoudit. Existuje mnoho seznamů s výčtem projevů, odborníci však varují, že ani sebevystižnější, ani maximálně vyčerpávající seznam těchto projevů nemůže absolutně potvrdit či vyvrátit, že jde o nadané dítě. Vždy je k celkové diagnostice nutno přibrat metody objektivní, ale k této problematice se v širší míře vrátíme v kapitole o identifikaci. Pro ilustraci uvádíme přehled dle Susan Winebrennerové (2001), která charakterizuje nadané děti v těchto dvou ohledech:

V pozitivním ohledu:

- jsou extrémně vyspělé v jakékoli oblasti učení a výkonu;
- vykazují asynchronní vývoj. Mohou být významně napřed v některých oblastech a v jiných oblastech vykazovat věkově adekvátní nebo dokonce opožděný vývoj (např. dokáží číst již ve třech letech, ale ještě v pěti si neumějí zavázat tkaničku u bot);
- mají na svůj věk širokou slovní zásobu a vyspělý verbální projev;
- mají neskutečnou paměť;
- některé věci se naučí neuvěřitelně rychle bez pomoci druhých;
- zvládají složitější myšlenkové operace než jejich vrstevníci;
- vykazují schopnost práce s abstraktními myšlenkami s minimem konkrétní zkušenosti pro pochopení;
- vidí jasně vztahy příčiny a následku;
- vidí vzorce, vztahy a souvislosti, které jiní nevidí;
- vždy přicházejí s „lepšími způsoby“ řešení věcí. Navrhují je spolužákům, učitelům a dalším dospělým – ne vždy vhodným způsobem;
- dávají přednost komplexním a náročným úkolům;
- jsou schopny přenášet své vědomosti do nových situací a řešení problémů;
- chtějí se podělit o vše, co vědí;

- jsou zvědavé ve všem, co se děje okolo nich, a kladou nekonečné otázky;
- jsou nadšenými a ostražitými pozorovateli;
- jsou horlivé, někdy extrémně citlivé či vznětlivé. Dokážou být zcela pohlceny aktivitami či myšlenkami;
- mají často mnoho (neobvyklých) zájmů, koníčků a sbírek;
- jsou silně motivováni dělat věci, které je zajímají, svým vlastním způsobem, raději pracují nezávisle, některé dokonce samostatně;
- mají ohromnou míru energie;
- mají cit pro krásno a lidské pocity, emoce a očekávání;
- mívají zvýšený smysl pro spravedlnost, morálku a fair play. Zajímají se a vnímají osobně globálními problémy;
- mají sofistikovaný smysl pro humor;
- rády jsou ve vedení, mohou být přirozenou autoritou.

V negativním ohledu:

- odmítají práci, nebo pracují nedbale;
- jsou nervózní při tempu práce třídy, které považují za nedostatečné, málo aktivní, nebo když nevidí jasný pokrok práce;
- protestují proti rutinní a předvídatelné práci;
- kladou choulostivé otázky, vyžadují zdůvodnění, proč se mají věci dělat určitým způsobem;
- odmítají určování práce a příkazy;
- během dne sní;
- ovládají třídní diskuse;
- bývají panovačné k učitelům i spolužákům;
- jsou netolerantní k nedokonalosti vůči sobě i ostatním;
- jsou přecitlivělé vůči kritice, snadno se rozpláčou;
- odmítají se podřídit;
- odmítají kooperativní učení;
- „hrají divadlo“ a ruší spolužáky;
- mohou se stát „třídním šaškem“;

Z této charakteristiky je patrné, že pracovat s nadanými žáky nemusí být školskému ani mimoškolskému odborníkovi vždy odměnou. Kladou na jeho didaktické i odborné kompetence mnohem vyšší nároky, bývají kázeňsky problematičtí, trpí poruchami pozornosti, rádi jsou v centru dění a neradi opomíjeni. Problematika správné identifikace a následných vhodných metod práce s nadanými by se měla stát automatickou součástí pregraduální a postgraduální přípravy pedagogů, jak tomu je v mnoha evropských státech.

4.

Identifikace nadaných žáků

Vymezení pojetí nadání, způsob výběru pro typizované aktivity a průběžný výběr nadaných dětí pro účely jejich kvalitního vzdělávání – tedy identifikace – jsou klíčové pro kvalitní nastavení výukových a mimoškolních programů. Jsou podstatným momentem pro práci pedagoga jak pro optimální nastavení výuky ve specializovaném programu tak i v rámci integrace v běžném vzdělávacím proudu. Proto budeme problematice identifikace věnovat samostatnou kapitolu v naší publikaci.

Stejně jako vymezení nadání není jednotné, liší se také přístupy k identifikaci této kategorie. Rozhodla jsem se rozdělit identifikaci na několik oblastí, a to z hlediska úhlu pohledu, který ji podmiňuje. Problematiku identifikace vysokých schopností je nutno diferencovat. Jinak budeme měřit nadání u předškolních dětí, jiné metody budeme využívat při diagnostice školní mládeže a jiné metody se využívají při posuzování schopností dospělých jedinců.

Pro identifikaci raných schopností existují adaptace většiny známých inteligenčních testů. Od Standford Binetova testu (SB:FE), přes Wechslerův (WISC III, WPPSI R pro děti od 3 do 7 let), až po barevnou verzi Ravenových progresivních matic. Existují i více zaměřené testy specifických schopností, jako jsou např. Baileyho škály (BSID II) pro velmi raný věk či Kaufmanova baterie (K ABC) použitelná ve věkovém rozmezí 2,5 až 12,5 roku věku dítěte. Výsledky testů ve velmi raném věku však bývají často zpochybňovány pro nedostatečnou výpovědní hodnotu vzhledem k pozdějším schopnostem, neboť mnoho schopností především v kognitivní oblasti se pod vlivem vývojových a sociálních faktorů často mění a stabilitu nacházejí někdy až ve starším školním věku. Na druhou stranu však odborníci poukazují na fakt, že pokud je nadání diagnostikováno ještě před vstupem do školy, může docházet k jeho úspěšnější podpoře během školní docházky a snadnější stabilizaci (Perleth, Schatz, Mönks, 2000). Raná identifikace také působí jako dobrá prevence jevů, jako je např. „underachievement“ – tedy „podvýkon“ (pozorovaný rozpor mezi změřeným potenciálem a aktuálním výkonem dítěte), který se dle současných výzkumů v populaci mimořádně nadaných dětí vyskytuje v míře až 60%.³

Ve chvíli, kdy je již dítě ve školním prostředí, vyvstávají nové a naprosto jiné potřeby a nároky na děti související s jejich nově nabytým sociálním prostředím, které postupně převezme roli primární sociální skupiny (rodiny) doposud tvořící hlavní působiště jejich socializace. Děti se musejí odpoutat od jednostranné vazby na své rodiče a začínají své vzory a přátele hledat mezi spolužáky. I v tomto momentě má dítě intelektově nadané velmi ztíženou pozici. Představme si dítě mentálně o dva či tři roky napřed před jeho

³ Identifikace raných schopností se většinou omezuje právě na zkoušky intelektu. Vhodné doplnění tvoří ve věku těsně předškolním také posouzení tvořivosti, sociální zralosti a úrovně grafomotorického projevu.

spolužáky, v nevyzrálé fyzické skořápce, s úzkostlivou povahou někdy mnohem více rozvinutou než u ostatních prvňáčků. To samozřejmě vyvolává specifické problémy. Výhodou však v tomto věku je, že zájmy a také schopnosti pomalu přestávají kolísat, začínají se ukotvovat, a je tak možno přistoupit k standardizovaným i nestandardizovaným metodám měření schopností, které mají již mnohem vyšší vypovídací hodnotu, než jak tomu bylo u dětí předškolního věku.

Metody identifikace z hlediska objektivity měření, využití diagnostických nástrojů

Metody měření schopností by se daly rozdělit do dvou kategorií, a to na metody objektivní (k jejich využívání jsou většinou zapotřebí psychologové či speciální pedagogové) a metody subjektivní, kam spadají posouzení učiteli, rodiči, spolužáky, sourozenci či dokonce přáteli. Rozdíl mezi subjektivními a objektivními metodami je jistě zřejmý. Při objektivních metodách se využívají standardizované testy či metody, u subjektivních metod jde především o posouzení osobami, které zkoumané dítě dobře znají, a to buď ze školního prostředí, z domova nebo také ze zájmové činnosti.

Mezi objektivní metody můžeme v tomto kontextu řadit:

- IQ testy⁴
- Standardizované testy výkonu
- Didaktické testy
- Testy kreativity⁵

Mezi subjektivní metody identifikace můžeme zařadit:

- Nominace skupiny učitelů⁶
- Nominace spolužáků⁷
- Rodičovské nominace
- Vlastní návržení
- Hodnocení výsledků činnosti (produktů)
- Zapojení do soutěží

---

⁴ IQ testy jsou stále považovány za jeden z nejschopnějších nástrojů identifikace nadání, i když jejich používání přináší specifické problémy. Jeden z nich je exkluzivní právo psychologů na jejich používání. Učitelé je nemožno sami administrovat. Navíc je stále problematická spolupráce pedagogické a psychologické veřejnosti.

⁵ Standardizované testy tvořivosti jsou také nástroji psychologů, nicméně v nestandardizované podobě mohou být využívány i učiteli. Např. testy hudební umělecké tvořivosti jsou snadno administrovatelné. Dle Davise a Rimmové (1998) se testy kreativity mohou využívat u těch studentů, jejichž unikátní talenty nejsou ve školní výuce patrné.

⁶ Zatímco nominace jedním učitelem může být zaujatá, objektivnějším způsobem se může jevit zapojení více učitelů do komplexnějšího pohledu na daného žáka. Vhodnou se jeví metoda zadání dotazníku minimálně pěti učitelům, kteří se mezi sebou vzájemně neznají. Zde to však může narážet i na technické možnosti dané školy, která v případě, že je menší, těžko zajistí účast pěti učitelů, kteří se mezi sebou neznají.

⁷ I v tomto případě je nutno vyhýbat se jakkoliv zaujatým informacím. Na druhé straně spolužáci mohou být velmi dobrými indikátory nadání při posuzování svých spolužáků, neboť mohou žákův školní život posoudit z jiné perspektivy než např. učitelé či vedení školy.

Již v této fázi je však třeba podotknout, že ani jeden typ metod není univerzální, lepší či horší, dokonalejší či méně dokonalý. Je nutno si uvědomit, že oba typy metod (jak subjektivní, tak objektivní) mají v procesu identifikace své místo a spoluvytvářejí celkový obraz o daném zkoumaném jedinci. Jak se studium nadání vyvíjelo, odborníci se tu a tam přikláněli k některému z typů metod měření. V počátcích zavádění inteligenčních testů došlo k velkému přeceňování výsledků těchto metod. Žák, jehož výsledek vykazoval více než IQ 130, byl automaticky považován za vysoce nadaného. Postupem času, kdy se začalo ukazovat, že výsledky IQ testů nekorelují s pracovní ani školní úspěšností, nastalo zpochybňování těchto testů a hledaly se jiné metody posuzování dětí. Na řadu přišly dotazníky školního profilu dítěte (tedy metoda nominace učitelem) zjišťovaly se dále názory širšího sociálního prostředí na potenciál či manifestované výsledky zkoumaných žáků. Významným bodem se stala nominace rodičů. Na první pohled se může zdát, že rodiče nebudou mít objektivní pohled na výkony svých dětí. Vždyť přece každý rodič vidí klady svých potomků, připadají mu na jeho věk ojedinělé a významné, rozhodně lepší než výsledky ostatních dětí. V této oblasti byla zadána výzkumná šetření. Překvapivě se ukázalo, že postoje rodičů, kteří měli zájem své děti přihlásit do programů (ať školních či volnočasových center) pro nadané děti, se výrazně shodovaly s výsledky objektivních testů schopností (Gallagher, Gallagherová, 1994). Z těchto šetření tedy vyplývá, že rodičovská identifikace není rozhodně zanedbatelnou složkou identifikačního procesu.

METODY IDENTIFIKACE Z HLEDISKA OSOB (ODBORNÍKŮ), KTERÉ IDENTIFIKACI PROVÁDĚJÍ

Identifikaci můžeme také dělit dle využívání metod psychologické a pedagogické diagnostiky. Toto dělení má význam z toho důvodu, že psychologické metody jsou přísně sřížene a dostupné pouze psychologům se specializovanou úrovní kvalifikace. Pedagogické metody jsou dostupné různým pedagogům a mohou být za určitých okolností využívány i ve spolupráci s rodiči dítěte nebo s pedagogem volného času. O některých z metod jsme již pohovořili v předchozím textu, v této části budeme tedy komentovat pouze ty, které si zaslouží bližší pozornost a nebyly na jiném místě publikace podrobněji rozebrány.

1. Psychologické, pedagogicko-psychologické identifikační postupy:

- Standardizované testy inteligence, výkonu, tvořivosti
- Dotazníky motivace k výkonu

Motivace k podání vysokého výkonu (tzv. úkolová motivace nebo také zaměřená forma pozornosti, jak tuto kategorii někteří autoři nazývají), se dnes chápe jako nedílná součást komplexního modelu nadání. Důvod je ten, že bez ochoty ukázat své schopnosti je těžké výkon objektivně změřit. Nadané děti mívají často tuto úkolovou motivaci velmi selektivní. Pokud dítě skóruje vysoko v testech intelektu i v testech tvořivosti, ale metody měření motivace vykazují nízké hodnoty, s největší pravděpodobností se jedná o jedince

v kategorii tzv. „podvýkonu“. Potenciál k výkonu se dá dobře změřit právě výkonovými a inteligenčními testy. Motivace se měří většinou formou dotazníků. Je tedy vhodné, aby se na tuto složku nadání nezapomínalo, protože právě motivace podávat výkony – ať již napříč spektrem schopností nebo jen v oblasti zájmu nadaného jedince – je podstatným momentem sledování u nadaných žáků.

- Osobnostní specifika žáka (projevy chování)
- Pozorování při školní práci v kontextu učební situace

K diagnostice projevů chování slouží více metod. Jde o sledování žáka za využití metody nominačních stupnic či behaviorálních škál (posuzování projevů chování dítěte) nebo lze využít např. i metody strukturovaného pozorování či rozhovoru. Ve všech zmiňovaných způsobech jde o doplnění obrazu žáka v úzkém kontaktu se žákem, kde je možné odhalit skutečnosti, které testové metody svým příliš řízeným způsobem administrace neumožňují.

- Rozbor výsledků práce žáka (projekty, portfolia atp.)

Jak prospěšné jsou složky prací dítěte, pokud rodiče či škola věnují pozornost jejich systematizaci a archivaci. Kolik zajímavých informací nám o dítěti podají jeho kresby, slohové práce, portfolio, deník nebo dlouhodobější projekty. Je velmi dobré, pokud máme tyto materiály k dispozici, protože z nich můžeme prvky nadání rozpoznat i u velmi malých dětí. Psychologické projektivní metody také čerpají např. z kresby ruky, stromu či postavy.

- Rodinná anamnéza, strukturovaný rozhovor se žákem, učiteli, rodiči

Obraz o dítěti pomáhá dokreslit i rozhovor s osobami, které dítě dobře znají. Samozřejmě je nutné začít u rodičů. Neméně podstatnou osobou je ale také učitel či vedoucí zájmového kroužku, lektor či osobní trenér. Vnímají žáka v kontextu specifické situace než jakou je vyučování a mohou si všimnout podstatných rysů osobnosti stejně tak jako skryvaných projevů nadání. Psycholog při vyšetření většinou začíná rodinnou anamnézou, zjišťuje základní rysy rodinného prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, zázemí a možnosti, které mu rodina poskytuje a deklarované výchovné problémy, se kterými rodiče nadaného dítěte přicházejí.

2. Pedagogické identifikační postupy:

- Studijní výsledky, dílčí a celkové výkony žáka

Známky a průběžné či celkové hodnocení je samozřejmě primárním ukazatelem výkonu dítěte v jednotlivých školních předmětech a významným ukazatelem studijního prospěchu žáka. Pokud bychom se však na tuto kategorii podívali z hlediska korelace s nadáním dítěte, najdeme značnou rozporuplnost. Mnoho odborníků, kteří se věnují vzdělávání nadaných žáků poukazují na fakt, že nadání nemusí jednoznačně ústít v ty nejlepší školní výsledky. Stejně tak se výzkumně ukazuje, že pokud učitelé na základě studijních

výsledků žáků mají nominovat nadané k identifikaci, velmi často se nadání u těchto dětí v individuálních testech neprokáže. Proč tomu tak je?

Důvodů je mnoho. Jedním vysvětlením je fakt, že vzdělávací programy škol jsou většinou zaměřeny na žáka průměrného. Tedy i žák mírně nadprůměrný může na většině základních a středních škol dosahovat velmi dobrých výsledků obzvláště, pokud je zároveň osobnostně vyrovnaný, cílevědomý a pracovitý. Svou pracovitostí, systematickým přístupem ke studiu může do značné míry kompenzovat své schopnosti, a tedy jeho výsledky se mohou do značné míry srovnávat i s dítětem, které má výjimečný potenciál. Právě mimořádně nadané dítě naopak může cítit, že není okolím podporované prokazovat ty maximální možné výsledky, odlišovat se ve způsobu chápání věci, nemusí mít motivaci pracovat na maximum svých schopností. Již v raném dětství si může zafixovat model, že vyčnívat ve svých výkonech a zájmech není okolím (především vrstevnickou skupinou) akceptované a že je lepší zůstat v průměru. Tyto dva typy dětí většinou rozeznají až podrobné psychologické testy, ale ve školním prostředí mohou učitelům splývat, dítě průměrné může naopak budit dojem toho nadanějšího.

Závěrem k tomuto bude je však nutné říci, že to neznamená, že by se studijní výsledky dětí neměly vůbec brát v potaz při posuzování nadání žáků, ale nemělo by se toto kritérium chápat jako jediné vodítko při pedagogické diagnostice nadání.

Projektové úlohy, zapojení do soutěží, bonusové úkoly

S ohledem na již řečené v předchozím bodě je vhodné komentovat, že naopak nadstandardní úkoly, nezávislé a samostatné projekty, zapojení žáka do soutěže, kde funguje vlastní nominace (žák se může do soutěže dobrovolně přihlásit, aniž by ho učitel předem vybral) mohou výrazně přispět k odhalení specifických, oborových nadání dětí i tam, kde samotné známky o výrazných schopnostech nesvědčí. Všechny tyto aktivity mají totiž společné to, že dávají studentům možnost volby aktivity dle vlastního zájmu, mohou tam promítnout oborovou blízkost a své studijní preference. Jak u nadaných tak u běžných žáků je známý fakt, že mnohem více zapojují své schopnosti a dovednosti ve chvíli, kdy téma aktivity, projektu či soutěže odpovídá jejich zájmu, kterému se někdy i extenzivně věnují ve volném čase. Proto je vhodné tyto typy úkolů zavádět do vyučování, ale samozřejmě musí dostat hlavní prostor v oblasti mimoškolního vzdělávání, které má především stimulovat vnitřní motivaci dětí ke studiu a smysluplným způsobům trávení volného času.

Využívání vyšších úrovní myšlení při náročnějších úkolech, iniciativa žáka

Pokud školní i zájmová výuka obsahuje i prvky vyšší náročnosti, může se zde také odhalit nadaný žák. V rámci taxonomie kognitivních cílů (srovnej s hierarchií kognitivních cílů dle Benjamina Blooma) by bylo vhodné, aby výuka častěji umožňovala zapojovat myšlení žáků na úrovni analýzy, syntézy a hodnotícího posouzení. Diferenciace učiva na základě úrovně myšlení vlastně umožňuje, aby celá třída pracovala na stejném tématu, ale úkoly pro zadávané pro jednotlivé typy žáků se liší náročností a pluralitou zadání, formou zpracování i očekávanými výstupy.

Nadaní žáci se také mohou dobře projevit, pokud dostanou příležitost pracovat samostatně. Samostatnosti jsou schopni mnohem dříve, než jak je tomu u běžné populace. Musejí však být na nezávislé učení a projekty dobře připraveni a systematicky vedeni k tomu, aby volnost nevyužívali k neplnění předložených zadání, ale aby dobře výtěžili z nabídnuté nezávislosti. K tomuto účelu se dá krásně použít tzv. „metoda kontraktového vyučování“. Nejde o nic složitějšího, než že učitel se žákem sepíše smlouvu – tzv. kontrakt, kde je ve vzájemném souhlasu mezi pedagogem a dítětem vyspecifikováno, na čem bude dítě pracovat, jaký časový rámec je na úkol vymezen a jaké výstupy se očekávají. Žák má v takovém případě pocit větší zodpovědnosti za výsledky své práce.

Nominační škály a stupnice (charakteristické výkonové a behaviorální projevy)

Stejně jako u psychologické diagnostiky, i pedagogové mají k dispozici celou řádku dotazníků a škál, které specifikují možné projevy nadaných dětí ve školních situacích. Někdy se zaměřují pouze na oblast chování dítěte (behaviorální škály), někdy popisují i oblast projevů výkonu v daném oboru činnosti. Často bývají univerzální, někdy ale také oborově kontextové. V naší republice zatím není zaběhnutá tradice využívat tyto identifikační postupy. Dají se ale velmi jednoduše adaptovat ze zahraničních zdrojů. V příloze této publikace naleznete Renzulliho nominační škálu pro učitele, která je velmi podrobná a dá se dobře použít i v našem vzdělávacím prostředí.

Pedagogická zkušenost

Vždy mě velmi překvapovalo, když mi učitelé s letitou pedagogickou praxí říkali, že se zatím ve svém působení nesetkali s nadaným žákem. Moje zkušenost stejně jako statistická pravděpodobnost svědčí však o tom, že každý učitel pracující na běžné škole (základní či střední), jehož pedagogická praxe je delší než 5 let, se zcela jistě s nadaným žákem, a to dokonce i s žákem mimořádně nadaným, do zajisté setkal. Někteří učitelé, kteří se nebojí o svých zkušenostech otevřeně hovořit, mi naopak říkají velmi zajímavé poznatky o svých nadaných žácích. Říkají obvykle něco jako: „Ten hoch (či dívka) byl skutečně výrazně nadaný, bylo to zkrátka na něm poznat. Neptejte se mě, jak jsem to poznal, ale věděl jsem to hned od začátku, kdy jsem ho začal učit.“ Pedagogická zkušenost může do značné míry vést učitele k rozpoznání projevů nadání. Pokud ji tedy nechápeme jako kritérium univerzální a 100% platné, může také často přispět k rozpoznání nadaných žáků v různých předmětech a různém věku.

Etapy identifikace

Na identifikaci lze také nahlížet jako na proces, který má časové hledisko. Lze takto navrhnout optimální časový průběh identifikace za předpokladu, že se jej účastní všechny osoby, které v procesu identifikace mají sehrávat svou roli a jsou poučeni o vhodných nástrojích diagnostiky a výstupech, které se očekávají při následném vzdělávání žáka.

1. Nominace (rodič, učitel, spolužák, vedoucí kroužku atp.)

Nominace bývá často první fází v procesu identifikace. Jde ve své podstatě o navržení

dítěte k bližšímu sledování, neboť se nominátor (tedy navrhovatel nominace) domnívá, že by se mohlo u dítěte jednat o projevy zvýšeného nadání. Fáze nominace může také probíhat paralelně s metodami screeningu, za předpokladu, že se např. škola či školka rozhodne plošně zmapovat nadání dětí ve vlastní vzdělávací instituci. Pak může souběžně probíhat screening i nominace učitelů a rodičů.

2. Screening (subjektivní systematické metody identifikace)
Screeningem (čti skríníngem) se většinou míní hromadné mapování schopností dětí za pomoci plošných nástrojů měření, a to jak subjektivních (nomináčnı́ dotazníky, behaviorálnı́ škály) nebo i za pomoci hromadně administrovatelných psychologických screeningových testů. V tomto případě se často využívá např. test Ravenovy progresivní matice (v případě předškolních a mladších školních dětí ve své barevně zjednodušené variantě).
3. Individuálnı́ vyšetřeni, hloubková pedagogická diagnostika
Většinou jde o individuálnı́ vyšetřeni v pedagogicko-psychologické poradně, kde dochází k posouzení psychologickému a speciálně pedagogickému (ideálně v součinnosti alespoň dvou odborníků – psychologa a speciálnı́ho pedagoga). Do této fáze může spadat i posouzení klinickým specialistou. V případě např. psychosomatických problémů je dobré posudek i od praktického lékaře. Z hlediska pedagoga v této fázi je nutná vstupní pedagogická diagnostika mapující úroveň školních vědomostí a dovedností dítěte.
4. Návazná opatřeni pro vzdělávání, volný čas, výchovu
Jakýkoliv pokus o identifikaci a tedy i specifikaci nadání dítěte postrádá smyslu, pokud není navázán na změny v jeho vzdělávání. Od možností drobných úprav učiva až po individuálnı́ vzdělávacı́ plán pro všechny výukové předměty. Součástí doporučení odborníků může být právě kompenzace intelektových potřeb formou vhodné zájmové činnosti, vyhledáním dalších odborníků, specializovaných pracovišť či středisek volného času, kde by dané dítě našlo své pole realizace.

Renzulli a Reisová (2008) navrhují také 4 etapy identifikace:

Odborníci se shodují na tom, že identifikace by neměla být jednorázová činnost. V ideálním případě by měla mít několik etap. Renzulli a Reisová navrhují čtyři etapy identifikace (in Fořtková a kol., 2008):

1. Navřzení na základě výsledku testu. Student může být navřzen mezi nadané po absolvování standardizovaného inteligenčnı́ho nebo výkonnostnı́ho testu.
2. Navřzení učitelem. Po prvním kroku by měla následovat konzultace s učitelem, který žáka dobře zná, nejlépe s třídním učitelem.
3. Alternativní cesty. Do této kategorie patří nominace dalších osob, které žáka dobře znají, nebo výsledky testu tvořivosti. Mezi navřující osoby mohou patřit např. rodiče, vrstevníci, ale také lidé navřzení samým žákem, který je identifikován. Tím se nemyslí, že by žák musel nutně sám sebe vnı́mat jako nadaného, ale může se např. přihlásit do nějaké soutěže či olympiády sám bez nucení z okolí.

4. Závěrečný návrh (bezpečnostní krok). Do této kategorie spadají návrhy ostatních učitelů. Tento krok byl vytvořen z důvodu, že nominace jedním učitelem by mohla být zabarvena osobním preferováním určitého žáka. Poté, co návrhy prošly všemi předchozími kroky, je seznam navržených žáků předložen právě ještě dalším učitelům.

V tomto kontextu se jeví jako zajímavé porovnání vnímání etap identifikace mezi odborníky z USA a mým pojetím. V obou případech se jedná o ETAPY identifikace, tedy o algoritmus toho, jak jdou jednotlivé kroky při zjišťování nadání za sebou. Američtí autoři Joseph Renzulli a Sally Reisová vycházejí z americké tradice. Ta stojí na pravidelných výstupních testech, které se u žáků realizují na všech typech a stupních škol. Z tohoto hlediska se jeví nominace odborníkem jako relevantní první krok. V našem kontextu bývá však psychologický test spíše posledním momentem v časové souslednosti. Jde spíše o jakési potvrzení nominace ze strany odborníka z poradenského zařízení, které má také význam pro návazná opatření, která se pro nadaného žáka ve vyučovacím procesu realizují a v neposlední řadě také tvoří podklad pro oficiální dokumentaci k navrhovaným úpravám vzdělávání, které se pro nadaného žáka připravují.

Legislativní směrnice a dokumenty platné po roce 2004 ke vzdělávání žáků s mimořádným nadáním

Legislativní opatření platná pro vzdělávání skupiny nadaných žáků v našem státě znamenají obecný rámec pro fungování všech forem péče, které jsou v našem školském systému realizovatelné. Neznamená to však, že formy péče, o kterých zákon nemluví, nejsou školám povolené, stejně tak jako to neznamená, že všechny zmiňované možnosti péče jsou pro školy závazné a povinné. Jde o vymezení pole, na kterém se může daná péče odehrávat. Tak jako ve všech školských oblastech, i na poli péče o nadané žáky vycházíme z faktu, že podstatné a nejvýznamnější jsou místa, o kterých hovoří přímo školský zákon, jej doplňují navazující vyhlášky a další doplňující dokumenty mají spíše povahu informativní či doplňující, není však možné jejich naplňování vymáhat ani po školských zařízeních ani je předkládat jako závazná doporučení rodičům.

Školský zákon č. 561/2004 Sb. hovoří o nadaných žácích ve dvou ohledech v §17 a §18:

1. Ředitel školy má právo umožnit žákovi s mimořádným nadáním urychlení jeho vzdělávání, a to jak průřezově ve všech předmětech, tak i jen v jednotlivém předmětu, kde žák prokazuje výrazně nadstandardní vědomosti či schopnosti. Velkou pomocí je fakt, že k tomu je třeba absolvovat jen tzv. průřezovou zkoušku, kterou si definuje sama škola. Odpadá tak např. nepříjemná situace, kdy např. žák 1. ročníku musí plnit dílčí přestupové zkoušky ze všech předmětů, aby mohl přeskočit do druhého ročníku.
2. Ředitel může na žádost rodičů umožnit žákovi s nadáním vzdělávání dle individuálního vzdělávacího plánu (IVP), kde je přesně stanoven obsah učiva, který žák absolvuje odlišnou formou. V obou případech, tedy jak v případě akcelerace, tak v případě

sestavování IVP je nedílnou součástí individuální vyšetření v PPP, které má rozhodnutí předcházet⁸.

Ke specifikaci IVP hovoří obsírněji vyhláška č. 73/2005 Sb ...o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Podstatné momenty ze zmiňované vyhlášky, se kterými je dobré se na tomto místě seznámit, jsou následující:

1. Individuální vzdělávací plán má vycházet ze školního vzdělávacího programu příslušné školy, závěrů psychologického vyšetření a souhlasu zákonného zástupce.
2. Individuální vzdělávací plán má obsahovat (vybíráme a parafrázujeme to nejpodstatnější):
  - a) závěry psychologických vyšetření, která blíže popisují oblast, typ a rozsah nadání a vzdělávací potřeby mimořádně nadaného žáka,
  - b) údaje o evidenci žáka v některém ze školských poradenských zařízení (PPP, SPC apod.),
  - c) vzdělávací model pro nadaného žáka (zda bude vzděláván přístupem akceleračním, obohacujícím, či zda půjde o kombinaci obou variant),
  - d) časové a obsahové rozvržení učiva, preferenci konkrétních metod práce (např. projektové úkoly), způsob zadávání a plnění úkolů, způsob hodnocení a klasifikace, úpravu zkoušek,
  - d) seznam učebních pomůcek, učebnic a materiálů nezbytných, které jsou nad rámec materiálů pro ostatní žáky v dané třídě a předmětu,
  - e) určení osoby ve škole, která bude dohlížet na plnění IVP a popř. seznam osob, které budou na vzdělávání nadaného žáka participovat;
  - h) předpokládanou potřebu navýšení finančních prostředků, které s sebou speciální péče o tohoto žáka pro školu přinese (např. nadstandardní pomůcky, materiály, učebnice, nároky na DVPP apod.).

IVP je vypracován po nástupu mimořádně nadaného žáka do školy, nejpozději však do 3 měsíců po zjištění jeho mimořádného nadání. U IVP se předpokládá průběžné doplňování a úpravy v průběhu školního roku.

Poměrně prakticky orientovaným, ale z hlediska závaznosti nejméně deklaratorním předpisem je Informace ke vzdělávání dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných zabezpečující realizaci ustanovení § 17 zákona č. 561/2004 Sb. a části třetí vyhlášky č. 73/2005 Sb. (dále jen Informace). Ta blíže pojednává o vhodných vzdělávacích přístupech a opatřeních, která se pojí s využíváním metod obohacování a akcelerace a hovoří také o pravidlech, které je dobré cítit při práci s IVP.

⁸ K diagnostice nadání hovoří více také vyhláška č. 72/2005 Sb., která vymezuje standardy diagnostiky a také zahrnuje nově od platnosti této vyhlášky diagnostiku nadání mezi standardní poradenské služby. Rodič dítěte tak může zdarma požádat o vyšetření nadání svého dítěte v jakékoliv pedagogicko-psychologické poradně bez dalších např. problémových ukazatelů, které by mohly ovlivňovat jeho vzdělávání. Cíl zjistit nadání tedy sám o sobě stačí k návštěvě poradenského zařízení.

Úpravy obsahů vzdělávání pro nadaného žáky vycházejí z principů diferenciacce a současně individualizace s ohledem k vzdělávacím potřebám žáků. Pokud vzdělávání žáka nevyžaduje úpravy obsahů vzdělávání a změny organizace jeho výuky, není nutné IVP vytvářet.

V procesu úpravy vzdělávání žáků se využívají zejména tyto postupy:

- a) obohacování učiva (v rovině rozšiřování, prohlubování);
- b) akcelerace učiva (rychlejší zvládnutí učební látky žákem).

Cílem obohacování je učivo prohloubit, rozšířit a obohatit o další informace, ale také stimulovat procesy objevování a vyhledávání dalších souvislostí a vazeb, které dané téma nabízí. Vzdělávací programy mají být obohacovány v souladu s přiměřeností věku žáka, mají vytvářet podmínky pro tvořivost a zabráňovat tak stereotypu ve vyučovacích hodinách. Pedagogové při obohacování učiva by měli vybírat komplexní a abstraktní témata, která respektují divergentní povahu myšlení žáků. V rámci jednotlivých předmětů je vhodné vypracování vzdělávacích obsahů ve více stupních obtížnosti podle předpokladů žáka. Obohacování učiva má být zaměřeno zejména na rozvoj vyšších mentálních procesů a rozvoj tvořivosti. Důraz je kladen především na řešení problémových úloh žákem, na strategii plánování řešení úloh a na rozvoj strategií myšlení. Obohacování vzdělávání respektuje tři základní roviny: a) rozšiřování učiva tak, aby učivo postihovalo mezioborové vztahy; b) prohlubování učiva tak, aby obsahovalo další podrobnosti a detaily o probíraném učivu/tématu; c) obohacování učiva, které je již nad rámec vzdělávacího programu, a pracuje také se specifiky zájmů vzdělávaných. Při obohacování učiva je důležité dbát na pestrost jeho didaktického zpracování a volbu vhodných aktivizujících výukových metod a především na využívání komplexních metod, dále využívání práce s různými druhy textů, s různými médii.

Obohacovaná výuka žáka může probíhat i mimo jeho kmenovou třídu. Mezi takové formy obohacování řadíme využívání interdisciplinárních vazeb, zařazení žáka v daném předmětu do speciální studijní třídy (skupiny), která je zřízená pro obohacenou výuku s využitím knihovny školy, informačních technologií (např. samostudium on-line). Je vhodné také využívání různých exkurzí, přehlídek, soutěží nebo zapojování do různých zájmových sdružení a asociací apod.

Akcelerační programy vzdělávání jsou založeny na úpravách učiva pro žáky tak, aby umožňovaly rychlý postup v jednom nebo ve více předmětech. Akcelerace zahrnuje základní varianty: a) předčasný vstup do vzdělávacího procesu daného stupně vzdělávání; b) urychlení procesu vzdělávání nadaného žáka. Princip akcelerace je často doprovázen metodami obohacování, oba přístupy se při vzdělávání nadaného žáka doplňují. Princip akcelerace umožňuje seskupování žáků podle úrovně dosažených kompetencí, vytváření věkově heterogenních skupin. Tyto vzdělávací programy vyhovují zejména žákům s rychlým učebním tempem. Pro žáky může ředitel školy vytvářet

skupiny, ve kterých se vzdělávají žáci stejných nebo různých ročníků v některých předmětech⁹.

Při akcelерованém vzdělávání žáka dbá škola na návaznost dalších vzdělávacích možností pro žáka, který je akcelерован (přechod žáka na SŠ, VOŠ, VŠ). Pokud nebude tato návaznost zajištěna, postrádá akcelerační přístup smysl. Škola umožňuje prostupnost vzdělávání pro žáky, především možnost návratu do původní třídy, pokud se akcelerační přístup ukáže jako nevhodný. Při akcelerační variantě vzdělávání žáka je nutné vypracování IVP, ve kterém bude podrobně monitorován průběh jeho vzdělávání.

Informace dále hovoří o zvláštních podmínkách, které je vhodné v rámci akcelerace i obohacování učiva respektovat. Např. může učitel zvolit pro práci s nadaným žákem i metodu tzv. vrstevnického učení, kdy žák funguje ve třídě jako tutor. Při tomto přístupu však je nutné předcházet nebezpečí, že žák přestane rozvíjet své schopnosti, proto tato forma v žádném případě nesmí být nadužívána nebo dokonce využívána jako opatření jedině. Musí být dobrovolná a doporučuje se využívat v rozsahu maximálně 2 vyučovací hodiny týdně.

Při akceleraci žáka, kdy je žák přeřazen do vyššího ročníku studia bez absolvování předchozího, se doporučuje vynechání maximálně 2 studijních ročníků v průběhu základního nebo středoškolského studia.

Shrnutí podstatných momentů vyplývající ze školské legislativy:

Závěrem mi dovoluete malé shrnutí těch nejpodstatnějších změn ve vzdělávání mimořádně nadaných žáků, které s sebou především pro školy, ale v neposlední řadě i pro žáky a jejich rodiče přinesl školský zákon z roku 2004.

1. Identifikace mimořádného nadání je možná na vyžádání rodičů zdarma v jakékoliv pedagogicko-psychologické poradně v našem státě. Výsledek diagnostiky dokladující mimořádné nadání je závazným doporučením pro všechny typy škol (včetně mateřských), které nadaného žáka vzdělávají.
2. Doporučení pro vypracování individuálního vzdělávacího plánu dává poradna, škola jej musí vypracovat buď na začátku školního roku nebo nejpozději do 3 měsíců, pokud je nadání u žáka zjištěno v průběhu roku.
3. Doporučení k vyšetření může dát škola (resp. učitel), poradnu však oslovuje rodič dítěte.
4. Základními nástroji obsahových změn práce s nadaným žákem je obohacování učiva - žák dostává jiné učivo nebo úkoly, na jejichž základě pracuje s učivem jinak - a akcelerace učiva, která umožňuje zvládnout učivo rychleji, než ostatní žáci.

⁹ Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

Využití prameny – dokumenty ke stažení na www.msmt.cz :

1. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) č. 561/2004 Sb.;
2. Vyhláška o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných č. 73/2005 Sb.;
3. Vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních č. 72/2005 Sb.;
4. Informace ke vzdělávání dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných zabezpečující realizaci ustanovení § 17 zákona č. 561/2004 Sb. a části třetí vyhlášky č. 73/2005 Sb.

Fyzika se nejlépe učí na praktických příkladech.

5.

Možnosti rozvoje a způsoby práce s nadanými dětmi a mládeží

Často se předpokládá, že nadaní a talentovaní to „zvládnou sami“ bez potřeby odborné podpory či vedení. Tento předpoklad je naprosto neoprávněný. Znamý pedagog Benjamin Bloom poznamenal, že i přes vrozené charakteristiky či nadání tyto děti nikdy nedosáhnou extrémní úrovně schopností, pokud jim nebude poskytnut systém dlouhotrvající intenzivní podpory, vzdělávání, výchovy a tréninku. Ani ta nejnovátorštější a nejpozornější škola nemůže naplnit vzdělávací potřeby těch nejnadanejších studentů v rámci běžného vyučování či dokonce v rámci běžného školního roku. Jsou vyžadovány speciální mimotřídní programy, které poskytují dostatečnou úroveň a vedení těm, kteří disponují vysokými schopnostmi.

Podobné zdůvodnění nabízí Feldhusen (1991 in Goldstein, Wagner, 1993), který jmenuje několik specifických potřeb, které však nejsou v drtivé většině u nadaných naplňovány v kontextu běžné třídy. Konstatuje, že zatímco „pull-out“ programy, zdrojové místnosti či dokonce třídy samostudia mohou sice naplňovat některé potřeby nadaných, nejsou ve větší míře dostupné všem nadaným žákům, a tedy jsou zapotřebí alternativní možnosti nabízené mimoškolními kroužky, víkendovými a letními školami, aby vyplnily zbývající meziprostor.

Odborníci navrhuji také obecné zásady pro rozvoj a udržení talentu (Weinert & Wagner, 1987), které mohou sloužit jako teoretický základ programům pro talenty. Efektivní prostředky pro podporu rozvoje potenciálu u mladých lidí by měly dle nich obsahovat následující prvky:

1. Iniciace

zvědavost, objevování znalostí a zájmů v učení, musí být iniciována mnoha atraktivními snadno dosažitelnými zdroji informací;

2. Nabídka

musí být zajištěna výběrovost aktivit, aby každý mohl být zapojen do učebních činností, jako jsou dílny, kurzy, letní programy a soutěže;

3. Náročnost

obtížnost a úroveň aktivit musí odpovídat úrovni schopností, aby schopnější studenti mohli pocítit náročnost a vyvinout značné úsilí k dosažení stanoveného vzdělávacího cíle;

4. Podněty

aktivity mají být vzrušující a atraktivní, měly by poskytovat možnost zažít úspěch a vlastní uznání;

5. Poradenství

mladí lidé, jejich rodiče a učitelé by měli být schopni získat kvalifikované informace o existujících podpůrných programech a o jedinečných aspektech potenciálu studentů;

6. Spolupráce

velmi nadaní mladí lidé by měli vyrůstat a být vzděláváni ve společenství vrstevníků, aby mohli zažít množství sociálních kontaktů, získat společenskou zodpovědnost a usnadnit tak harmonický rozvoj své osobnosti.

Tyto zkušenosti odborníků ze zahraničí lze jistě do značné míry využít i pro tvorbu vhodných zájmových aktivit pro nadané děti v našem státě. Vzhledem k faktu, že se dlouhodobě podílíme na přípravě různých aktivit pro nadané děti v jejich volném čase, sami jsme sestavili obdobný seznam obecně platných zásad, které bychom doporučili tvůrcům volnočasových programů, které by měly vyplňovat prostor pro realizaci mimořádně nadaných jedinců.

1) Prohloubení zájmu a znalostí v určitém oboru

O nadaných dětech je známo, že mívají velmi hluboké znalosti a zájem o určitý obor. V takovém případě je pro nadané dítě potřeba hledat vhodný kroužek, kde by mohlo tento zájem uplatnit. Nadané děti již v předškolním věku intenzivně touží získávat nové vědomosti a znalosti o tématu, které je zajímá. Zájmová činnost v tomto směru tvoří základ pro realizaci talentu. Řešením je dostatečná pestrost tematických kroužků a široká nabídka jak na úrovni školy, tak především na úrovni místního SVČ.

2) Využití vyšších úrovní myšlení a tvořivosti

Pro talentované studenty je v rámci odpoledních aktivit třeba umožnit v rámci nabízených programů dostatečnou náročnost, realizovat jejich kombinační schopnosti myšlení, zadávat jim projektové úkoly a učit pracovat v rámci heuristických metod. Snad nejpodstatnější je zapojování tvořivosti ve všech oblastech vědění, učit ke hledání alternativních cest řešení problémů a generování neobvyklých nápadů. Podpora flexibility myšlení a odstranění zábran tvořivosti je základem pro to, aby se talent u dítěte rozvíjel a především uplatnil v praxi.

3) Kontakt s intelektovými vrstevníky

V našem státě neexistují příliš široké příležitosti pro segregaci nadaných dětí v rámci hlavního vzdělávacího proudu. Důvodů je mnoho a především je nutně říci, že vzdělávání

obecně směřuje k inkluzivnímu přístupu. Hlavní výhodou segregace je ale fakt, že nadaní mohou studovat po boku dalších dětí s obdobnými zájmy, způsobem myšlení a úrovní schopností. V situaci, kdy taková alternativa je prakticky nemožná, je nutné v rámci volného času těmto dětem umožnit kontakt s intelektovými vrstevníky. Dlouhodobá přátelství a intenzivní vrstevnické vztahy vznikají např. na letních pobytech pro nadané děti s tematickým zaměřením. Zde talentované děti a mládež skrze svou oblast zájmu nacházejí velmi snadno své přátele. Je nutné jim v jejich volném čase tyto možnosti poskytnout.

4) Setkání s odborníky z praxe

Příklady táhnou. To je známé rčení, které platí i pro nadané děti. Není nic, co by více inspirovalo k úsilí ve vzdělávání, než vidět vhodný příklad člověka, který to daleko dotáhl, který našel výborné zaměstnání a je uznávaným odborníkem v některém oboru např. i na mezinárodní úrovni. Nadané děti musí dostat příležitost setkat se s takovými osobami. Podpoří to jejich motivaci jít za svým cílem a systematicky pracovat na vlastní studijní dráze.

5) Podpora profilace zájmů a vedení k výběru studia a profese

Nadané děti – obzvláště ty všeobecně nadané – mívají veliký problém s profilací a výběrem studijní cesty. Kariérové poradenství u talentovaných proto sehrává klíčovou roli. Mívají problém si vybrat tu jednu cestu v případě, že jim ve škole jde více oblastí, zvláště pokud je to napříč přírodovědným a humanitním oborům. Vybrat si studium matematiky, když jim jdou stejně dobře i jazyky a historie? To je velmi těžký úkol, před kterým stojí. Zájmová činnost je v tomto případě často vodítkem pro volbu. Pokud nepomůže školní výuka, nadaní budou hledat mezi svými koníčky ten směr, kterým by se dali.

Na základě těchto zásad, minimálně v doméně intelektových schopností, je zřejmé, že je téměř nemožné najít všeobecný, platný a spolehlivý systém, na který by navazoval uzavřený systém podpůrných programů. Je tomu přesně naopak. Mělo by se usilovat o to, aby existovalo co největší množství prostředků k naplnění potřeb těch, kteří chtějí prospívat a vykazují vysokou míru motivace. Měly by být zaváděny pragmaticky, být snadno dostupné, diferencované a co nejotevřenější.

Přirozeně nelze poskytovat programy pro talentované bez jejich vstupní identifikace. Existují dva způsoby jak toho dosáhnout. Ve většině zahraničních států fungují dva základní přístupy pro tuto identifikaci za účelem výběru do specializovaných programů. Buď vzniká aréna, kde jednotlivci pracují na zadaných úkolech a obstojí jen ti nejschopnější (dle jakéhokoliv kritéria) a výběr je dobrovolný, nebo může být využito psychometrického přístupu, kde se spoléhá na standardizované testy, které jsou (či alespoň by měly být) validními predikátory talentu či vysokých schopností. První přístup je nejlépe ilustrován akademickými soutěžemi, ten druhý vyhledáváním talentů (Goldstein, Wagner, 1993).

V této kapitole nastíníme různé druhy mimoškolních programů a služeb včetně identifikace studentů s vysokými schopnostmi, vyhledávání talentů a akademických soutěží či speciálních programů, které především v zahraničí, ale dílčím způsobem i v našem státě fungují po vyučování, o víkendech nebo během letních prázdnin. I když se tato kapitola snaží popsat co nejširší spektrum možných aktivit, zvláštní pozornost věnuje několika specifickým projektům, aby demonstrovala konkrétní způsoby práce a již patrné výsledky snažení v péči o nadané děti.

Srovnání mezinárodních vzdělávacích aktivit a zkušeností

Základními dvěma metodami, které se na různých úrovních a v různých variantách používají, je akcelerace a enrichment (tedy obohacování učiva). Akcelerací se rozumí urychlování školního procesu, pokud se prokáže, že dítěti tempo dané disciplíny nevyhovuje, že učivo zvládá mnohem rychleji. K této variantě se přiřazuje i předčasný vstup do školy u dítěte mladšího šesti let a pak také diskutované přeskokování ročníků nebo tzv. rychlíkové třídy, kdy se např. šestiletý program vměstná u vybraných žáků do čtyřletého cyklu (Mönks, 2002). Enrichment je metoda, jak již z podstaty samotného názvu vyplývá, která skýtá mnoho variací. Enrichment je metoda, která je známa i v českých školách. Vždyť víceletá gymnázia a specializované školy jazykové a matematické nejsou ve své podstatě ničím jiným než obohaceným programem, který má sloužit nadaným dětem buď ve specifických oblastech (jazykové, sportovní, hudební a matematické základní školy), nebo ve všeobecně kognitivních oblastech (víceletá gymnázia), kde se předpokládá vyšší úspěšnost akademické orientace žáků a jejich pokračování ve studiu na vysoké škole.

Obohacování učiva může ale také vhodně fungovat na dobrovolnické bázi. V tomto ohledu bychom mohli počítat se všemi volnočasovými programy pro nadané děti. Od slavných center rozvoje akademických talentů, jako je např. CTY – Center for Talented Youth při Univerzitě Johnse Hopkinse v americkém Baltimoru, které začínalo od výzkumného studia a programů pro matematicky nadané středoškoláky a dnes nabízí širokou nabídku od akademických aktivit (viz následující kapitola), přes veškeré víkendové školy a kurzy až po školní programy, kde je asi nejznámější Renzulliho „model otáčivých dveří“ – Revolving Door Model (Fořtíková a kol., 2008). Joseph Renzulli tento model postavil na dobrovolnickém základě. Nerespektuje americkou tradici, že do programů pro nadané by měli být žáci předem pečlivě vybíráni a testováni. Naopak jim poskytuje „otevřené dveře“. Nechává žáky, kteří mají o rozšiřující program zájem, aby se sami přihlásili. Obsah programu je však velmi náročný a nedovolí neproduktivním jedincům setrvat – dveře se znovu otočí a v programu zůstávají jen ti nejschopnější, které problematika navíc skutečně baví. Obohacování učiva je tedy metoda, která je využitelná od nejnižší úrovně diferenciací v rámci jednotlivých vyučovacích hodin až k velmi systematické změně celého školního programu.

Soutěže a školní olympiády

Na území celých Spojených států i celé Evropy byly vyvinuty soutěže za účelem toho, aby dostali prostor vyniknout ti nejnadanější v dané oblasti. I přes fakt, že jsou často označovány za „elitářské“, předávají nadaným studentům sdělení, že v daném oboru skutečně mohou vyniknout. Jeden laureát Nobelovy ceny (dříve vítěz ceny Science Fair) poznamenal, že „soutěže povzbuzují mladé, aby dělali věci dobře, lépe, než si kdykoli mysleli, že mohou vůbec dokázat“. V USA se odvíjejí soutěže ve dvou proudech. Ten první je reprezentován studenty, kteří jsou odstartováni výsledky ve standardizovaných testech (obvykle jde o testy přijímacího řízení na vysoké školy, jako jsou např. SAT nebo ACT) a ten druhý představuje studenty, kteří se vyprofilují v době, kdy se v rámci volnočasového vyžití věnují konkrétnímu oboru činnosti, jako jsou např. vědecké obory či matematika.

Evropské soutěže

Programy, které v Evropě dobře sedí specifickým okolnostem stejně jako teoretickým požadavkům vyčteným Weinertem, jsou akademické soutěže. Jednoduše se administrují a organizují, jsou přístupné velkému počtu účastníků a mohou být diferencovány tak, aby byly šité na míru různým úrovním schopností. Soutěže jsou skvělým nástrojem jak vyvolat, stimulovat a zároveň poskytovat vysokou náročnost talentům v mnoha různých polích působnosti. Předpokládá se, že dokáží aktivovat a posilovat zájem o danou oblast a zlepšovat tak vědomosti a schopnosti. Poprat se s úkoly v soutěžích vyžaduje schopnosti samostatné práce prostřednictvím zkoumání, experimentování, řešení problémů, učení se a praktikování, uvolnění energie a cvičení ve vytrvalosti.

Když se účastníci přihlásí do soutěže, nastavují zrcadlo svým schopnostem před vrstevníky za hranicemi vlastní třídy i školy. Při setkávání s dalšími účastníky mají příležitost potkat jiné lidi s podobnými zájmy a schopnostmi, což může být za normálních okolností nerealizovatelné. Přidanou hodnotou jsou atraktivní ceny ve formě stipendií, letních programů či finančních odměn. Všeobecná vzdělávací konference pořádaná organizací UNESCO v říjnu 1989 doporučila, aby „členské státy propagovaly mimoškolní aktivity, jako jsou mezinárodní a regionální olympiády ve vědních oborech a matematice, a podpořily tak vědecké talenty a iniciativu mezi mladými lidmi“.

Např. v Německu jsou soutěže považovány za důležité a hodnotné nástroje ve vzdělávacím procesu. Existuje více než 20 celonárodních olympiád a několik desítek dalších menších soutěží na regionální či federální úrovni. Více než 100 tisíc žáků se ročně účastní buď v individuálních či skupinových disciplínách, jako je matematika, biologie, chemie, fyzika, technologie, výpočetní technika, ekologie, cizí jazyky, společenské vědy, historie, tvůrčí psaní, hudba, drama, filmová a video produkce. Drtivá většina z nich je dotována federální vládou (v roce 1992 celkem šesti miliony marek). Další významná část vydajů je také sponzorována nadacemi a průmyslovým sektorem. Nejvíce akademických sou-

těži je určeno pro studenty vyšších středních škol (16 let a více), některé soutěže, např. v humanitních oborech, jsou také určeny mladším školákům. Pro ty nejmladší (sedm let i méně) existují soutěže hudební (Goldstein, Wagner, 1993).

Programy vyhledávání talentů (Talent Search)

Základní alternativou k akademickým soutěžím je psychometrický přístup založený na využívání standardizovaných testů schopnosti či výkonu. Studenti, jejichž výsledky překročí dané kritérium, jsou chápáni jako talentovaní či s vysokými schopnostmi.

Julian Stanley ve své autobiografické eseji (1991) popsal původ koncepce vyhledávání talentů. Příběh začal v roce 1968, kdy se dvanáctiletý bystrý hoch Joseph Bates zapsal do letního počítačového programu pro mladé středoškoláky na akademické půdě Univerzity Johnse Hopkinse. Instruktoři tohoto mladíka byli natolik uchvázeni jeho schopnostmi, že požádali prof. Stanleyho, odborníka v pedagogické psychologii, aby se s ním setkal. Za účelem zjištění Batesovy úrovně zadal chlapci prof. Stanley několik velmi náročných testů, včetně SAT. Studentovy výsledky byly pozoruhodné. Vědom si dlouhodobé práce s mimořádně nadanými studenty prof. Stanley usoudil, že Joseph není jediný svého druhu. Velmi krátce po této události přišli na univerzitu další dva studenti podobného ražení (jeden 13letý a druhý 16letý). Všichni tři byli poté přijati na univerzitu ke studiu. Jak Stanley popisuje: „Tyto tři případy byly dostatečným potvrzením toho, že existuje malá skupina extrémně talentovaných studentů, jejichž schopnosti natolik převyšují rámec jakékoliv střední školy, že potřebují mnohem větší prostor pro stimulaci svých schopností. Měli by být identifikováni a získat tak speciální dodatečné vzdělávací příležitosti v matematice a příbuzných oborech.“

Do roku 1979 úsilí talent search natolik nabylo na váze, že začala vyvstávat potřeba založení nové organizace. Tak vzniklo centrum pro pokrok akademicky talentované mládeže s názvem CTY (Centrum pro talentovanou mládež). CTY ihned začalo řídit vyhledávání matematicky a jazykově nadaných studentů ve třinácti státech východního pobřeží USA, po čase přibýlo i šest států ze západu země. V roce 1980 podpořil prof. Stanley vznik podobné instituce, jako je CTY, při Dukeově univerzitě. Skupina z této školy vytvořila Program identifikace talentu (TIP), který začal s procesem vyhledávání v 16 státech na jihu a středozápadě. K projektu se přidávaly další univerzity a dnes talent search slouží všem 50 státům v USA.

Primárním cílem vyhledávání talentů je identifikovat ty studenty s výjimečnými schopnostmi, kteří v daném vzdělávacím programu často nejsou nalezeni, a tak jsou přehlíženi a bez možnosti poskytnutí jakékoliv péče (Cohn, 1991). Talent search při Hopkinsově a Dukeově univerzitě vyhledává žáky sedmých ročníků, jejichž výsledky skórují v horních 3% dle národních norem ve třídních výkonostních testech. V Severozápadní univerzitě a Denverské univerzitě jsou mapováni studenti, kteří v 6. až 8. ročníku dosáhnou horních 5% národních norem u těchto výkonových testů. Ti studenti, kteří obstojí, jsou poté vyzváni k absolvování SAT či ACT testu, které jsou navrženy jako přijímací testy na vyso-

kou školu. Tak mají studenti, kteří dosáhnou „stropu“ v třídním testování, možnost demonstrovat plnou kapacitu svých schopností. Kromě možnosti vyzkoušet si tyto náročné testy je těmto studentům poskytnuta celá řada poradenských a vzdělávacích materiálů a také přístup k různým programům, z nichž stojí za povšimnutí letní pobytové programy.

Stejně jako v případě akademických soutěží poukazuje téměř 20letá tradice vyhledávání talentů na využitelnost psychometrického přístupu při identifikaci talentů. Ať už vykazují SAT či ACT jakékoliv nedostatky jako predikátory úspěchu na vysoké škole, jejich využití jako testů ke třídění výjimečných akademických schopností u mladých dospívajících prokázalo značný význam.

Zatím nebyly srovnávány výsledky identifikace mezi soutěžemi a procesem vyhledávání talentů. Tak např. identifikují tyto dva přístupy různé typy studentů, nebo dochází ke značnému překrývání ve vzorku studentů z obou metod? Podle všeho tyto dvě metody, které úzce připomínají rozlišování mezi rychlostními a schopnostními testy, mají své silné stránky i svá úskalí, je tedy oprávněné využívat metod obou. Stále se však čeká na výsledky empirické analýzy „zlatá střední cesta“ = vhodná směs těchto přístupů.

Úkol identifikace je však jen jednou částí problému intervence. Když jsou studenti identifikováni, měly by jim být poskytnuty vhodné programy pro jejich rozvoj. Jinak je proces identifikace sterilním a zbytečným úsilím. V následující sekci budou popsány různé rozvojové programy od mimoškolních programů po intenzivní letní pobytové campy (Goldstein, Wagner, 1993).

Programy iniciované rodiči

Rodiče jsou obecně prvními dospělými v životě dítěte, kteří získávají informace o jeho talentu. Když dítě jde poprvé do školy, může být pro rodiče nezbytností zajistit pro ně doplňující aktivity, aby bylo seznámeno se zajímavými předměty. To, co často stimuluje zájem dětí v určité oblasti, jsou vycházky v přírodě, návštěvy muzeí, předvádění techniky nebo koncerty.

Pokud jsou děti vystaveny využívání zdrojů informací (jako např. knihy či veřejné knihovny) již v raném věku, může to obzvláště pomoci rodičům těch dětí, které jsou dychtivé po učení. Vše by se mělo dít s cílem vyzbrojit děti nástroji, jež jim umožní nezávislé vzdělávání metodou objevování a zkoumání. Hlavní myšlenka není pouze nahromadit vědomosti (v tom navíc nadané děti uspívají bez problémů), ale prohlubovat intelektové schopnosti a tvořivé myšlení kombinováním jednotlivých prvků vědomostí. Kromě toho by se měl klást důraz na rozvoj tvořivosti v různých oblastech (jako např. jazyky, herectví, hudba, umění, tanec, sporty a ruční práce) a rozvíjet sociální zodpovědnost a sociální vědomí především u těch dětí, jejichž intelektová úroveň výrazně předstihuje rozvoj v socioemocionální sféře.

Tento úkol nahání mnoha rodičům strach a když navíc vyhledávají odbornou pomoc ze strany pediatrů, učitelů, školních psychologů či výchovných poradců, často jsou konfrontováni s nezájmem, předsudky o talentovaných dětech a obviňování, že jsou jen precitlivější.

Rodičovské svépomocné skupiny

Jelikož byli rodiče vysoce nadaných vystaveni situaci, kdy musejí své problémy řešit sami, rozhodli se založit svépomocné skupiny ve formě asociací, jako je Gifted Child Society v USA, National Association for Gifted Children (NAGC) ve Velké Británii či Deutsche Gesellschaft für das hochbegabte Kind v Německu, Pharos v Nizozemí, Bekina v Belgii, Association nationale pour les enfants intellectuellement précoces (ANPEIP) ve Francii nebo Elternverein für hochbegabte Kinder (EHK) ve Švýcarsku.

NAGC (Velká Británie) je největší evropskou iniciativou rodičů pro mimořádně nadané děti (cca 2000 členů). Její práce s dětmi a rodiči pokrývá oblasti po celé Anglii a Walesu ve 35 pobočkách (místních skupinách). Většina z nich organizuje tzv. „sobotní kluby“, které nabízejí široké spektrum aktivit. Společným zájmem všech je:

- Poskytovat nadaným a talentovaným dětem příležitost nalézt intelektové či umělecké aktivity nebo týmové sporty a pokračovat v nich.
- Zprostředkovat kontakt se zajímavými a informovanými dospělými, kteří nabízejí intelektovou stimulaci a seznámení s mnoha oblastmi zájmů.
- Poskytovat a povzbuzovat přátelské vztahy mezi dětmi a dospělými, jinými, než jsou jejich rodiče a učitelé ve škole, za účelem sociální integrace a rozvoje emocionální vyspělosti u těchto dětí jak doma, tak ve škole.
- Podat pomocnou ruku, radu a informace rodičům nadaných dětí.
- Zvýšit společenskou informovanost a porozumění potřebě rozvíjet kontakty s místními odborníky (jako jsou učitelé, sociální pracovníci a lékaři) a také právě je informovat.

Asociace je financována z členských příspěvků, darů z průmyslu a různých nadací. Někdy také podpoří činnost NAGC státní organizace, např. poskytnutím prostorů. Kurzy NAGC jsou přístupné dětem a mladým ve věku 5 až 17 let. Je doporučeno do programu zařazovat děti s IQ nad 140, i když zde kvocient není chápán jako absolutní míra dětských schopností. Předně ne u dětí, které jsou buď kulturně znevýhodněny, nebo pocházejí z jiného kulturního prostředí. Mezi dalšími faktory, které hrají roli při výběru dětí, jsou doporučení sociálních pracovníků, lékařů nebo rozvedená či chudá rodina, problematické dítě ve škole či v rodině, děti osamocené atd. Na „sobotní kluby“ jsou zváni také sourozenci nadaných dětí, neboť se ukázalo, že v mnoha případech je v rodině nadané více než jedno dítě.

Dlouhodobé kurzy

Rodičovské skupiny jsou příkladem provize, u které velmi rozhoduje počet účastníků a další limity. Velmi užitečnou formou péče o nadané jsou dlouhodobé kurzy, které mohou probíhat odpoledne po vyučování, o víkendech a o prázdninách a poskytují tak mnohem systematictější přístup k dané činnosti.

Příkladem takovýchto intenzivních sobotních škol je například iniciativa, která funguje v Litvě. Začala před několika lety ve skupině nadšených učitelů, kteří se chtěli nada-

ným dětem v jejich škole věnovat i mimo vyučování. Z počátku nebyla organizace těchto víkendových kurzů nijak podporována, vše fungovalo na dobrovolnické bázi učitelů, kteří chtěli investovat do projektu svůj čas a energii. O rok později získala iniciativa podporu Sörössovy nadace a mohla si tak dovolit vybavit sobotní školu pomůckami a také mírně finančně ohodnotit zainteresované učitele. Dnes již sobotní kurzy probíhají i mimo hlavní město a těší se velké oblibě u nadaných dětí (Goldstein, Wagner, 1993).

POBYTOVÉ PROGRAMY

Letní programy ve Spojených státech amerických

Nesnáze dojíždění účastníků řeší pobytové programy, které většinou trvají od jednoho do několika týdnů. Pobyt na daném místě umožňuje účastníkům plné zapojení do daného předmětu zájmu s intenzivním vedením a velkým prostorem pro sociální kontakty. Právě v USA mají tyto letní pobytové campy dlouhodobou a pevnou tradici. Jak již bylo zmíněno, jedna z organizací, která se zabývá poskytováním právě takovýchto kurzů, je Univerzita Johnse Hopkinse, jmenovitě její Centrum pro talentovanou mládež (CTY). Od roku 1979 tato organizace identifikovala více než 300 tisíc studentů a těm, kdo v nominaci uspěli, nabízí své pobytové programy. Centrum také vytvořilo síť kontaktů mezi rodiči akademicky talentovaných žáků.

Jádrem činnosti centra jsou třítydenní letní campy, které jsou v činnosti od roku 1980. Akademický program CTY je založen na těchto předpokladech:

- akademicky talentovaní by měli dostat prostor, aby se naučili předmět svého zájmu a rozvíjeli své schopnosti takovým tempem a na úrovni, která odpovídá jejich dovednostem více než jejich věku či školnímu ročníku;
- akademicky talentovaní studenti vyžadují pečlivý a náročný kurz v humanitních vědách;
- výsledky akademických úspěchů by měly být uznány a oceněny.

Studenti pracují na zvoleném předmětu po dobu pěti hodin denně, pět dní v týdnu. Každý večer mají k dispozici minimálně dvě hodiny na přípravu na další den. Jednotlivé kurzy mají většinou 15 účastníků, jednoho lektora a jednoho asistenta. Každý camp nabízí 12–21 kurzů zhruba pro 300–500 účastníků. Kurzy zahrnují humanitní i přírodní vědy, tvůrčí psaní, matematiku a výpočetní techniku. Ty nejoblíbenější oblasti mají více sekcí. Jsou to nejčastěji tvůrčí psaní a matematika. Zbývající čas je věnován společenským aktivitám, sportu a hudbě k uvolnění od náročného programu akademických disciplín. To vše společně přispívá k vysoké oblíbenosti letních programů CTY. Mnoho účastníků se po návratu z pobytu cítí posíleno nejen odborně ale i v sociální rovině, což u mladých talentů bývá často náročnou výzvou jejich osobnosti.

Německé školní akademie (Schüllerakademien)

Velmi úspěšnou iniciativou, která se těší velké mezinárodní oblibě, jsou německé žákovské akademie. Inspirována americkým vzorem v pořádání letních kurzů pro mimořádně intelektově nadané, se roku 1988 organizace Bildung und Begabung (Vzdělání a nadání), což je nezisková asociace financovaná federální vládou, rozhodla začít pořádat letní pobytové programy pro středoškoláky ve věku 16 až 19 let a vyplňovat tak vzdělávací mezeru mezi posledními středoškolními roky a vstupem na vysokou školu. Během několika let se Schüllerakademien rozvinuly ve vynikající prostředek pro rozvoj akademicky nadaných a motivovaných středoškolských studentů.

Sedmnáctidenní akademie většinou přijímají 92 chlapců a dívek, přičemž každý se účastní jednoho ze šesti výběrových kurzů, které pokrývají široké spektrum akademických disciplín od matematiky, fyziky a cizích jazyků přes kurzy tvůrčího psaní, biologie, chemie, psychologie, historie, rétoriky, výpočetní techniky, ekonomie aj. V 17 dnech se studenti učí zhruba ve 45 hodinách, úroveň učiva je nastavena na průměrné vysokoškolské semináře. Výuka probíhá ve 4–5 hodinách denně, zbytek programu je vyplněn výběrovými aktivitami typu sporty, hudba, exkurze, diskuse a dramatika. Zajímavostí je, že na tyto německé akademie je ročně přijata i celá řada českých studentů, kteří uspívají v mezinárodních soutěžích.

Největším přínosem těchto programů se zdá být fakt, že talentovaným poskytují příležitosti k interakci se stejně schopnými a motivovanými vrstevníky. Žáci se zde obvykle poprvé ve svém životě cítí přijímání a mnoho z nich je ohromeno zjištěním, jak snadná je komunikace a vytváření přátelských vztahů v rámci skupiny. Kvalitní instruktoři poskytují dobrý vzor v akademické orientaci. Mohou pomoci při rozhodování o volbě povolání a mohou otevřít perspektivy v dosud neobjevených oblastech zájmu nadaných studentů. Intenzivní atmosféra CTY pobytů dokáže probudit i dřímající potenciál. Mnoho z účastníků během krátké doby žasne nad výkony, o kterých se do té doby domnívali, že jich nejsou schopni. Volnočasové programy již změnilы životy mnoha mladých lidí. Je velmi žádoucí, aby počet kvalitních volnočasových kurzů pro nadané významně rostl a rozvíjel se (Goldstein, Wagner, 1993).

Aktivity pro nadané děti a mládež u nás

Možnosti práce s nadanými dětmi lze kategorizovat do školních a mimoškolních činností. I přes fakt, že tento materiál je věnován především aktivitám volnočasovým, je vhodné se zde zmínit i o školním prostředí, a to hned z několika důvodů.

Za prvé tu jde o způsob, jakým se škola věnuje nadaným, determinuje míru potřeb vyplňovat zbývající prostor pro aktivity dětí v jejich volném čase. Za druhé některé školy (ty aktivnější) nabízejí možnosti volnočasového využití pro své žáky jako součást edukační nabídky. V mnoha českých školách existují různé kroužky, ať už sportovní, umělecké či výtvarné, školy poskytují své prostory dobrovolnickým organizacím, které se leckdy věnují právě volnému času mládeže.

Zde se nabízí úvaha o tom, jak výborně by se po skončení vyučování daly školní prostory využívat, a to jak pro získávání dodatečných finančních prostředků za pronájem, tak hlavně k vytváření prostoru pro organizaci volného času svých žáků i zaměstnanců. I když mnohé školy své budovy takto využívají, jen o málokteré české škole se dá říci, že v tomto smyslu opravdu komerčně jedná a využívá svých možností na maximum.

Zájemové školní kluby jsou skvělou možností pro realizaci nadaných, a to nejen v uměleckých a sportovních oborech. Nadšený učitel je výbornou motivací pro žáky tím spíše, dokáže-li svůj volný čas nabídnout dětem k rozvoji akademických disciplín. Jedním příkladem za všechny mohou být Kluby malých debružářů nabízející zajímavé aktivity pro děti, jež zaujala fyzika. Jsou to v podstatě kroužky dětí, které baví hrát si s vědou a technikou. Provádějí zábavné pokusy s jednoduchými pomůckami, řeší hlavolamy, vyrábějí z běžně dostupného materiálu funkční modely vědeckých přístrojů a „chytré hračky“. Malí debružáři se scházejí většinou přímo ve školách pod vedením svých učitelů a nebo v domech dětí a mládeže.

Pokud se zaměříme přímo na školní výuku, i v této oblasti mají školy nezastupitelnou roli v péči o talenty. Pravdou je, že ne každá škola dává svým nadaným žákům stejné možnosti rozvoje. Některé poskytují možnosti již svým zaměřením, jiné kvalitním zajištěním výuky a personálu. V našem prostředí existují školy, které se profilují na práci s nadanými dětmi. V naší republice je jich poskrovnu; jedinou profilovou školou pro nadané děti je Osmileté gymnázium Buďánka, zřízené společností Mensa České republiky v roce 1993. Na Slovensku ve stejné době vznikl projekt experimentálního ověřování speciální edukační nabídky pro nadané děti na základních školách. Dnes existuje více než 20 poboček těchto speciálních škol pro nadané žáky a některé mají i nástavbu na gymnaziální stupeň. Zaštitění projektu garantuje psychologka – dřívější vědecká pracovnice z Výzkumného ústavu dětské psychologie a patopsychologie.

Přes fakt, že školy pro nadané mají v evropských a především amerických kulturních tradicích své nezastupitelné místo, celosvětově neprokazují definitivní vyřešení školní péče o nadané děti. Problém je trochu širšího rozměru. Často hledáme příliš univerzální řešení, automat na korunu, ze kterého vypadne jedna odpověď. Bohužel, desítky let intervencí v oblasti práce s nadanými studenty ukazují, že takový univerzální model, takovéto snadné a jednoznačné řešení, prostě neexistuje. Je tomu právě naopak. Praxe dokazuje, že úspěšné jsou snahy, které podporují různorodé možnosti a metody. Tedy od jednotlivých učitelů, kteří vědí o svých nadaných dětech ve třídě a dokáží jim sem tam zadat náročnější úkol nebo úlohu, o niž vědí, že je zaujme, až po speciální programy, které na celoškolské úrovni vytvářejí politiku provize pro nadané. Na této škále existují desítky různých variant, modelů, programů, proudů a modifikací, které jsou efektivní, lety prověřené a fungují v práci s mimořádně nadanými dětmi.

Následující text představí vybrané organizace, které se v České republice věnují nadaným dětem a zahrnují ve své činnosti také volnočasové aktivity. Je nutné předeslat, že jde skutečně jen o nástin situace, nikoliv o úplný seznam organizací. Česká republika je typická tím, že se zde poměrně málo daří centralizovaným celorepublikovým aktivi-

tám, mnohem více aktivit existuje na lokální bázi, na úrovni jednotlivého kraje, či města nebo dokonce školy či konkrétního střediska volného času. Takováto forma péče je ale z hlediska celostátního šetření poměrně těžko měřitelná a sledovatelná. Pokud je nám známo, doposud neexistuje žádná celostátní studie o tom, které organizace se do jaké míry v rámci svých činností věnují mimořádně nadaným dětem.

Já osobně jsem realizovala podobné šetření na úrovni středisek volného času v rámci ministerského úkolu v roce 2006. Projekt byl realizován formou dotazníkového šetření mezi poradenskými pracovišti, v pracovištích krajských úřadů, ale především ve střediscích volného času, kde bylo osloveno 100 SVČ. Do projektu byl také přizván jako partner Národní institut dětí a mládeže, který participoval na analýze zájmových činností realizovaných pro mimořádně nadané žáky zapojením lokálních SVČ v jednotlivých regionech ČR.

Z realizovaných rovin spolupráce lze považovat za reprezentativní a kvalitní právě především spolupráci s oslovenou sítí středisek volného času, kde ze 100 dotázaných aktivně reagovalo více než 60 respondentů.

Výstupy z analýzy stavu nabízených mimoškolních aktivit ve střediscích volného času

Dotazník se věnoval v první fázi otázkám spolupráce s dalšími institucemi. Většina SVČ aktivně spolupracuje se školami různých stupňů na přípravě vlastní nabídky aktivit a programů, 94% z nich aktivně spolupracuje se základními školami, s vysokými školami již jen 36%. Mnohem menší míra spolupráce existuje mezi SVČ a jinými vzdělávacími institucemi, jako jsou např. AV ČR nebo výzkumné ústavy. Z výčtu zmiňovaných institucí získal 39% pouze Národní institut dětí a mládeže, což je koordinátor těchto zařízení, lze tedy jistotou spolupráce očekávat. Na druhé straně SVČ poměrně často spolupracují s dalšími středisky volného času (36%), občanskými sdruženími (25%), komerčními subjekty (23%) nebo junákem a skautem (23%).

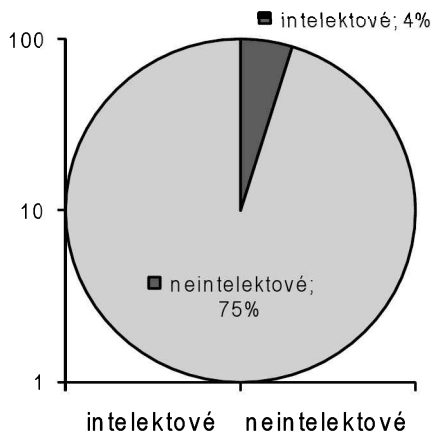
SVČ se také aktivně podílejí na spoluorganizování žákovských soutěží a olympiád. V případě předmětových olympiád z 38%, dále participují na sportovních a uměleckých soutěžích aj. Velká míra z nich také pořádá pro děti a mládež tábory – např. pobytové z 43%, příměstské 19%, sportovní 15% a turistické 8%.

Kontextu systému volnočasového využití nadaných žáků se specificky věnovaly dotazníkové položky 7 – 12 (viz dotazník v příloze 2). První položka, která úzce hovoří o realizaci některých druhů nadání, se týkala organizace festivalů a výstav prací žáků. To je zcela jistě oblast, kde nadaný žák může ukázat své schopnosti přirozeným způsobem. Pouze 17% SVČ reagovalo, že podobné aktivity neprovozují. Na druhé straně značné procento z nich potvrdilo aktivní přípravu následujících aktivit: výstavy prací žáků, divadelní představení, hudební a jiné umělecké festivaly apod.

Dotazník dále mapoval spektrum nabídky aktivit SVČ v oblasti rozvíjení intelektových a neintelektových schopností. Důvod pro toto rozlišení byl zřejmý. Z historie středisek volného času v našem státě víme, že nabídka těch „neintelektových aktivit“ byla vždy

výrazně širší a domnívali jsme se, že tento trend stále převažuje. Naše hypotéza se potvrdila. 75% činnosti SVČ je zaměřena dle vyjádření respondentů na rozvoj neintelektových dovedností dětí a mládeže. Na druhé straně nás pozitivně překvapil výčet (resp. šíře nabídky) kroužků, aktivit a programů zaměřených na rozvoj akademických schopností, což je jistě dobré pole realizace pro rozumově nadané žáky. Střediska jmenovala kroužky jako např. počítačový (68%), jazykový (66%), šachy, (62%), stolní hry (57%), dále pak statisticky významné zastoupení měly kroužky přírodovědný, chovatelský, novinářský, matematický, modelářský, elektronický apod.

11. Které z aktivit zmiňovaných v otázce 9. a 10 mají ve vaší organizaci převažující zastoupení?

Graf 1. - Znárodnění souhrnného výstupu šetření, jaké aktivity převažují v nabídkách SVČ.

Na závěr jsme se dotazovali, zda mají respondenti pocit, že z objektivních důvodů nemohou nabízet dostatečné pole realizace pro nadané žáky. Mezi těmito důvody zaznivaly především nedostatek odborníků, finančních prostředků a prostoru. 6% respondentů uvedlo, že nadaní žáci se realizují mimo střediska volného času, že nacházejí vlastní aktivity jinou cestou. 6% respondentů na druhé straně uvedlo, že z jejich nabídky vyplývá dostatečně univerzální pole pro využití v různých žánrech, a je tak možné předpokládat využití i pro nadané v kognitivní oblasti.

Závěry z šetření byly následující: Střediska volného času nabízejí stále převahu uměleckých a sportovních aktivit, nicméně rozšiřují nabídku programů i v oblasti akademických disciplín, z čehož lze usuzovat na dobré pole realizace pro rozumově nadané žáky. Nabídka dílčích aktivit však není univerzální, velmi se liší v jednotlivých regionech vlasti.

Z tohoto důvodu se lze domnívat, že v některých krajích mají nadaní žáci širší nabídku aktivit, kde mohou své nadání dobře uplatnit a rozvíjet i mimo prostory školy.

Následující pasáž je věnována představení několika ukázek zajímavých aktivit, které se odehrávají na poli některých center, organizací a sdružení, jejichž činnost se buď systematicky nebo částečně zaměřuje na podporu nadaných dětí. Některé ukázky také demonstrují projekty a činnosti, které nadané děti přitahují.

V tomto místě je však potřeba říci, že v našem státě neexistuje zatím centralizovaná a státem monitorovaná péče o nadané děti. Z tohoto důvodu také prozatím neexistují souborné informace o možnostech podpory intelektových talentů na celorepublikové úrovni. Je tedy dost dobře možné, že na úrovni jednotlivých regionů vlasti existují zajímavé možnosti realizace pro nadané žáky, a to ať v podobě tvůrčích aktivit některých specifických škol nebo i na úrovni místního domu dětí a mládeže, který realizuje dostatečně širokou nabídku aktivit a tudíž se dostává kroužků a kurzů i pro takové žáky, kteří vyhledávají aktivity s přidanou poznávací hodnotou. Nemůžeme z výše uvedených důvodů na tomto místě představit celkový pohled na podporu nadaných dětí u nás, a to ani v oblasti školské podpory, ani v oblasti volného času. Zaměříme se tedy na ukázkový výčet institucí, jejichž aktivity známe a můžeme je kompetentně doporučit.

1. ORGANIZACE SYSTEMATICKÉ PODPORY NADANÝCH DĚTÍ A MLÁDEŽE

Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

Národní institut dětí a mládeže (NIDM) je účelovým odborným zařízením, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy pro státní podporu a ochranu mládeže. Zaměřuje se na problematiku zájmového vzdělávání a činnost školských zařízení v této oblasti, zajišťuje metodickou a organizační podporu práce s dětmi a mládeží a další vzdělávání pedagogických pracovníků. NIDM nabízí své služby především pracovníkům středisek volného času, školním klubům a družinám, nestátním neziskovým organizacím, krajským úřadům, MŠMT a zahraničním partnerům.

Významnou oblastí činnosti NIDM jsou též aktivity vyplývající z jeho spolupráce se subjekty státní či veřejné správy a také s nestátními neziskovými organizacemi v ČR i v zahraničí. Oblasti podpory nadaných žáků a studentů se specifickěji věnuje Talentcentrum - oddělení, jehož zaměstnanci v rámci svých činností vyhledávají, rozvíjejí a podporují nadané a talentované děti. Pracovníci Talentcentra zabezpečují 14 soutěží vyhlašovaných MŠMT, podílí se na přípravě a výjezdech delegací ČR na mezinárodní soutěže, koordinují soutěže vyhlašované a doporučované MŠMT (mj. legislativa, ekonomické zabezpečení), zavádí nové postupy práce s talentovanými dětmi (např. TALNET - distanční formy vzdělávání doplňované prezenčními formami ve fyzice, matematice, chemii, biologii a geografii) a připravují v součinnosti s projektovým oddělením projekty na podporu talentované mládeže v oblasti přírodovědných a technických oborů.

Velmi výraznou a v České republice tradiční formou práce s talentovanými dětmi a mládeží jsou soutěže a přehlídky. Zejména pak soutěže a přehlídky celostátního charakteru,

kteře jsou vyhlašovány každoročně Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. NIDM zabezpečuje odborně a organizačně realizaci postupových soutěží, přírodovědných, uměleckých či jazykových (např. Chemická olympiáda, Středoškolská odborná činnost, Olympiáda v českém jazyce, Dějepisná olympiáda a Soutěže v cizích jazycích - angličtina, němčina, francouzština, španělština, ruština a latina).

Součástí činnosti NIDM oblasti volného času dětí a mládeže je i sledování způsobů řešení této problematiky v jiných zemích a využívání pozitivních zkušeností ze zahraničí (odkaz: www.nidm.cz).

Mensa ČR, Dětská Mensa

Mensa je mezinárodní organizace, jejímž členem se může stát každý, kdo dosáhne ve schváleném testu inteligence výsledku mezi horními dvěma procenty celkové populace (u nás IQ 130 a vyšší). Mensa je nezisková organizace, jejímž hlavním posláním je sloužit k využití inteligence ve prospěch lidstva a působit jako prostředek komunikace pro své členy. Založena byla v roce 1946 v Oxfordu, dnes existuje ve více než 100 zemích světa a má asi 100 tisíc členů. Pobočka v Československu byla založena v roce 1989 a po rozdělení ČSFR vznikla Mensa ČR, která má dnes asi 1500 členů na území celé republiky a dalších několik set členů Dětské Mensy - ta jako v jedné z mála zemí působí v ČR pro děti od 9 do 16 let.

Činnost Mensy sestává zejména z výměny názorů prostřednictvím přednášek, diskusí, časopisů, zájmových skupin a místních, regionálních, národních a mezinárodních setkání. Mensa jako nezisková organizace zaměřená na volnočasové aktivity podporuje rozvoj matematického a technického myšlení především propagací her a hlavolamů rozvíjejících tyto oblasti. Nabízí dnes mnoho oblíbených zájmových činností, které rozvíjejí duševní schopnosti mladých lidí. Jmenujme např. kurzy rozvoje praktické inteligence, tvůrčího psaní a již několik let fungující a stále se rozrůstající síť klubů deskových her. V roce 2008 proběhl také první ročník tzv. Logické olympiády, která celorepublikově zapojuje žáky základních škol do řešení soustavy logických úloh. Prvního ročníku se zúčastnilo přes 3000 účastníků a aktivita má dobrou perspektivu i do budoucna (odkaz: www.mensa.cz).

Centrum nadání

Centrum nadání (CN) je nestátní neziskovou organizací zabývající se podporou nadaných dětí, jejich rodičů a učitelů. Zajišťuje aktivity pro školy, pomáhá s výběrem nadaných dětí a sepsáním školních vzdělávacích programů pro tyto žáky. Pro pracovníky škol pravidelně organizuje interaktivní dílny, soustředění a kurzy dalšího vzdělávání. CN nabízí na webu databázi aktivit pro výuku nadaných, ze které mohou učitelé čerpat nové nápady. Pro děti a mládež pořádá pobytové, příměstské campy a víkendové akce s tematickým zaměřením (např. na rozvoj logiky, literárně dramatickou tvorbu, jazyky, on-line, deskové a RPG hry, jazyky a japonskou kulturu). Činnost CN se orientuje především na práci

s rodinami s nadanými dětmi. Pořádá různá setkání a společenské akce např. letní pobyty v rekreačních oblastech. Na web CN se rodiče často obracejí se svými dotazy, které se týkají výchovy a právních aspektů vzdělávání nadaných. Centrum nadání se také věnuje práci s nadanými předškoláky. Organizuje vyhledávání nadaných dětí již od nejranějšího věku, realizuje Klub malý šikula – kurzy pro nadané předškoláky od dvou do pěti let ve svém sídle a aktivně spolupracuje s řadou předškolních zařízení. CN spolupracuje i se zahraničními partnery a institucemi, které se zabývají rozvojem nadaných dětí a podílí se na organizaci mezinárodních konferencí a seminářů. V září 2008 CN organizovalo v Praze mezinárodní konferenci Evropské rady pro vysoké schopnosti. Mezi činnostmi CN patří také publikační činnost. Podporuje vydávání publikací s orientací na rozvojové aktivity pro nadané (odkaz: www.centrumnadani.cz).

2. SDRUŽENÍ A PROJEKTY INSPIRATIVNÍCH AKTIVIT PRO VOLNÝ ČAS NADANÝCH DĚTÍ

Asociace malých debružárů České republiky

AMD ČR (Asociace malých debružárů České republiky) si klade za cíl pomoci dětem a mladým se zájmem o vědu, techniku a ekologii, aby mohli smysluplně využít volný čas k rozvíjení svých zájmů. Při této činnosti se snaží respektovat a využívat dětskou představivost a hravost. K tomu jsou využívány zejména zábavné pokusy s jednoduchými pomůckami z různých oblastí vědy, techniky a ekologie, které směřují k nenucenému pochopení různých jevů a zákonitostí, objevování vědy a utvářejí nové cesty k poznání a tvořivosti. AMD ČR také navazuje mezinárodní kontakty a spolupracuje s partnerskými organizacemi a organizacemi podobného zaměření v ČR i v zahraničí (odkaz: www.debruar.adam.cz).

Nadané děti mají samozřejmě blízko k technologiím a také k internetu. Není proto divu, že jejich pozornost přitahují zajímavé projekty online. Dva z nich na tomto místě představíme. Jeden je realizován Matematicko-fyzikální fakultou Karlovy univerzity. Jde o projekt internetového vzdělávání v několika oborech přírodních věd – Talnet a druhý je projektem skupiny nadšenců z řad středoškoláků a vysokoškoláků – virtuální škola Bradavice na bázi kouzelnické univerzity dle motivů příběhu Harryho Pottera.

Bradavická škola online - Hogwarts Czechzone

Na webovské adrese www.hogwarts.czechzone.net je možné nalézt kompletní potterovskou bradavickou školu. Můžete si vybrat studijní předmět od němčiny či slohu přes míchání lektvarů. Získáte vlastního online profesora, který vás celý školní rok provede výukou daného předmětu. Zajímavostí tohoto projektu je fakt, že webové Bradavice mají na několik tisíc pravidelných studentů a více než dvacet stálých lektorů. Projekt funguje již pátým rokem a těší se stále velké oblibě. Samozřejmě jako dnes již většina webových

aplikací, i bradavická škola online umožňuje účastníkům občasná živá setkání, chatování a obecně komunitní aktivity.

Talnet – online k přírodním vědám

TALNET je online prostředí pro talentované děti, které představuje kombinované online kurzy, společná soustředění, exkurze, strukturované tematické hry pro zájemce o přírodní vědy, jednotlivce i týmy – nadané děti ve věku od 14 do 19 let. Mohou se přihlásit i žáci nižších ročníků s mimofádným zájmem o přírodní vědy a vynikajícími předpoklady pro jejich studium. Pro zápis do některých forem studia je výhodou doporučení vyučujícího nebo školní pedagogicko-psychologické poradny. Talnet je možný využívat jako součást (resp. zajímavou nadstavbu) výuky na běžných základních školách či gymnáziích, ale lze jej chápat i jako podnětnou aktivitu pro odpolední čas dětí se zájmem o fyziku, chemii, geografii, biologii či matematiku. Garantem a realizátorem je tým pracovníků MFF UK, hlavním odborným partnerem je Národní institut dětí a mládeže MŠMT.

Kluby deskových her při školách a SVČ

Při mnoha základních a středních školách, ale především při velkém množství středisek volného času existují kluby deskových her. Na našem trhu existuje řada zajímavých deskových her s nadstavbou pro rozvoj a podporu rozumových schopností. Např. i výše zmíněná Mensa s finanční podporou MŠMT realizovala v posledních letech zakládání herních klubů, které podporovala vybavováním deskovými hrami. O deskových hrách s přidanou inteligenční hodnotou bude řeč v závěru naší publikace. Zmiňme se na tomto místě tedy o smyslu aktivity herních klubů. Ukazuje se, že deskové hry velmi přitahují nadané děti, které rády zapojují své rozumové schopnosti i v mimoškolních aktivitách. Hra je přirozeným způsobem zapojení rozumových funkcí, obzvláště jde-li o hry matematické, logické, verbální či strategické. Mnoho deskových her má také své počítačové varianty a formou účasti v herním klubu je také možné někdy špatně se socializující nadané děti v kolektivu vrstevníků přivést k interakci s ostatními dětmi.

Kluby rodičů nadaných dětí

Při některých základních školách, které věnují zvýšenou míru péče dětem nadaným, vznikají i specializované kluby rodičů. Jmenujme např. Klub při MŠ a ZŠ Křídlovická v Brně, Klub rodičů při Soukromé ZŠ a Gymnáziu Mánesova v Sokolově nebo Klub rodičů při Fakultní základní škole Hálkova v Olomouci. Kluby mají různorodý průběh od koordinačních schůzek rodičů k řešení možností podpory nadaných žáků na dané škole a vzájemné výměny zkušeností s výchovou a vzděláváním nadaných potomků, přes přizvání odborníků k tematickým besedám až po pravidelná setkání i s dětmi, k návštěvám a exkurzím atraktivních míst jako jsou např. muzea, výstavy, elektrárny či hvězdárna.

Oblíbenou strategickou hrou dnešní doby jsou Osadníci z Katanu.

Deskové hry se dají hrát doma, ale i ve společnosti mnoha lidí – a nezáleží na tom, pro jakou věkovou kategorii jsou určeny.

6.

Inspirativní hry a hlavolamy pro volný čas nadaných dětí (doma, ve škole i v kroužku)

V této části publikace se zaměříme na výčet nejzajímavějších her, které i tímto doporučujeme ke hraní. Již Jan Amos Komenský zmiňoval nejučinnější způsob vzdělávání ve slavném výroku – Škola hrou. Myslel to tak, že škola by měla děti bavit, znalosti a dovednosti by dětem měly být předávány hravou formou. Následující hry jsou, každá trochu jiným způsobem a samozřejmě i v jiné oblasti, schopny hráčům jakéhokoli stáří přinést zábavnou formou rozvoj schopností, znalostí a dovedností.

Rozdělili jsme hry do několika skupin dle dominantní oblasti, kterou hra rozvíjí. Drtivá většina her rozvíjí více složek osobnosti, navíc učí hráče prohrávat i vyhrávat a komunikovat s ostatními. Hraní her může být i jednou z forem společného trávení volného času celé rodiny. Ze strany potomků (a možná nejen jich) dokonce vyhledávanou a preferovanou oproti rodinným výletům, návštěvám příbuzných a přátel.

U každé hry je uveden doporučený věk, kdy je možné s dětmi začít danou hru hrát. Tento věk však berte pouze orientačně, u nadaných dětí se velmi často stává, že dané hry jsou schopny hrát mnohem dříve, než uvádí výrobce. Někdy si dokonce jsou schopné vymyslet vlastní pravidla nebo je zajímavým způsobem upravit (Fořtík, Fořtíková, 2007).

VERBÁLNÍ HRY

Verbální hry jsou aktivity rozvíjející především slovní zásobu, práci s písmeny a slovy. Samozřejmě, v těchto hrách jde také často o taktiku, strategii a lstivost. Tak např. ve Scrabblu nevyhraje ten, kdo sestaví nejzajímavější nebo nejdělsí slovo, ale ten, který pro své existující slovo vybere písmena s nejvyšší hodnotou. Verbální hry jsou velmi zábavné a často využitelné pro velmi různé věkové kategorie, dají se ale vhodně využít i pro výukové aktivity ve škole.

Scrabble a Kris kros

Hry pro 2 – 4 hráče od 6 let. Hráč musí využít co nejlépe svých 7/8 náhodně vytažených písmen k tvorbě slov na herním plánu. Slova musí navazovat na ta dříve umístěná jako v křížovce. Za každé uplatněné písmeno získá hráč počet bodů přiměřený četnosti výskytu písmene v češtině. Některá políčka na plánu jsou navíc bodově zvýhodněna. Vyhrává hráč s nejvyšším počtem bodů.

Amos český

Hra pro 2 - teoreticky neomezený počet hráčů. Na začátku kola se hází kostkami. Z písmen na kostkách, které mají své bodové hodnoty, sestavujete slova a získáváte body. Kdo má nejvíce bodů, vyhrává.

Křížovky

Samozřejmě se nabízí souvislost s tištěnými časopisy luštěnek a křížovek. V tomto případě máme ale na mysli deskovou hru v malé nenápadné krabičce. Je to hra pro 2 – 4 hráče od 8 let. Každý hráč si vylosuje sadu písmenek (ve tvaru puzzle), ze kterých se v časovém úseku snaží poskládat co nejvíce slov, podobně jako v Scrabblu ovšem bez herní desky. Po vypršení času nastává přesunutí sady písmenek k protihráči a jeho k vám, pak opět začíná běžet čas na tvorbu slov nyní již se soupeřovou sadou písmenek. Vítězí ten, který získá za jím vytvořená slova více bodů.

Hry s prvky matematiky, počítání

Jde o hry rozvíjející schopnost jednoduchých početních úkonů – sčítání, odčítání, cvičí odhad pravděpodobnosti a logické uvažování.

Ztracená města

Karetní hra pro 2 hráče od 10 let. V průběhu hry hráči vytvářejí expedice, ne každá expedice se vyplácí – je nutno dobře propočítat. Vyhrává ten, kdo získal po třech kolech nejvíce bodů.

Rummikub

Rummikub je originální, celosvětově známá společenská hra s čísly, ve které se pravidelně jednou za dva roky pořádá mistrovství světa. Ve hře se tvoří číselné kombinace, které pomáhají hráčům získat co největší počet bodů. Hra má jednoduchou přípravu a velmi kvalitní komponenty. Pravidla jsou snadno srozumitelná, tak že vám už nic nebrání uplatnit svůj důvtip a kombinační schopnosti. Cílem hry je zbavit se všech kamenů tvořením skupin či postupem z čísel. Kdo má na konci hry nejvyšší skóre, vyhrává. Hra je určena pro 2 – 4 hráče od 7 let a trochu připomíná Žolíky. Oproti nim však vyžaduje mnohem rychlejší uvažování a matematické schopnosti – především práci s čísly.

Bluff

Hra pro 2 – 6 hráčů od 10 let. Hra o blafování a hádání. Hráč hodí kostkami a odhaduje, kolik padlo kterého čísla na všech kostkách ve hře. Další hráč může zvýšit hodnotu nebo zpochybnit odhad předchozího hráče. Pokud udělá nesprávné rozhodnutí, ztrácí kostky. Vyhrává hráč, kterému zbude na konci hry alespoň jedna kostka.

DaVinci Code

Hra pro 2 – 6 hráčů od 10 let. Cílem hry je odhalit protihráčův kód složený z čísel 0-11 černé a bílé barvy. Každý hráč si na začátku hry vylosuje čtyři čísla, která si seřadí dle hodnoty (černá má přednost před bílou). Zbylé se zakryté umístí doprostřed stolu. Na začátku tahu si hráč jednu číslici vylosuje a snaží se uhodnout některé z protihráčových čísel. Pokud je odhad správný, musí soupeř tuto číslici odhalit. Hráč na tahu může pokračovat nebo si rozšířit svůj kód o vylosovanou číslici a ztížit tak soupeři situaci. Pokud již napoprvé neuhodne, umístí vylosovanou číslici na patřičné místo ve svém kódu.

Koňský trh

Poutavá hra pro 3 - 5 hráčů již od 7 let. Každý hráč se snaží získat karty zvířat s co nejvyšší bodovou hodnotou a sice buď prostřednictvím dražby, nebo na tzv. „koňském trhu“. Vítězí ten, kdo má na konci nejvíce bodů.

6 bere

Cílem hry je zbavit se všech očíslovaných karet v ruce. Hráči začínají s deseti kartami a zbavují se jich pečlivým vykládáním do řad. Ale pozor! Šestá karta v řadě bere celou řadu. Vítězem se stává hráč, který na konci hry posbírá nejméně býčích hlav.

Logické hry

Prvky logického uvažování jsou dominantní pro výčet následujících her. Mezi níže uvedené by patřily např. i šachy nebo dáma. Uvádíme zde několik zajímavých her, které nejsou běžné, ale neměly by uniknout vaší pozornosti.

Othello

Hra pro 2 hráče od 10 let. Hráči pokládají kameny na hrací desku tak, aby vždy otočily alespoň jeden soupeřův kámen. Vyhrává hráč, který má na konci hry více kamenů své barvy. Při hře cvičíte logické myšlení, trénujete taktiku a strategii.

Go

Tradiční japonská hra pro 2 hráče od 6 let. Go je strategická a kombinační desková hra, která se hraje na herním plánu s různou velikostí černými a bílými kameny. Pravidla go jsou velice jednoduchá. Je jich celkem 6 (zahájení partie a střídání tahů, zajímání kamenů, zákaz sebevraždy, zákaz opakování situace na desce - boj o ko, ukončení partie, počítání výsledku) a dají se vysvětlit během 5 minut. Go je hra umožňující ohromné množství kombinací (řádově několikrát více než šachy), nicméně její filozofie je postavena tak, že ji mohou hrát okamžitě i hráči, kteří se teprve naučili pravidla.

Bláznivá křižovatka

Hlavolam obvykle pro jednoho hráče. Úkolem je uvolnit cestu pro vaše červené auto a vyjet výjezdem z křižovatky a dostat se tak ze zácpy pryč. Cesta se uvolňuje posouváním blokujících aut. Na přiložených kartách jsou herní situace ve 4 úrovních obtížnosti. Více hráčů může např. soutěžit na čas. Hra trochu připomíná slavný hlavolam „15“, kde máte poskládat hrací kameny od 1 do 15 postupným přesouváním čísel na ploše 4x4. Dopravní špička je výborná logická hra, ve které se procvičuje logické myšlení. Existují verze hry, které slouží již pro předškolní děti a také varianty zvyšující atraktivitu provedení (Safari, dálnice, ponorka, železnice aj.).

Cluedo

Napínavá hra pro 3 – 6 hráčů od 7 let. Hráči se snaží pomocí dotazování a logického úsudku v průběhu hry odhalit, kdo je pachatel, kde, čím a co spáchal, které tři karty jsou ukryty na hrací desce - to znamená ty, které jsou mimo hru.

Želví závody

Hra pro 2 – 5 hráčů od 5 let. Želvy se mohou pohybovat dopředu i zpět, často vylezou na záda jiné želvy, aby se nechaly trochu poponést. Vyhrává první želva u salátu. Hra přináší kromě rozvoje taktiky i spoustu společenské zábavy.

Hlavolam Cube 21

Jedná se o hlavolam v základním tvaru připomínající Rubikovu kostku, ale s jiným typem otáčení i podob jednotlivých dílků než jsou u klasické rubikovky. Jde o český vynález.

Go Getter (kočka a myš, Země a voda)

Hra Kočka a myš (nebo variace s názvem Země a voda) je unikátní logická hra podporující dětské logické myšlení a obrazotvornost. Představuje 24 různých úkonů a 1001 možných řešení od těch nejjednodušších po ty velmi náročné. Hrací základna má po obvodu celkem 12 symbolů (figurek). Cílem hry je do pole 3x3 vložit 9 kamenů s vyobrazenými cestičkami tak, aby byly spojeny symboly podle zadání. Musíte dávat pozor, jaké symboly (figurky) spojujete! Například je v zadání uvedeno, že nesmíte spojit souvislou cestou kočku a psa.

Tantrix

Tantrix sestává z hracích žetonů, kdy cílem je tvoření uzavřených linií daných barev. S každým dalším žetonem roste i obtížnost řešení. Existují různé úrovně obtížnosti od 4 let až po sady určené pro dospělé. Tantrix není jen napínavá strategická hra pro celou rodinu, ale i sbírka hlavolamů, která nabízí zábavu pro každého. Navíc mohou

Tantrix používat rodiče a učitelé jako výbornou mnohostrannou pedagogickou pomůcku, s níž lze dětem - ve smyslu Jana Ámose „škola hrou“ - přiblížit zábavnou formou např. geometrické tvary a formy, seskupování a klasifikaci objektů i třeba dříve tolik obávané množiny. Navíc se děti naučí řešit problémy, rozpoznávat vzory a rozvinou své prostorové vidění. Všechny tyto dovednosti se hodí jak ve škole, tak i doma. Hra má speciálního distributora, který se specializuje pouze na Tantrix a existuje v mnoha zajímavých variantách.

HRY ROZVÍJEJÍCÍ PLOŠNOU A PROSTOROVOU PŘEDSTAVIVOST

Tento typ her rozvíjí orientaci na ploše i v prostoru, pomáhá tak v orientaci v mapách, plánech a nákresech, rozvíjí schopnosti, které jsou velmi užitečné v geometrii a technických oborech obecně. Takovéto hry jsou vhodné pro budoucí architekty, stavaře, či řidiče. Obecně cvičit 2D i 3D představivost je užitečné pro běžnou praxi.

Pipeline (potrubí)

Hra pro 2 – 4 hráče od 5 let. Hráči staví potrubí od startovní přípojky směrem k cílové liště. V každém kole se připojí 1 dílek potrubí. Hráč, který jako první zakončí své potrubí na cílové liště, vyhrává. Během hry je možno škodit protihráčům, ve hře je velký podíl náhody. Jako jedna z mála deskových her využívá nejen plochu, ale i prostor, u malých dětí dobře trénuje také manuální zručnost a práci s konstrukčním materiálem.

Blokus

Hra pro 2 – 4 hráče od 10 let. Hráč má 21 kamenů své barvy, pokládá je na desku, začne ve svém rohu. Nový kámen se musí dotýkat kamene stejné barvy rohem, ale ne stěnou. Cílem je pokrýt co největší plochu svými kameny. Hra je trochu podobná Tetrisu – rozvíjí plošnou představivost.

Make ,n‘ Break

Hra pro 2 – 4 hráče od 6 let. Jde o stavění, při kterém se závodí s časem a soupeři. Výzva pro celou rodinu. V této hře staví hráči stavby podle obrázků na kartách – je zapotřebí mít dobré oči a šikovné prsty, aby se vytvořilo co nejvíce staveb v určitém čase.

Digit

Hra pro 2 – 8 hráčů od 6 let. Hra obsahuje 5 „sirek“ (modrých tyčinek) a sadu karet, na kterých jsou různé pozice těchto sirek. Úkolem hráčů je vždy přemístěním jediné sirky získat některý tvar, který mají zobrazeny na své kartičce. Hra se dá velmi dobře využít i pro práci s předškoláky. Pokud jim např. umožníte přesunout sirky dvě, určitě si brzy osvojí zajímavý princip práce s plochou a bude je hra velmi bavit.

HRY NA POSTŘEH A VNÍMÁNÍ

Hry rozvíjející postřeh a vnímání – tyto schopnosti jsou často intelektově nadanými dětmi upozaděny za logikou, matematikou nebo schopnostmi jazykovými, ale stejně jako výše uvedené hry na prostorovou představivost jsou dobrý postřeh a vnímání velmi užitečné v běžném životě. Nadané děti často bývají nepozorné a zbrklé. Tyto hry je cvičí trpělivosti a pozornému vnímání okolí. Jsou tedy velmi vhodné pro doplnění her rozvíjející primární intelektové schopnosti.

Jungle Speed

Hra pro 2 – 8 hráčů od 7 let. Hráči kladou na stůl na svoji hromádku karty a zároveň sledují, jaké karty mají jejich soupeři. Objeví-li se dvě stejné karty, pak se hráči, kterým tyto patří, snaží co nejrychleji chytit totem uprostřed stolu. Komu se to podaří, dá svoji hromádku soupeři, který jí i se svojí hromádkou dá dospodu balíčku karet v ruce. Pokud však někdo chytí kolík, aniž by byla na stole karta shodná s jeho, bere všechny karty na stole. Zvítězí hráč, který se zbaví všech svých karet. Hra představuje velmi obdobné prezentace výtvarných symbolů, proto je třeba se velmi dobře soustředit na jejich podobnosti.

Cink

Hra pro 2 – 6 hráčů již od 4 let. Hráči postupně otáčí horní kartu ze svého balíčku, na které jsou různé druhy ovoce v počtech od 1 do 5 kusů. V okamžiku, kdy se na stole objeví v součtu obrázků na všech obrácených kartičkách přesně 5 kusů (ani více ani méně) některého ovoce, snaží se všichni hráči co nejrychleji cinknout na zvoneček. Komu se to podaří jako prvnímu, bere všechny do té doby vyložené karty. Hráč, který posbírá během hry všechny karty, vyhrál. Hra rozvíjí u menších dětí početní schopnosti, u ostatních především postřeh. Zažili jsme u této hry poměrně hodně zraněných (i zlomených) prstů, dlaní a rukou obecně, nicméně je z postřehových her asi ta nejzábavnější.

Mám tě! (Mouchy)

Zábavná hra pro děti již od předškolního věku. 2 – 4 hráči si vyberou jednu z barevných plácaček. Cílem je co nejrychleji plácnout mouchu na kartičce, která je shodná s barvou mouchy, jež se objeví na jedné ze dvou hozených kostiček. Hra má veselé barevné provedení a je zábavou pro celou rodinu. Na rozdíl od Cinku zde ani nehrozí zranění při lapání po zvonečku ☺.

Set

Hra pro 2 a více (teoreticky neomezeno) hráčů. Na stůl je z hracího balíčku vyloženo 3x3 karet a hráči se snaží najít kombinace symbolů na alespoň třech kartách – buď určitou shodu nebo za určitých okolností naopak žádnou shodu. Hra výborně procvičuje pružné kombinační myšlení; tyto schopnosti se dají postupem času dobře vytrénovat.

RPG HRY

Role playing games (v češtině hry na hrdiny) jsou speciální kategorií her. Hráči mají k dispozici postavy – hrdiny. V průběhu hry řeší situace jak dle svých schopností, tak dle schopností postav. Hry rozvíjejí fantazii, schopnost komunikace, sociální role a kolektivní jednání.

Dračí doupě

Hra pro 2 - ne více než 9 hráčů od 8 let. Ke hře stačí papír, tužka a vícestěnná kostka, dále pak Pán jeskyně (jeden z hráčů) s připraveným dobrodružstvím pro ostatní. Tuto hru hrají desetitisíce lidí u nás a její obdobu D&D miliony lidí na celém světě.

Merry Men of Sherwood

Hra pro 2 – 4 hráče od 10 let. Každý hráč má k dispozici družinu hrdinů se schopnostmi a „chybami“. Rozhodnutí, kdy a jaké hrdiny vyšle do jednotlivých akcí, je rozhodující pro vítězství ve hře. Originální česká hra od autora Prorocství. Nejprve vyšlo jako fandovské vydání komunity diskusního fóra Hofyland s podporou Mensy ČR a nakladatelství Altar. V současné době má hra již francouzského vydavatele a je distribuována po celém světě.

Prorocství

Hra pro 2 – 5 hráčů od 10 let. Každý hráč si vybere jednu z postav a vydá se s ní do světa plného oblud, loupežníků, démonů a nemrtvých, ale i tvorů ochotných pomoci a podělit se o své znalosti. Jak hráč prochází krajinou, získává zkušenosti, za které se v pěti různých školách může naučit některé z mnoha desítek dovedností a kouzel. Vyhledává přitom příležitosti k tomu, aby posílil své tělo i mysl, kupuje si zbraně i vzácné předměty, a až se cítí dost silný, zaútočí přímo na demony strážící drahé artefakty - nejmocnější předměty ve hře. Jsou-li všechny artefakty vyrvány démonům ze spárů, nastává poslední část hry – hráči bojují o artefakty mezi sebou a vzájemně se o ně připravují, až se někomu podaří shromáždit kompletní sadu a naplnit tak prorocství. Hra trvá poměrně dlouho, někdy i několik hodin.

Dračí hrad

Hra pro 1 – 7 hráčů od 7 let. Dračí hrad je dobrodružná hra na hrdiny, která díky hernímu systému bude pokaždé jiná. Cílem hry je vytvořit vlastního hrdinu, projít stezkou do tajemného hradu, přemoci nestvůry, objevit zlato a nalézt ztracené žezlo. Hráč, jehož hrdina postupně získá nejvíce bodů, vyhrává. Hra předkládá jednodušší variantu a je prototypem hry na hrdiny. Proto je vhodná pro začátečníky, kteří se chtějí s tímto typem her v budoucnu blíže seznámit.

HRY ROZVÍJEJÍCÍ PAMĚŤ, ŠIKOVNOST A ZNALOSTI

Veškeré schopnosti, které jsou rozvíjeny v následujících hrách, jsou velmi podstatné pro praktický život a zároveň pomáhají při práci s nadanými dětmi. Motorická šikovnost je někdy u nadaných problematická, proto je dobré ji vhodným a nenásilným způsobem u těchto dětí trénovat. Nadané děti mívají také excelentní paměť a široký okruh vědomostí. Tyto schopnosti dobře uplatní u znalostních her a mohou se tak vhodně realizovat. Krátkodobá i dlouhodobá paměť jsou nezbytné pro uchování nabytých vědomostí a jejich pozdější syntézu. Proto je vhodné využívat ty hry, které paměť tříbí a pěstují. Hry na paměť jsou velmi oblíbené u předškoláků. Zkuste s nimi někdy hrát pamětní hry a budete se divit, jak dobře si budou vybavovat předkládané úkoly – možná mnohem lépe, než vy dospělí.

Villa Paletti

Hra pro 2 – 4 hráče. Hráči postupně staví nová patra vily tak, že odebírají válce a kvádry z nižších pater. Komu stavba spadne, prohrál. Nejde ale jen o šikovnost, je důležitá také taktika a plánování. Hra trochu připomíná u nás tradiční hru mikádo. Jako jedna z mála deskových her využívá nejen plochu, ale i prostor.

Safari

Hra pro 2 – 4 hráče spíše předškolního věku. Snažíte se sesbírat set zvířátek (žirafy, slony, šimpanze, zebry, lvy a nosorožce). Hráči hází kostkou a pohybují se po plánu. Pokud hodí číslo a dojdou na políčko se zvířátkem, které ještě nemají, získají ho. Pokud už hráč toto zvířátko má, nedostane nic. Pokud hráč hodí symbol vody musí naopak jedno zvířátko odevzdat. Poslední symbol na kostce říká, že hráč si smí vzít jakékoliv zvířátko a dokonce ho může vzít soupeři. Někdy jsou zvířátka ukrytá pod křovím a v tom případě hráči hádají, které se pod ním skrývá. Jedná se o zajímavou hru rozvíjející paměť, méně náročnou než pexeso.

Activity

Fenomenálně proslulá hra pro 3 a více hráčů (vhodná i pro větší skupiny a kolektivy) od 5 let. Chcete-li popojít figurkou po herním plánu, musíte spoluhráčům do časového limitu sdělit pojem, který jste si vytáhli na kartičce. Máte ale vždy stanoven i způsob, jakým musíte onen pojem sdělit – kresbou, pantomimou nebo opisem jinými slovy. Je oblíbenou hrou pro různé společenské akce od narozeninových oslav po večírky se známými. Vzhledem k faktu, že existuje v různých variacích a variantách obtížnosti, jde o naprosto „nadgenerační“ hru.

Trans America

Hra pro 2 – 6 hráčů od 6 let. Cílem je propojit vylosovaná města na kartičkách kolejnicemi. Města jsou rozdělena do oblastí a každý hráč má každé město v jiné oblasti. Jakkmile se

některému hráči podaří spojit jeho města kolejnicemi, končí jedno kolo. Ostatní hráči ztrácí body. Vyhrává ten, kdo má na konci hry po několika kolech nejvíce bodů. Hra učí, že vyhrává ten, kdo za sebe nechává pracovat ostatní.

Česko

Česko je nová vědomostní hra, ve které najdete 2400 zajímavých otázek týkajících se České republiky a jejích obyvatel. Otázky jsou rozděleny do šesti okruhů: historie, kultura, příroda/věda/technika, geografie, sport a různé. Znalostní hry bývají velmi oblíbené právě mezi nadanými dětmi. Hra má i svou variantu pro mladší děti – Česko Junior a novou variantu s názvem Evropa.

STRATEGICKÉ, KOMPLEXNÍ A DALŠÍ ZAJÍMAVÉ HRY

Do následující kategorie jsme zařadily ty hry, které se dají pro svou komplexnost ztěžít zařadit do některé z předchozích oblastí. Strategické hry trénují logiku uvažování, plánování tahů a tedy celou složitou oblast, kterou nazýváme strategické myšlení. To je pro pracovní i úspěšný život i období školního vzdělávání velmi důležité. Tyto hry mají většinou náročnější pravidla, a proto bývají určeny pro děti ve věku na přelomu mladšího a staršího školního věku. V následujícím výčtu naleznete ty hry, které se nám osvědčili a máme na ně pozitivní zpětné vazby od většího počtu hráčů.

Elfenland

Půvabná hra pro 2 – 6 hráčů od 8 let, která vás zavede do říše elfů. Každý hráč musí navštívit na hrací desce co nejvíce památných míst. K tomu slouží různé dopravní prostředky a různé způsoby urychlení cesty: draci, jednorozčci, divočáci, kouzelná kola, káry, magické obláčky, přívozy a vory. Použití těchto dopravních prostředků je však omezené a nedá se jimi projet všemi oblastmi. Z každého navštíveného místa si vezme hráč na památku kámen ve své barvě. Kdo má na konci nejvíce kamenů, vyhrál. Tato hra je zajímavá tím, že rozvíjí schopnost naplánovat si cestu, aby s co nejmenší námahou a v nejkratším čase bylo navštíveno co nejvíce míst. Což převedeno do běžné praxe je mimofádně užitečná schopnost.

Carcassonne

Hra pro 2 – 5 hráčů od 6 let. Při hře hráči pokládají náhodně vylosované kartičky na herní plochu a osazují je svými kameny. Hra je zajímavá tím, že ji považujeme za vstupní hru pro hraní složitějších her v dalším období. Hra rozvíjí u mladších hráčů vnímání, u ostatních do určité míry taktické a strategické myšlení.

Intriky

Hra pro 3 – 4 hráče od 10 let. Každý hráč hraje za jeden tajný mafiánský spolek, který se snaží pomocí nejrůznějších intrik ovládnout celé město. Hráči si mohou vzájemně škodit, navazovat spojení, obchodovat spolu. To vše s jasným cílem: získat co nejdřív největší vliv.

Cech zlodějů

Hra pro 2 - teoreticky neomezený počet hráčů od 8 let. Cech zlodějů je dynamická karetní hra, která je jako ze života – snažíte se okrást soupeře a zabránit vlastnímu okradení. Při hře je nutný dobrý úsudek, brilantní strategie a štěstí, bez kterého se žádný zloděj neobejde.

Cartagena

Hra pro 2 – 5 hráčů od 7 let. Hráči se snaží utéct z vězení s 6 piráty své barvy. Zajímavým prvkem hry je to, že k vítězství vede schopnost v pravý čas se o kousek vrátit zpět, aby bylo možné jít rychleji kupředu.

Bohnanza

Hra pro 2 – 5 hráčů od 8 let. Každý hráč obchoduje s fazolemi, které zasadil na svých polích a které poté prodává co nejvýhodněji. Čím více stejných fazolí posbíral na svém poli, tím více obdrží zlatých mincí. Bohužel jsou ale hráči nuceni prodat své fazole většinou příliš brzy, než aby z nich získali optimální výnos. S nechťenými fazolemi, které hráči snižují výnosy, mohou pěstitelé mezi sebou obchodovat. Zajímavým prvkem hry je to, že hra je víceméně bezkonfliktní.

Atlantic Star

Hra pro 2 – 6 hráčů od 8 let. Hráči se vžívají do role majitelů cestovních agentur. Postupně si najímají parníky, aby mohli uskutečnit čtyři okružní plavby. Čím vhodnější parník si najmou, tím větší je hodnota celé okružní plavby, což se odrazí v počtu výherních bodů. Úspěch však závisí na správné volbě při výběru kategorie pro jednotlivé okružní plavby. Porovnáním hodnot okružních plaveb v každé kategorii zjistíte, kdo z hráčů uspořádal nejvhodnější okružní plavby, které nakonec rozhodnou o tom, kdo vyhrál. Jednotlivé lodi jsou prezentovány na velmi graficky atraktivních kartičkách, práce s nimi připomíná systém kvarteta. Zajímavou zkušeností z této hry je možnost půjčit si dvakrát během hry peníze. Právě rozhodnutí kolik a za co si půjčit, je pro pořadí ve hře to podstatné.

Alhambra

Hra pro 2 – 6 hráčů od 8 let. V Alhambře vztyčíte věže, založíte zahrady, postavíte arkády a pavilóny – to vše za patřičnou hodnotu. Jedná se o klasickou budovací strategii, kde je podstatné nakupovat za správnou cenu.

Odysseus

Hra pro 3 – 5 hráčů od 9 let. V této hře převezmou hráči role bohů. Každý chce s Odysseovou lodí co nejdříve přistát na čtyřech různých místech, která zná jen on. Hráč, který je právě na tahu, určí pro něj nejpříznivější kurz. Spoluhráči s tím však nemusí souhlasit a pomocí protestu mohou změnit směr jízdy. Zajímavým prvkem hry je nutnost zmást protihráče o vašich záměrech.

Sankt Petersburg

Hra pro 2 – 4 hráče od 10 let. V této hře najímáte dělníky a řemeslníky, kteří vám budou vydělávat peníze. Za utržené peníze můžete stavět budovy a najímat do svých služeb aristokraty. Budovy vám budou vydělávat body, aristokraté vám kromě bodů přinesou i peníze. A všechny své osoby i budovy můžete také povýšit do vyššího stavu. Hra učí, že pro vítězství je zprvu rozumné investovat nikoli do luxusu, ale do „výdělečných“ kartiček.

Risk

Hra pro 2 až 6 hráčů od 9 let. Hráči se snaží pomocí válečných tažení dobýt světadílů a ubránit svá území. Komu se podaří splnit tajný úkol, vítězí. Jedná se o válečnou strategii.

Halali

Hra pro 2 hráče od 8 let. Můžete být na straně lesa, který bojuje pomocí svých zvířecích chráněnců proti myslivcům, anebo naopak na straně myslivců, když vyjdou na čekanou. Hra s veselými kartičkami zpočátku může připomínat milou mírumilovnou hru...

Citadela

Hra pro 2 – 7 hráčů od 10 let. Hra s překrásnou grafikou karet. Cílem hráčů je postavit své město z karet staveb. Za každou kartu musí ale zaplatit zlatem. K němu se mohou dostat pomocí dalších karet hrdinů. Každý z osmi hrdinů má určité silné a slabé stránky, které hráč během tahu využívá. Je také důležité skrýt svoji totožnost před protihráči a odhadnout jejich strategii. Hráč, který na konci hry vlastní nejvíce obdované město, vyhrává. Tuto hru vřele doporučujeme všem, kteří se chtějí zdokonalit v psychologii uvažování lidí.

Civilizace

Hra pro 2 – 6 hráčů od 10 let. Hra, kde postupně budujete svůj národ - dobýváte suroviny, získáváte peníze, stavíte města a také bojujete o prostor s dalšími národy. Ve hře se postupně rozvíjí technologie, která obvykle přináší vynálezci určité výhody. Hra se odehrává ve čtyřech érách - starověku, středověku, průmyslové a moderní době. Každá doba má vlastní unikátní jednotky, městská vylepšení, technologie a divy světa. Jde o poměrně komplikovanou strategii, proto také obvyklá herní doba Civilizace je 4 – 12 hodin.

Warcraft

Hra pro 2 – 4 hráče od 11 let. Ve hře každý hráč velí jedné ze čtyř ras: Lidské alianci, Nemrtvé zkáze, Orčí hordě, nebo Hlídce nočních elfů. Během hry se hráči pokoušejí vést své rasy k vítězství pomocí vojenské síly, magické moci a silné ekonomiky. Srdcem Warcraftu je scénář. Než začnete hrát hru, musíte si vybrat, který scénář budete hrát. Scénář vám řekne jak připravit hrací plochu, speciální pravidla pro hraní hry, a jak lze hru vyhrát.

Puerto Rico

Hra pro 3 – 5 hráčů od 10 let. Jedna z celosvětově nejoblíbenějších deskových strategií. Hráči se stávají vlastníky plantáží v 16. století v Portoriku. Na plantážích lze najít: kukuřici, indigo, kávu, cukr a tabák. Cílem hry je pěstovat a zpracovávat jednotlivé suroviny a obchodovat s nimi lépe než protihráči. V každém kole si hráči vyberou jednotlivou roli a provedou akci, která je touto rolí umožněna. Ale pozor, ostatní mohou provést tuto akci s drobným znevýhodněním také. Zajímavostí této hry je minimalizace náhody a obrovské množství herních strategií, z nichž každá může vést k vítězství. Stejně tak je velmi zajímavé, jak se účinná strategie mění v závislosti na strategiích ostatních spoluhráčů.

Osadníci z Katanu

Hra pro 2 – 4 (v rozšíření až 6) hráče od 8 let. Na herním plánu (náhodně sestavené mapce ostrova) dostanete dvě osady do začátku. Postupně stavíte silnice, budujete vesnice, ze kterých později vyrostou města. Veškeré dění na ostrově určuje výměnný obchod. Některých surovin máte dostatek, jiné chybí. Rudu za vlnu, cihly za dřevo – obchoduje se podle aktuálních potřeb na právě zamýšlenou stavbu. Díky variabilnímu hernímu plánu, se hra vyvíjí pokaždé výrazně jinak. Zajímavostí hry je výborná demonstrace vytváření tržních cen v průběhu každého kola, je vhodná pro budoucí ekonomy. Autor hry – Kalus Tauber – se díky této hře stal slavnou osobností. Hra má dnes již nepřeberné množství variant a zasazení do různých historických období (od pravěku až po cestování ve vesmíru) a také svou počítačovou verzi.

Bang

Dobrodružná hra pro 3 – 8 hráčů od 8 let. Hráči berou na sebe různé role běžné na divokém západě – šerif, pomocník šerifa, bandita a renegát. Každá role má svůj úkol. Cílem hry je vtipnou formou „vystřílet“ role nepřátelské a přežít. Taktika hry spočívá v tom, že se snažíte svou identitu (vylosovanou roli) skrývat co nejdéle do konce hry a předstírat roli, která je momentálně vhodná s ohledem na ty hráče, kteří zatím stále „žijí“. Vzhledem k faktu, že jde o velmi oblíbenou hru, v dnešní době má již mnoho rozšíření a herních variant.

Šachy jsou stále vyhledávanou strategickou hrou pro dva hráče.

Aktivita s počítači přitahuje nadané děti již od předškolního věku a jsou nedílnou součástí školní výuky.

Celostátní setkání rodin s dětmi jsou již více než 6 let vyhledávanou aktivitou rodičů nadaných dětí od předškolního až po školní věk.

Pohled na jeden z rekreačních objektů, kde se konalo celostátní setkání rodin v roce 2008 v Libereckém kraji.

7. Shrnutí

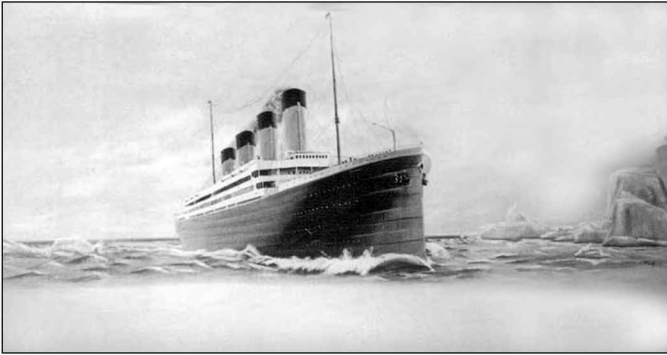
Problematika vzdělávání a péče o nadané děti a mládež by měla být jednou z priorit každého vzdělávacího systému. V některých státech je nabídka aktivit pro nadané nedílnou součástí elementárních vzdělávacích cílů, v jiných zemích je jen okrajovým ohniskem zájmu. Přesto však jsou místa, kde se nadaným přímo nevěnují a výsledky jejich dětí jsou zásadní i v celosvětovém měřítku (např. Norsko, Japonsko). V jiných státech je velmi široká síť služeb od školních organizací po střediska volného času a kluby rodičů. Je na posouzení každého státu (resp. jeho školské politiky), zda adaptovat metody, které jsou využívány v jiných zemích, nebo se držet vlastní tradice a zkušeností. Vždy však veškeré adaptace musejí respektovat daný sociokulturní kontext té či oné země, nelze přejímat zavedené metody práce z naprosto jiných kulturních tradic, jak to např. dokumentuje i J. Freemanová v článku, který je dále uveden v přidaných textech k samostudiu.

V našem státě by bylo více než žádoucí podporovat a utužovat tradiční systém celorepublikových soutěží, středoškolské odborné činnosti a široké sítě zájmových kroužků pod patronací středisek volného času. Podstatným momentem podpory se čím dál více stávají rodiče nadaných dětí, kteří se u různých škol scházejí na klubech rodičů, diskutují, vyměňují si zkušenosti a aktivně podporují systém služeb pro nadané děti v našem státě. Péče o nadané žáky se u nás pomalu dostává do povědomí veřejnosti a stává se předmětem zájmu patřičných institucí. V našem státě je typickým znakem, že neexistuje jednotný systém, ze kterého by se daly momenty podpory uplatňovat. O podobnou formu koncepce se nyní snaží ministerstvo školství. Podstatným místem v systému by měla být pregraduální příprava učitelů i pedagogů volného času pro práci s talentovanými dětmi a mládeží. Základem péče o nadané by měla být práce s nadanými dětmi ve školách, a to jak již na mateřských, tak pak zejména základních a středních. Zájmová činnost je jejím nezbytným doplňkem.

Cílem tohoto materiálu je podat co možná nejkompaktnější přehled celosvětově nabízených služeb pro nadané děti a mládež, které poskytují možnosti vyžití v rámci volného času a informovat i o rašících aktivitách v našem státě. Autorka věří, že se to podařilo.

Je nutno si však uvědomit, že problematika nadání neexistuje v konstantním postavení a neustále se vyvíjí. Možná, že za 20 let budou existovat jiné preference v péči o nadanou mládež než ty, které se zdůrazňují nyní.

Dnes je však možno konstatovat, že veškeré tendence vedou ke snaze nabízet co možná nejširší nabídku služeb, zajistit jejich profesionalitu a odbornost a dobře monitorovat jejich výsledky. Na druhé straně je stále ze strany centrálních státních institucí velmi malá ambice vytvářet za účasti expertů v oblasti vzdělávání nadaných žáků ucelené a komplexní

Pohled na ledovec z paluby lodi.

Ledovec v celé své kráse.

systemy a koncepce podpory nadaných dětí, které by účinně ošetřovaly jednotlivé segmenty péče. Decentralizovaná podpora je v takovém případě málo účinná, v některých místech se překrývá a některé systémové kroky stále ještě zcela chybí. Každopádně by ale bylo zapotřebí, aby takový systém mohl vzniknout – systém, který spojuje v kooperující organizmus jak oblast školní péče, tak sektor poradenský a volnočasový.

Naskýtá se vhodné přirovnání, které se dá využít v problematice péče o intelektové talenty. Obrázek nám ukazuje ledovec, jak jej můžeme pozorovat např. z paluby lodi na moři. Může se zdát veliký. Nicméně pokud bychom jej viděli v celé velikosti, zjistili bychom, že téměř devět desetin je skryto pod hladinou oceánu. Stejná situace je ve společnosti s intelektově nadanými. Uvádí se, že děti diagnostikovaných jako nadaných je v rozmezí 2% až 3% z celé populace (a to mluvíme ještě o zahraniční situaci, kde existuje plošné měření schopností dětí, v našem státě se jedná max. o 1% identifikovaných dětí). Odborníci, kteří se zabývají dlouhodobým výzkumem nadání, však došli k závěru, že kdyby měly všechny děti šanci na úplný rozvoj svých schopností, dokázalo by více než 20% z nich vyniknout v některé z oblastí lidské činnosti (Freemanová, 2002). Je proto zapotřebí, aby pedagogové dokázali rozpoznat nadané žáky a byli vybaveni pro práci s nimi.

Zmíňme ještě jeden z pozitivních aspektů českého vzdělávacího systému. Na rozdíl od západních zkušeností má náš stát v péči o dětské talenty v mimoškolních činnostech dlouhodobé tradice. Zájmové aktivity především uměleckého a sportovního zaměření skýtají dobrý vzor péče o nadané děti. Proč nevyužít těchto možností různých klubů, odpoledních mimoškolních kroužků a uměleckých škol také jako modelu péče o intelektově nadané děti? Proč by se nemohl akademický talent rozvíjet např. formou matematických her nebo soutěží ve verbálních hádankách? Proč nevyužívat oblíbené vyučovací strategie i pro odpolední činnosti? Vše je jen otázkou entusiasmů učitelů, zavedení nových tradic a překonání zažitých stereotypů.

V tomto ohledu nám může západní kultura mnohé závidět. V českých školách a zájmových klubech v leckterých oblastech nejde jen o finanční satisfakci, jako spíše o to poskytnout dětem možnost zabývat se smysluplnou činností, jež vhodně vyplní jejich volný čas. Zde se naskýtá další možnost realizace nadaných dětí: z vlastní schopnosti vytvořit koníček a nestydět se, že „zrovna já nejsem typ na fotbal, ale raději pozoruji hvězdy, nebo řeším matematické rébusy“. Nejde jen o překonání společenského mýtu, že akademické obory jsou pro děti nudné a nemohou je těšit? V tom spočívá role nás učitelů a vychovatelů – právě tyto mýty pomáhat ve společnosti překonávat.

Důkladná práce pedagoga je náročná i na přípravu.

Výstavy prací studentů přitahují oči spolužáků.

8.

Analyza mimoškolních aktivit z celosvětové perspektivy (přejetý text vhodný k samostudiu)

Mimoškolní aktivity pro nadané a talentované po celém světě
prof. Joan Freemanová, Velká Británie

Když se snažíme vytvořit mezinárodní přehled na jakémkoliv téma, v našem případě vzdělávání nadaných a talentovaných, nabízejí se nám perspektivy, které někdy vycházejí z autorových kulturních domněnek. Žádné služby pro nadané nefungují v kulturním vakuu. Navíc excelentní výkony mohou vycházet z nabídky širokého spektra služeb nebo vznikat naprosto bez nich. Např. v celé Skandinávii a Japonsku neexistují žádné programy pro nadané, ale přesto úspěchy těchto dětí jsou často mnohem větší než v těch zemích, kde jsou. Čína, relativně chudá země, poskytuje velkou nabídku obohacujících programů (enrichment), které nejsou nikým limitovány, jen vybírány samotnými dětmi, a jejich výsledky jsou vynikající. Na Novém Zélandu a v Izraeli poskytuje vzdělávací aparát štedře služby pro nadané na celostátní úrovni. Německo má systém inspirujících celonárodních soutěží s žádoucími cenami. Brazílie pomáhá při hledání vážně ohrožených dětí s vysokým potenciálem. Rozsáhlý systém vyhledávání talentů v Severní Americe vybírá mladé lidi na letní pobyty podle jejich dobrých výsledků ve škole.

Setkala jsem se s nesmírnou rozpolceností v přístupech k nadání u dětí a na základě toho s různými možnostmi služeb jim poskytovaných. Děje se tak především díky kulturní dichotomii mezi výrazně východním pojetím, že „všechny děti mají potenciál k nadání“ a převážně západní koncepcí, že „jen některé děti mají tento potenciál“. Např. vyhledávání talentů západního stylu (v originále: talent search) předpokládá, že některé děti jsou od narození schopnější než druhé, a proto mají být testovány, diagnostikovány a na základě toho má s nimi být zacházeno. Ale širokoúhlý čínský přístup sebenominace pro obohacující programy předpokládá, že právě zájmy samotných dětí spolu s vhodnou příležitostí jim umožní vyniknout. V Japonsku jsou všechny děti v primárním vzdělávání považovány za podobné co do míry výkonu a jejich rozdílné výsledky jsou připisovány jak tvrdé práci, tak schopnostem učitelů. Trvalou odměnou za vytrvalost těchto malých dětí jim má být možnost výběru kvalitní střední školy, jež jim posléze umožní přístup na univerzity, po čemž následuje dobré zaměstnání a pak dobrá penze.

Mezikulturní experimentální práce je velmi těžká, i když výstupy z různých kulturně determinovaných přístupů mohou být na celosvětové rovině rámcově srovnávány díky veliči-

nám, jakými jsou vědecký pokrok či ekonomická síla země. Do studie však vstupují další matoucí fakta, jako jsou rozdíly v bohatství zemí, což následně ovlivňuje globální úspěch. Ani v rámci jedné země (po notném hledání) jsem nenalezla jednoduché srovnání výstupů jednotlivých programů pro nadané, je tedy velmi těžké konstatovat, které služby jsou v dané situaci pro nadané nejvhodnější.

Rozličné úsilí je na mezinárodní úrovni podepřeno rozdílnými teoretickými koncepcemi. V Bulharsku je např. používána koncepce Edwarda de Bona již více než čtvrt století bez jakéhokoliv jasného důkazu o tom, že se tam zlepšila tvořivost dětí. Stejně tak přes sílicí vliv i teorie mnohočetných inteligencí Howarda Gardnera postrádá dostatek přímých důkazů. Slibným se jeví výzkum v Rusku, kde Lev Vygotskij ověřuje koncepci „zóny blízkého vývoje“. Navrhuje, aby děti nebyly vyučovány na základě úrovně, které momentálně dosahují, ale spíše na základě úrovně, které by potenciálně mohly být schopny dosahovat. A stále je v každodenním životě i učitelské praxi hojně přijímána teorie Charlese Spearmana z roku 1904. Totiž jeho hierarchický model s obecným faktorem inteligence „g“ na jeho vrcholu a pod ním specifické schopnosti (např. verbální a matematické). Někteří jednotlivci, jak řekl, mají některé schopnosti rozvinutější než druzí. Byla formulována teorie a statisticky podepřena. Ale samozřejmě že jakákoli teorie může být použita k užítku i zneužita.

Hlavním problémem především v oblasti vzdělávání nadaných je aplikace vědeckých poznatků do každodenní učební praxe. K vědeckému pokroku je zapotřebí, aby před jakoukoli vzdělávací iniciativou (v jakémkoli měřítku) byly jasně stanoveny cíle a záměry a popis toho, proč má být daná služba nabízena, a včleněn systém hodnocení efektivity daného projektu. Těžko se pak může posuzovat, zda byly vhodně investovány čas i peníze bez možnosti srovnání s výsledky podobné práce, pohledu před a po dané činnosti. Myslet a pracovat vědecky neznamená popírat, že učitelství je kus umění, ani že učitelé musejí mít jistou míru talentu, což je obojí těžko měřitelné. Ani nepopírá hodnotu názorných příkladů typu „... jednou jsem znal jistého chlapce, který...“, i když někdy mohou vést k falešným zobecňováním. Mnohem více jde o to vybrat ty nejvhodnější a neefektivnější metody tím neekonomičtějším způsobem.

Bystré, zapálené děti se zcela jistě naučí víc při speciálních obohacujících aktivitách než ty, kterým tyto příležitosti nebyly poskytnuty, i když nevyhnutelně dochází k chybám při výběru. Existuje také překryv mezi různými styly služeb, např. pull-out programy¹⁰ mohou existovat ve škole i mimo ni. Ať je žákům poskytován jakýkoli styl, klíčovým aspektem úspěšného programu je dobrá spolupráce a zpětná vazba s rodiči, školou i účastníky samými. Není rozumné přímo kopírovat metody a přenášet je z jiné kultury do vlastní bez toho, abychom si uvědomili nutné rozdíly, ale je nutno metody adaptovat. Např. by asi bylo těžké implementovat japonskou houževnatou kulturu do anglických škol, ale může být prospěšné učitelům ozřejmit, že mají usilovat o vyhledávání vysokého potenciálu

¹⁰ Jde o specifické programy v západních zemích, kdy žáci jsou vybráni z klasické výuky a věnují se nadstavbové činnosti. Tato činnost může fungovat v rámci vyučování ve škole nebo jako odpolední volnočasová aktivita.

v každém dítěti proto, aby velká část z nich automaticky nepropadla do kategorie méně schopných.

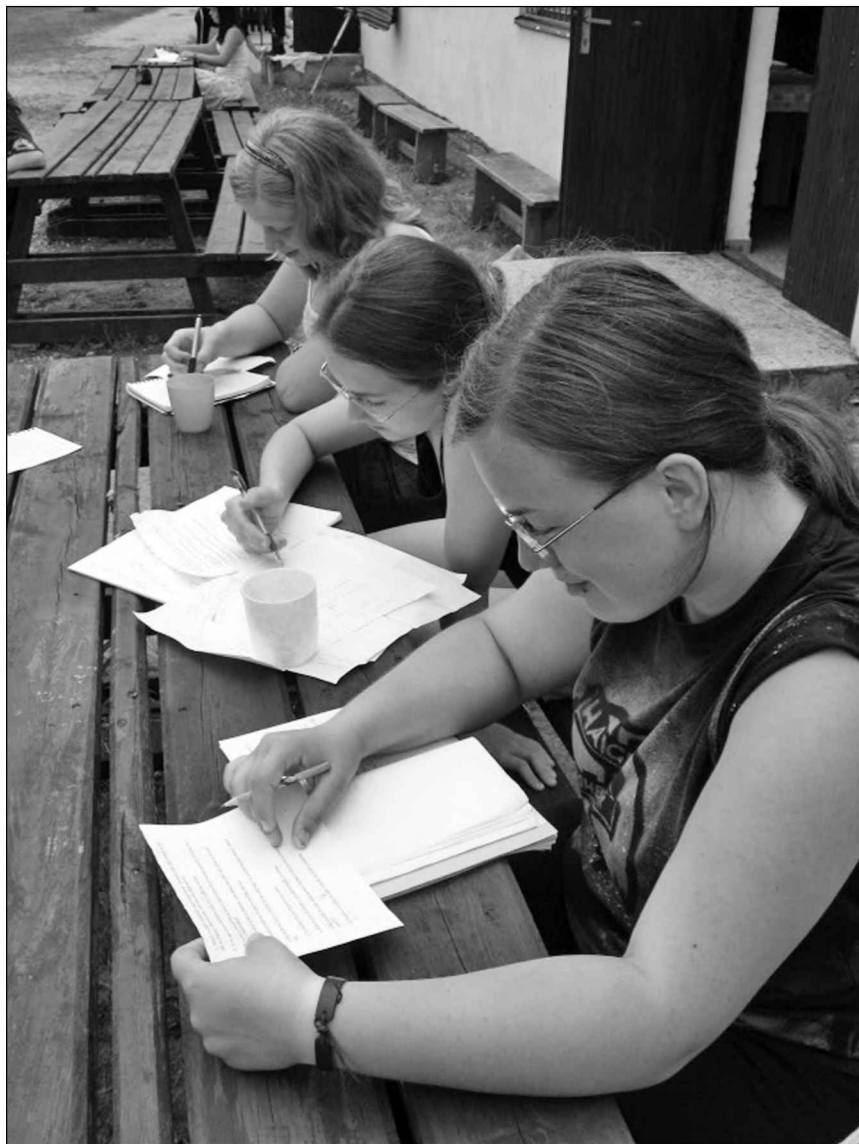
Zdá se zřejmé, že v celosvětovém měřítku existuje rostoucí trend poskytovat mládeži příležitosti k rozvoji vysokých schopností na dobrovolnické bázi, aby nadšení žáci nebyli automaticky odmítnuti bez šance situaci zvrátit. Některé mimoškolní aktivity, i když nejsou přímo určeny pro nadané, poskytují vzdělávací prostředky a podporu k rozvinutí zájmů do jakékoliv šíře. Jde např. o americké campy Dobývání renesance, jež jsou určeny pro celou rodinu, nebo čínské Dětské paláce. Při pohledu zpět jasně vyplývá, že celosvětově proslulí nadaní lidé se vždy orientovali na výkon směrem svých zájmů, ale také disponovali schopnostmi tyto zájmy zdokonalit na nejvyšší úroveň.

Ať jsou využívány jakékoli metody, které slouží k vyniknutí dětí, ať se zaměřují jen na některé, které projdou testy (někdy pokud disponují financemi), anebo poskytují prostor k odhalení a rozvoji skrytých vysokých schopností, víme jistě, že bez vhodné a hojné pomoci nemůže být vysoký potenciál plně rozvinut. Pokud s tímto faktem budeme počítat, bude nás to nutit k tvůrčímu přístupu a využití všeho, co je po ruce, byť i s malým množstvím dostupných prostředků. Za hranicemi školy a vyučování se mohou služby pohybovat od národních center podpory nadání na velice vysoké úrovni přes místní zdrojová centra, která slouží jako zdroj inspirace, přes využívání školních prostor k mimoškolní činnosti po letní školy, nadstavbové třídy, poradenství, instituce vyššího vzdělání, komerční svět i dobrovolnické organizace. Moje rada zní vybrat si třešničku na dortu. Rozhlédněte se po možnostech, vyberte si tu, která vypadá dobře a má výsledky a s využitím vědeckého přístupu aplikujte to, co vám připadá vhodné.¹¹

---

¹¹ Převzato z: <http://www.standards.dfes.gov.uk/midbins/eic/J%20Freeman%20Summary.pdf>

Talentedé děti učení většinou baví (z ústředního kola Olympiády v českém jazyce).

9.

Přílohy

Příloha 1 Renzulliho dotazník pro učitelskou nominaci

Příloha 2 Dotazník šetření u SVC k nabídce volnočasových aktivit pro nadané děti

PŘÍLOHA Č. 1

Škála pro hodnocení projevů chování mimořádně nadaných studentů pro učitele
(autor škály: Joseph Renzulli, Connecticut, USA)

Jméno žáka/žákyně: .....

Před sebou máte několik položek, které popisují některé vlastnosti nebo chování, které by mohl Váš žák/žákyně mít. Přečtěte si prosím pozorně každou položku a vyznačte křížek do příslušného kolečka podle frekvence výskytu pozorovaného chování. Každou položku byste měli číst i s počáteční frází „Váš žák/žákyně má...“ nebo „Váš žák/žákyně...“.

Schopnost učit se

Váš žák/žákyně má...	nikdy	velmi vzácně	málokdy	občas	často	vždy
1) na svůj věk pokročilou slovní zásobu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2) schopnost vytvářet zobecnění o událostech, lidech a věcech.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3) velkou zásobu informací o určitých specifických tématech.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4) schopnost vidět zákonitosti.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5) dobrý vhled do vztahu příčina – důsledek.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6) schopnost porozumění složitému materiálu prostřednictvím analytického zdůvodňování.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7) velké množství informací z různých oblastí.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8) schopnost pracovat s abstrakcemi.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9) schopnost vybavovat si fakta.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10) schopnost dobře pozorovat.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11) schopnost uplatnit naučené v jiných situacích.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12) schopnost stanovovat a definovat cíle a priority pro ostatní, když nejsou tyto cíle totožné s jeho vlastními.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13) zájem o řadu „dospělých“ zájmů jako je náboženství, politika, rasy, etnika...	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Tvořivost

Váš žák/žákyně má...	nikdy	velmi vzácně	málokdy	občas	často	vždy
1) má schopnost imaginativního myšlení.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2) má smysl pro humor.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3) přichází s novými, neobvyklými a chytrými odpověďmi.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4) je spíše dobrodružné povahy, ochotné riskovat.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5) je schopné vytvářet velké množství nápadů nebo řešení situací nebo problémů.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6) je schopné vidět humornou stránku věcí v situacích, které se ostatním nemusejí zdát zábavné.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7) má schopnost přijímat, zlepšovat a modifikovat předměty nebo myšlenky.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8) je charakteristické svou intelektuální hravostí, fantazií a manipulací s myšlenkami.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9) je charakteristické svým nekonformním postojem, nebojí se být odlišné.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10) je citlivé ke kráse a dalším estetickým stránkám věcí.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11) je schopné vytvářet nové myšlenky.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Motivace

Váš žák/žákyně má...	nikdy	velmi vzácně	málokdy	občas	často	vždy
1) je schopné intenzivně se soustředit na jednu věc po dlouhou dobu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2) se chová takovým způsobem, že vyžaduje minimální usměrňování ze strany učitele.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3) má dlouhodobý zájem o určitá témata nebo oblasti.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4) je vytrvalé při vyhledání informací v oblasti svého zájmu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5) je vytrvalé při práci na svém úkolu, dokonce i když se vyskytnou překážky.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6) preferuje situace, ve kterých může být zodpovědné za výsledky svého snažení.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7) když je ponořené do problému, jakoby nevnímá okolí.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8) projevuje intenzivní zájem o určité oblasti.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9) je schopné se ponořit a vydržet u dlouhodobých projektů, pokud ho tato oblast zajímá.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10) je vytrvalé při dosahování cíle.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11) potřebuje málo vnější motivace, když pracuje v oblasti, která ho zajímá.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Vůdcovské schopnosti

Váš žák/žákyně má...	nikdy	velmi vzácně	málokdy	občas	často	vždy
1) je zodpovědné, dá se s ním počítat při práci na různých projektech.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2) je respektované ze strany svých spolužáků.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3) je schopné vyjadřovat své myšlenky a komunikuje dobře s druhými.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4) je sebevědomé v interakci s vrstevníky.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5) je schopné organizovat a vnášet strukturu do věcí, lidí a situací.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6) spolupracuje při práci s druhými.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7) má sklon vést činnost, když to od něj druzí vyžadují.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Umělecké schopnosti

Váš žák/žákyně má...	nikdy	velmi vzácně	málokdy	občas	často	vždy
1) se rádo účastní výtvarných činností, dychtí po vizuálním vyjádření svých myšlenek.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2) do výtvarné práce včleňuje velké množství prvků, obměňuje téma a obsah výtvarné práce.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3) do uměleckých otázek přináší oproti těm tradičním a konvenčním jedinečné a nekonvenční řešení.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4) se dokáže dlouhou dobu soustředit na výtvarné činnosti.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5) ochotně zkouší různé metody, experimentuje s rozdílnými materiály a technikami.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6) si vybírá výtvarné činnosti ve svém volném čase nebo jako školní projekty.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7) je mimořádně citlivé na své okolí, je zaujatým pozorovatelem, dokáže vidět neobvyklé, co druzí přehlížejí.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8) vytváří rovnováhu a řád ve své výtvarné činnosti.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9) kritizuje vlastní práci, stanovuje si vysokou úroveň kvality, často přepracovává svá díla za účelem jejich vylepšení.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10) se zajímá o práce svých spolužáků, zkoumá a debatuje o jejich práci.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11) rozvíjí myšlenky jiných lidí – užívá jich jako odrazového můstku, nikoliv aby je kopíroval.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Hudební schopnosti

Váš žák/žákyně má...	nikdy	velmi vzácně	málokdy	občas	často	vždy
1) zajímá hudba – vyhledává příležitosti poslouchat a tvořit hudbu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2) vnímá jemné odlišnosti v hudebním tónu (jeho výšku, hlasitost, barvu, délku).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3) si snadno pamatuje melodie a dokáže je přesně reprodukovat.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4) se dychtivě zapojuje do hudebních činností.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5) hraje na hudební nástroj (nebo si to velmi přeje).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6) je citlivé na rytmus v hudbě, reaguje na změny v tempu hudby prostřednictvím tělesných pohybů.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7) si uvědomuje a dokáže rozeznat rozmanitost zvuků, které slyší v danou chvíli – je citlivé na zvuky v pozadí, na akordy, které se spojují v melodii, na odlišné zvuky zpěváků nebo instrumentalistů při představení.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Dramatická činnost

Váš žák/žákyně má...	nikdy	velmi vzácně	málokdy	občas	často	vždy
1) se dobrovolně hlásí, aby se zúčastnilo školních her nebo parodií.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2) snadno vypráví příběhy nebo popisuje své zážitky.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3) dokáže dobře využívat gest a výrazů obličeje ke sdělování pocitů.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4) je zkušené v hraní rolí, improvizování, předvádění situací tam, kde je to potřeba.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5) se snadno dokáže vcítit do nálad a pohnutek postav (charakterů).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6) na svůj věk dobře ovládá své tělo – s lehkostí a klidem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7) tvoří originální hry a vymýšlí dramata z příběhů.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8) dokáže vzbudit a udržet si pozornost skupiny, když mluví.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9) je schopné vyvolat emocionální reakce u čtenářů, umí lidi rozesmát, naštvat, napnout atd.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10) dokáže napodobovat druhé, je schopné napodobit způsob řeči, chůzi i gestikulaci.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Komunikační schopnosti (přesnost)

Váš žák/žákyně má...	nikdy	velmi vzácně	málokdy	občas	často	vždy
1) dokáže mluvit a psát rovnou a k věci.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2) mění a přizpůsobuje vyjadřování myšlenek pro maximální porozumění.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3) je schopné zopakovat danou látku, stručně ji pře- vyprávět a při tom neztratit hlavní myšlenku.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4) vysvětluje věci přesně a jasně.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5) užívá popisná slova k lepšímu popisu barev, emocí a krásy.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6) vyjadřuje své myšlenky a potřeby jasně a přesně.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7) dokáže najít způsob, jak vyjádřit myšlenky, tak aby mu druzí porozuměli.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8) umí popsat věci několika vhodnými slovy.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9) je schopné vyjádřit jemné odlišnosti ve významu užitím velkého množství synonym.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10) je schopné vyjadřovat myšlenky nejrůznějšími způsoby.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11) dokáže užívat slova, která jsou si hodně blízka svým významem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Komunikační dovednosti (vyjadřování)

Váš žák/žákyně má...	nikdy	velmi vzácně	málokdy	občas	často	vždy
1) používá svůj hlas výrazně, aby vyjádřilo nebo zdůraznilo své mínění.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2) sděluje informace neverbálně – gestikulací, výrazy obličeje a „řečí těla“.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3) je zajímavým vypravěčem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4) používá barvitě a nápaditě „řečnické obraty“ jako jsou slovní hříčky a analogie.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Plánování

Váš žák/žákyně má...	nikdy	velmi vzácně	málokdy	občas	často	vždy
1) přesně určuje, jaké informace nebo prostředky jsou nezbytné pro splnění úkolu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2) chápe souvislost jednotlivých kroků a celého procesu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3) si nechává čas na uskutečnění všech kroků, které jsou součástí procesu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4) předvídá důsledky nebo účinky svého jednání.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5) si umí dobře zorganizovat práci.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6) bere v úvahu veškeré nezbytné detaily ke splnění úkolu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

7) je dobrý ve strategických hrách, kde je nezbytné předvídat několik kroků dopředu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8) připouští různé alternativní způsoby, jak dosáhnout cíle.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9) dokáže určit, ve kterých oblastech činnosti mohou vyvstat nesnáze.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10) si připravuje jednotlivé kroky projektu, včetně jejich posloupnosti a časového rozvrhu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11) je dobré při analýze (rozboru) činnosti na jednotlivé kroky.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12) při organizování činnosti stanovuje priority.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13) si uvědomuje omezení spjatá s časem, prostředím, materiály a schopnostmi při práci ve skupině nebo na individuálních projektech.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14) dokáže opatřit informace, které přispívají k vytvoření plánu nebo postupu práce.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15) dokáže rozdělovat práci a přidělovat ji ostatním, tak aby se dosáhlo splnění úkolu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

PŘÍLOHA Č. 2

Dotazník pro (vedoucí) pracovníky středisek volného času

1. Spolupracujete na svých aktivitách pro děti a mládež s některými konkrétními školami? (U možností ponechejte vždy variantu a) či b) nebo smažte příslušný čtvereček, který souhlasí s vaší odpovědí)

a)   Ano

Pokud ano, tak s jakými:

mateřské školy

základní školy

střední školy

střední odborné školy

vysoké školy

b)   Ne

2. Spolupracujete na vytváření a realizaci vzdělávacích a volnočasových programů s dalšími vzdělávacími institucemi (vysoké školy, AV ČR, výzkumné ústavy apod.)?

a) ano

b) ne

Pokud ano, tak s jakými (popř. rozvedte)

.....
.....

3. Spolupracujete také s dalšími subjekty v oblasti volného času (neziskové organizace, firmy apod.)?

a) ano

b) ne

Pokud ano, tak s jakými (popř. rozvedte)

.....
.....

13. Domníváte se, že vaše organizace nabízí dostatečné pole realizace pro mimořádně nadané žáky?

a) ano

b) ne

Zdůvodněte vaše tvrzení:

.....
.....

Děkujeme předem za váš čas, který jste si udělali na vyplnění našeho dotazníku!

O výsledcích šetření vás budeme rádi po jeho vyhodnocení informovat.

10.

Literatura

- Colangelo, N.: Counseling Gifted Students. In: N. Colangelo, & G. A. Davis. (Eds.) Handbook of Gifted Education (3rd Edition) (s. 373–387). Boston: Allyn & Bacon, 2002.
- Colangelo, N. – Davis, G. A.: Handbook of Gifted Education. 1. vyd. Needham Hights: Allyn & Bacon, 1990.
- Columbus Group.: Nepublikovaný přepis jednání Columbus Group. Ohio: Columbus, červenec 1991. In Hoagies' Gifted Education Page. Oficiální stránky organizace. [on-line] Dostupné na WWW: <<http://www.hoagiesgifted.com/educators.htm>>. [cit. 2004-06-02]
- Csikzentmihalyi, M., & Wolfe, R.: New Conceptions and Research Approaches to Creativity: Implications of a Systems Perspective for Creativity in Education. In: K. A. Heller, F. J. Mönks, R. J. Sternberg & R. F. Subotnik (Eds.) International Handbook of Giftedness and Talent. 2. vyd. (s. 141–155), Oxford: Pergamon, 2000.
- Dařílek, P. – Kusák, P.: Kapitoly z pedagogické psychologie. Olomouc: UP, 1995.
- Davis, G. A. – Rimmová, S. B.: Education of the Gifted and Talented. 4. vyd. Needham Hights: Allyn & Bacon, 1998.
- Gallagher, J. J. - Gallagherová, S. A.: Teaching the Gifted Child. Boston: Allyn & Bacon, 1994.
- Freeman, J.: Out of school Activities for the Gifted and Talented Around the World. <http://www.standards.dfes.gov.uk/midbins/eic/J%20Freeman%20Summary.PDF>
- Fontana, D.: Psychologie ve školní praxi. Praha: Portál, 1997.
- Fořtíková, J. (Ed.), Renzulli, J., Reisová, S., Montgomery, D., Jurášková, J.: Úspěšná výuka mimořádně nadaných dětí. Praha: Triton, 2008.
- Fořtík, V., Fořtíková, J.: Nadané dítě a rozvoj jeho schopností. Praha: Portál, 2007.
- Gagné, F.: Toward a Differentiated Model of Giftedness and Talent. In Colangelo, N. - Davis, G. A. Handbook of Gifted Education. 1. vyd. Needham Hights: Allyn & Bacon, 1990.
- Goldstein, D. – Wagner, H.: After School Programs, Competitions, School Olympics, and Summer Programs. In International Handbook of Research and Development of Giftedness and Talent. (pp. 593–604), Oxford: Pergamon, 1993.
- Grecmanová, H. – Urbanovská, E. – Novotný, P.: Podporujeme aktivní myšlení a samostatné učení žáků. Olomouc: HANEX, 2000.
- Heller, K. – Mönks, F. – Subotnik, R. – Sternberg, R.: The International Handbook of Giftedness and Talent. 2. vyd. New York: Pergamon, 2002. <http://www.indiana.edu/%7Eintell/map.shtml>
- Jurášková, J.: Základy pedagogiky nadaných. 2. vyd. Praha: IPPP, 2006.
- Kalhouš, Z. – Obst, O.: Školní didaktika. Olomouc: UP, 2001.
- Mackintosh, N. J.: IQ a inteligence. Praha: GRADA, 2000.

- Mönks, F. J. - Mason, E. J.: Developmental Psychology and Giftedness: Theories and Research. In: Heller, K. A. - Mönks, F. J. – Sternberg, R. J. – Subotnik, R. F. (Eds.) International Handbook of Giftedness and Talent. 2. vyd. (s. 141–155), Oxford: Pergamon, 2000.
- Mönks, F. J. - Ypenburg, I. H.: Nadané dítě. Praha: GRADA, 2002.
- Perleth, C., Schatz, T. & Mönks, F. J.: Early Identification of High Ability. In: Heller, K. A. - Mönks, F. J. – Sternberg, R. J. – Subotnik, R. F. (Eds.) International Handbook of Giftedness and Talent. 2. vyd. (s. 155–165), Oxford: Pergamon, 2000.
- Peters, W. A. M., Grager Loidl, H., & Supplee, P.: Underachievement in Gifted Children and Adolescents: Theory and Practice. In: Heller, K. A. - Mönks, F. J. – Sternberg, R. J. – Subotnik, R. F. (Eds.) International Handbook of Giftedness and Talent. 2. vyd. (s. 155–165), Oxford: Pergamon, 2000.
- Renzulli, J. S.: The Three Ring Conception. In Baum, S. M., Reisová, S. M., & Maxfield, L. R. (Eds.). Nurturing the gifts and talents of primary grade students. Mansfield Center, CT: Creative Learning Press, 1998.
- Riksen Walraven, J. M. & Zevalink, J.: Gifted Infants: What Kind of Support do They Need? In: C. F. M. van Lieshout & P. G. Heymans (Eds.) Developing talent across the life span. (pp. 203–229), Philadelphia, PA, US: Psychology Press/Taylor and Francis, 2000.
- Plhánková, A.: Přístupy ke studiu inteligence. Olomouc: UP, 1999.
- Sternberg, R.: The triarchic mind: A new theory of human intelligence. New York: Viking, 1988.
- Sternberg, R. J.: Giftedness According to the Theory of Successful Intelligence. In: N. Colangelo, & G. A. Davis. (Eds.) Handbook of Gifted Education. 3. vyd. (s. 92–99), Boston: Allyn & Bacon, 2002.
- Svoboda, M.: Psychodiagnostika dospělých. Praha: SPN, 1987.
- Tannenbaum, A. J.: A History of Giftedness in School and Society. In: Heller, K. A. - Mönks, F. J. – Sternberg, R. J. – Subotnik, R. F. (Eds.) International Handbook of Giftedness and Talent. 2. vyd. (s. 121–136), Oxford: Pergamon, 2000.
- Winebrennerová, S. Teaching Gifted Kids in the Regular Classroom. Minneapolis: Free Spirit, 2001.

NABÍDKA PUBLIKACÍ

Metodika pro podporu a tvorby ŠVP ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání

Obsah: Tvorba vzdělávacích programů školských zařízení pro zájmové vzdělávání.

Určeno: Pracovníkům školních družin, klubů a středisek volného času.

Cílová skupina: Mladí lidé a pracovníci s mládeží.

Distribuce: info@nidm.cz

Cena: 160,- Kč s DPH

Ke stažení: Není k dispozici.

Tip: pro vedoucí oddílů je určena řada vzdělávacích akcí více na <http://vzdelavani.nidm.cz/>

KOMPAS - Manuál pro výchovu mládeže k lidským právům

Obsah: Náměty a aktivity rozvíjející pozitivní postoj k lidským právům a podporující zapojení mladých lidí do společnosti. Založeno na metodách zážitkové pedagogiky a neformálních vzdělávacích přístupech.

Určeno: Vedoucím skupin mládeže, učitelům a pedagogům, zájemcům o lidská práva.

Cílová skupina: Mladí lidé.

Distribuce:

1. K dispozici v internetovém knihkupectví **Kosmas**

(<http://www.kosmas.cz/knihy/131849/kompas/>)

za zaváděcí cenu 212,- Kč s DPH.

2. Kompas lze zakoupit za hotové v České národní agentuře Mládež za 199,- Kč.

Publikaci nezasíláme na dobírku.

Cena: 199,- Kč s DPH.

Ke stažení: V češtině zatím není k dispozici.

Tip: Kompas v angličtině, francouzštině, ruštině, arabštině,...

ke stažení na <http://eycb.coe.int/compass/>.

Jak vytvořit fotografii

Obsah: Volný čas a fotografování.

Určeno: Pro pracovníky s mládeží, kteří vedou oddíly zaměřené na práci s grafikou, resp. s výpočetní technikou.

Cílová skupina: Děti a mládež.

Distribuce: info@nidm.cz

Cena: 180,- Kč s DPH.

Ke stažení: Není k dispozici.

Tip: Pro vedoucí oddílů je určena řada vzdělávacích akcí více na <http://vzdelavani.nidm.cz/>

Základy lektorské práce

Obsah: Úskalí a cíle lektorského vzdělávání mládeže.

Určeno: Pracovníkům s dětmi a mládeží, věnující se lektorské činnosti.

Cílová skupina: Mladí lidé a pracovníci s mládeží.

Distribuce: info@nidm.cz

Cena: 60,- Kč s DPH.

Ke stažení: Není k dispozici.

Tip: Pro vedoucí oddílů je určena řada vzdělávacích akcí více na <http://vzdelavani.nidm.cz/>

Talent a nadání - jejich rozvoj ve volném čase

Obsah: Seznamování se s charakteristikami nadaných dětí, přehled nejnovějších vědeckých poznatků studia nadání.

Určeno: Vedoucím skupin mládeže, učitelům a pedagogům.

Cílová skupina: Mladí lidé, vedoucí pracující s nadanými a talentovanými dětmi a mládeží.

Distribuce: info@nidm.cz

Cena: 50,- Kč s DPH.

Ke stažení: Není k dispozici.

Tip: Pro talentované žáky je určen projekt TALNET více na www.talnet.cz

Děti, vedoucí, volný čas

Obsah: Návodů metodické práce s mládeží ve volném čase.

Určeno: Vedoucím skupin mládeže, učitelům a pedagogům.

Cílová skupina: Vedoucí pracující s dětmi a mládeží.

Distribuce: info@nidm.cz

Cena: 60,- Kč s DPH.

Ke stažení: Není k dispozici.

Tip: pro vedoucí oddílů je určena řada vzdělávacích akcí více na

<http://vzdelavani.nidm.cz/>

Ruce vám pomohou o krok dál

Obsah: Krátkodobé projekty Evropské dobrovolné služby jsou vhodné pro mladé lidi ze socioekonomicky znevýhodněného prostředí. Dokazuje, jak projekty zahrnující praktickou činnost (stavba, renovace, zahradnictví, výtvarné umění, hudba, tanec apod.) přímo odpovídají specifickým vzdělávacím potřebám cílové skupiny.

Určeno: Pracovníkům s mládeží, vedoucím mládeže, evropským institucím apod.

Cílová skupina: Mladí lidé ze socioekonomicky znevýhodněného prostředí.

Distribuce: Publikaci možno získat zdarma v České národní agentuře Mládež.

Publikaci nezasíláme na dobírku.

Cena: 0 Kč

Ke stažení:

http://www.mladezvakci.cz/fileadmin/user_upload/publikace/brozura_ruce.pdf (1,7 MB).

Tip: další publikace SALTO-YOUTH Inclusion v angličtině ke stažení <http://www.salto-youth.net/inclusionpublications/>.

Do Evropy hrou

Obsah: Více než 70 aktivit: seznamovací hry, lamače ledů, energizery, zjištění očekávání účastníků, aktivity zaměřené na interkulturní učení a týmovou práci a návody na formy hodnocení. Využití při přípravě výměny mládeže, školení nebo semináře.

Určeno: Pracovníkům s mládeží, mládežnickým vedoucím, mládežnickým organizacím a všem, kteří jsou aktivně zapojeni do práce s mládeží.

Cílová skupina: Mladí lidé a pracovníci s mládeží.

Distribuce: Možno zakoupit přímo v České národní agentuře Mládež nebo v NIDM. Publikaci nezasíláme na dobírku.

Cena: 50,- Kč s DPH.

Ke stažení: http://www.mladezvakci.cz/fileadmin/user_upload/publikace/brozura_pdf (4 MB)

Pohádkové vzdělávání

Obsah: Jak zaujmout, pobavit, získat formou hry spoustu vědomostí a dovedností. Kniha nabízí nejpřesnější dětské hry motivované pohádkami a příběhy, které rozvíjejí dětskou fantazii, tvořivost, myšlení, předvídatost, pobízí k malování a soutěžení.

Určeno: Pro pracovníky s dětmi mladšího školního věku.

Cílová skupina: Děti mladšího školního věku.

Distribuce: info@nidm.cz

Cena: 160,- Kč s DPH.

Tábory a další zotavovací akce

Obsah: Rady a návody k organizování táborů a dalších zotavovacích akcí pro mládež.

Určeno: Pracovníkům s mládeží, mládežnickým vedoucím, mládežnickým organizacím a všem, kteří jsou aktivně zapojeni do práce s mládeží.

Cílová skupina: Děti školního věku.

Distribuce: info@nidm.cz

Cena: 150,- Kč s DPH.

... Alpy tě ohromí,
ale tohle tě dojme ...

Horská Kvilda
HAMERKA
Ubytovací zařízení NIDM

NIDM

- ubytování ve dvou osmilůžkových a osmi čtyřlůžkových pokojích
- vždy pro dva pokoje je jedno sociální zařízení (sprcha, umyvadlo a WC)
- jídelna, kterou lze využít také jako společenskou místnost s televizí
- učebna s projekční technikou
- pro děti je v areálu postavena prolézačka
- hřiště pro míčové hry
- horská turistika a s ní spojené sporty
- dobře udržované trasy pro běžkaře a lyžařský vlek
- ideální pro školy v přírodě a lyžařské kurzy

WC

Informace a objednávky: janovska@nidm.cz, tel.: 246 088 221
Mobil: 731 808 419, fax: 271 746 615
<http://www.nidm.cz> • <http://hamerka.nidm.cz>
Správce objektu: 602 942 300

Objekt se nachází v nádherné přírodě střední části Šumavy, na úpatí hory Antýgl, u břehu Hamerského potoka. Slouží především školám, školským zařízením, občanským sdružením pracujícím s dětmi a mládeží, ale i ostatní veřejnosti.

Okolí je vhodné pro celoroční horskou turistiku a s ní spojené sporty. Pro běžkaře jsou zde dobře udržované běžecké trasy a pro nenáročné sjezdače dostupný lyžařský vlek.

V prvním patře se nachází učebna vybavená projekční technikou (je ideálním místem pro různá školení a semináře).

Kapacita objektu je 46 lůžek, která se nacházejí v prvním poschodí a podkroví budovy. Jedná se o dva osmilůžkové a osm čtyřlůžkových pokojů. U pokojů v prvním poschodí je vždy pro dva pokoje jedno sociální zařízení (sprcha, umyvadlo a WC).

Budova je vybavena moderní kuchyní a stravování je zajištěno formou plné penze anebo polopenze. Jídelna zároveň může sloužit jako druhá společenská místnost. V suterénu se nachází sušička bot a lyžařna. U budovy je vybudováno antukové hřiště pro všechny druhy míčových her. Pro děti je v areálu postavena prolézačka.

Nezapomenutelná dovolená v krásné tatranské přírodě

Tatranská Štrba

NIDM

- ubytování v 10 dvoulůžkových a 18 třílůžkových pokojích a apartmánech
- vždy dva pokoje mají společnou předsíň se sociálním zařízením a sprchou
- společenská místnost s televizí a barem
- dvě učebny vybavené informační, komunikační a prezentační technikou
- hřiště s asfaltovým povrchem, vhodné pro míčové hry (volejbal, nohejbal, fotbal, tenis, apod.)
- prolézačka pro nejmenší
- okolí ideální pro vysokohorskou turistiku, horolezectví a lyžování

Informace a objednávky: janovska@nidm.cz, tel.: 246 088 221
Mobil: 731 808 419, fax: 271 746 615
<http://www.nidm.cz> • <http://medvedice.nidm.cz>
Správce objektu: 00421 905 405 806

Školící a ubytovací zařízení Tatranská Štrba leží ve Vysokých Tatrách pod Štrbským Plesem a díky své unikátní poloze v centrální části Vysokých Tater a jedinečnému přírodnímu prostředí, poskytuje svým návštěvníkům po celý rok nepřeberné množství možností, jak strávit volný čas. Vysokohorská turistika, horolezectví a lyžování převažují nad ostatními možnostmi rekreace.

Ubytování v hlavní budově je v 10 dvou nebo 18 třílůžkových pokojích a apartmánech, celková kapacita 86 lůžek. Vždy dva pokoje mají společnou předsiň se sociálním zařízením a sprchou, apartmány mají sociální zařízení vlastní. V suterénu se nachází společenská místnost s televizí a barem.

Toto zařízení je využíváno nejenom jako škola v přírodě, ale i pro různé dětské pobytové akce, jakými jsou dětské tábory, sportovní soustředění, školní výlety, školní turistické kurzy a dále odborné vzdělávací semináře, akce různých zájmových skupin a rodinné rekreace.

Dále nabízíme srub o celkové kapacitě cca 23 lůžek - je velmi vhodný pro mládežnické kolektivy. V přízemí je umístěna kuchyňka s možností přípravy vlastní stravy.

V přízemí se nachází recepce a prostorná jídelna, kterou lze využít také jako společenskou místnost s televizí. V prvním patře jsou vám k dispozici dvě učebny vybavené informační, komunikační a prezentační technikou, umožňující moderní interaktivní metody práce. Jsou ideálním místem pro různá školení a semináře pro školy a komerční organizace.

Pro výlety po okolí je možné využít ozubenou elektrickou dráhu zvanou "zubačka" směrem do Štrbského Plesa, odkud pak lze pokračovat elektrickou dráhou do Tatranské Lomnice.

V bezprostřední blízkosti zařízení se nachází parkoviště, vlastní hřiště s asfaltovým povrchem, vhodné pro míčové hry (volejbal, nohejbal, fotbal, tenis, apod.).

K dispozici je venkovní i vnitřní vybavení pro stolní tenis a možnost zapůjčení horských kol a lyží.

Pro nejmenší je tu prolézačka, v přilehlém lesíku je mnoho prostoru pro hry a skotačení. Pro děti a milovníky táborového ohně je možné posezení u ohniště.

Jitka Fořtíková

Talent a nadání

Vydal: Národní institut dětí a mládeže MŠMT, Sámova 3, Praha 10
Aktualizované vydání.

© NIDM MŠMT, Praha 2009

ISBN 978-80-86784-75-5

NIDM - VÁŠ ODBORNÝ PARTNER

Česká národní agentura Mládež:

Národní institut
děti a mládeže

Ministerstva školství
mládeže a tělovýchovy

Sámova 3

101 00 Praha 10

tel.: 246 088 222

fax: 271 746 615

sekretariat@nidm.cz

www.nidm.cz

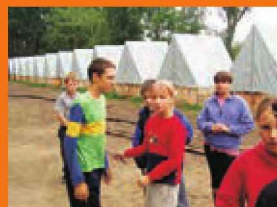
Oddělení zahraniční spolupráce:

NIDM

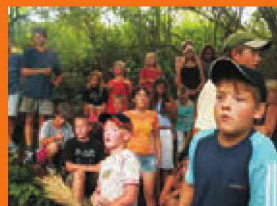
Oddělení projektových činností:

Oddělení neformálního vzdělávání:

NICM:

Talentcentrum:

